QUÆSTIO I

DE SACRA DOCTRINA

QUALIS SIT ET AD QUÆ SE EXTENDAT

EXPLICATIO ET SUMMA TEXTUS D. THOMÆ IN HAC QUÆSTIONE

QUID nomine sacræ doctrinæ intelligat D. Thomas, dicemus in disputatione secunda proœmiali. Sufficit in præsenti advertere, quod nomine doctrinæ et disciplinæ intelligit Aristoteles (I *Post, c.* 1; lect. 1, apud D. Thomam) *cognitionem probativam alicujus, sive scientifice, sive probabiliter.* Et eodem modo sumit D. Thomas in præsenti doctrinam, non pro ipsa cognitione fidei quæ solum præbet principia huic scientiae, sed de cognitione probativa et quæ deducit aliquas conclusiones : et haec vocatur theologia. Sed utitur nomine doctrinæ in genere, quia de hac doctrina inquiret postea an sit scientia vel non, speculativa vel practica, etc. : et ideo non debuit uti nomine scientiae, quia sic praesupponeret id quod debebat inquirere. ed. Bekker 71 *a* 1 sqq.

In toto textu hujus quaestionis tractat D. Thomas duo principalia. Primo, qualis sit ista doctrina seu scientia. Secundo, ad quæ se extendat.

Et quantum ad primum, qualitas istius doctrinæ consideratur ex quinque praecipuis condicionibus ad eam requisitis. Prima est utilitas, seu necessitas hujus doctrinæ; quod pertinet ad quaestionem an est. Secunda est certitudo, qua discernitur ista doctrina ab opinione et cognitione incertâ, et constituitur in ratione scientiae; pertinetque quasi ad genus remotum. Tertia pertinet ad genus magis propinquum : an videlicet sit practica, vel speculativa. Quarta pertinet ad differentiam specificam : an sit una specie, et an sit

, sapientia. Quinta pertinet ad modum procedendi : an sit argumentativa. De primis quatuor condicionibus agit D. Thomas sex prioribus articulis, de quinta autem in articulo octavo.

Quantum ad secundum, considerat subjectum istius doctrinae, quod est Deus, tam quoad ea quae se habent ut conclusiones, et se habent ut objectum theologiae, quam quoad ea quae se habent ut principia, et continentur ut credita in sacra Scriptura. Et de subjecto circa quod theologia versatur, agit articulo septimo, ostendens quod est Deus, et quidquid ad Deum dicit ordinem. De principiis vero, scilicet de contentis in sacra Scriptura, et de ejus sensibus ac metaphoris, ut inde nobis constare] possit quidnam liquido de fide et litteraliter sit contentum in Scriptura, agit articulo nono et-decimo.

ORDO DISPUTANDI 'IN HAC QUÆSTIONE

Circa hanc quaestionem primam duas prooemiales disputationes instituemus : primam circa principia theologiae; secundam circa ipsam scientiam. Sunt autem principia theologiae res creditae per fidem : quae licet certitudine supernatural! credantur a fidelibus, tamen respectu infidelium et eorum qui a fide deficiunt, operae pretium est ipsa principia in initio ipso et limine theologiae defendere, eorumque certitudinem explicare : vacillante enim principiorum firmitate, tota scientia nutat. Et ideo, ut juxta Apostolum possimus *exhortari et eos qui contradicunt arguere, paratique simus reddere omni poscenti nos rationem,* praemittenda fuit haec prima disputatio de certitudine principiorum theologiae, ut defendamus fidei nostrae firmitatem contra omnes qui in ipsam volunt praevalere.

Tjti
i Pet. m, is

DISPUTATIO I

DE CERTITUDINE PRINCIPIORUM THEOLOGIÆ

EX Domini immaculata (inquit propheta, Psal. xvin, 8, 9), *convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis; justitiae Domini rectae, laetificantes corda, praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* In his verbis aperte demonstratur fidei nostræ certitudo et excellentia super omnes doctrinas et leges : et denotatur triplex ejus condicio ad convincendum triplex genus infidelium, scilicet paganorum, haereticorum et Judaeorum. — Nam in illis primis verbis : *Lex Domini immaculata convertens animas,* ostenditur contra paganos excellentia legis et Scripturae divinae respectu omnium aliarum legum; quia nulla est ita immaculata, nec interiora animae sic attingens sicut lex Domini, ut egregie advertit Divus Thomas (super hunc ipsum Psal. xvin). — In illis autem verbis : *Testimonium Domini fidele,* et *Justitiae Domini rectae,* agitur contra Judaeos, quibus oportet ostendere fidele fuisse promissum divinum, et testimonium ejus impletum de adventu Messiae : et quod cessaverunt justitiae carnis quae erant caeremoniae veteris legis, et successerunt justitiae laetificantes corda. — Denique, in ultimis verbis : *Praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos,* agitur contra haereticos : qui se illuminatos dicunt, non ex Domini praecepto et oboedientia fidei quae per Ecclesiam nobis proponitur, sed ex proprio spiritu et electione propriae voluntatis; cum tamen in praesenti, non propria voluntas, sed praeceptum Domini dicatur illuminare oculos. Contra haec ergo tria infidelium genera ostendendum est, principia nostrae theologiae, quae sunt veritates traditae a fide, esse omni aliâ doctrinâ certiora; et sic manuducemur, tum ad ipsas res fidei acceptandas, tum etiam excitabimur ad defendendas.

ARTICULUS I

Ostenditur contra paganos fidem nostram esse aliis omnibus certiorem.

Lex Domini immaculata convertens animas (Psal. xvni, 8).

Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non sicut lex tua (Psal. cxvin, 85).

Non doctas fabulas secuti notam fecimus vobis Domini nostri virtutem et præsentiam (II Petri i, 16).

2. '■"'v r in c ipio oportet advertere eum qui con-
1——tra paganos disputaturus est et fidem praedicaturus, nullatenus praesumere debere, quod ratione et discursu poterit eos convincere, et demonstrare ea quae fidei sunt. In hoc enim, ut optime advertit D. Thomas (I P. q. 32, a. 1; et I *Contra Gent.* c. 3), multum fidei derogaretur : tum quia, cum res fidei sint ita excelsae quod omnem intellectum creatum superant, non possunt humanâ ratione, quae valde infirma est, comprehendi et demonstrari : tum quia cedit in derisum et contemptum fidei, si videant gentiles nos non inducere rationes cogentes : intelligent enim quod solum propter illas rationes credamus.

3. Secundo, oportet advertere quod praedicatio fidei duplici viâ solet introduci. Primo, per modum extraordinarium et superiorem, videlicet per miracula, juxta illud (I ad Cor. Π, 4) : *Sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis.* Sed hoc utendum non est communiter et ordinarie, nisi aliquis senserit specialem motionem Spiritûs Sancti : alioquin magno periculo fidem exponet, si temerarie praesumat miracula velle facere in confirmationem fidei, et non faciat. Fuit autem frequentior in principio Ecclesiae ista praedicatio fidei per miracula, quia tunc primo plantabatur in mundo; et ideo non erat praesumptionis, sed necessitatis, postulare a Deo crebra ista miracula, ut sic posset fides publicari et manifestari, juxta illud (Act. iv, 29-30) : *Et nunc Domine da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, et signa, et prodigia fieri per nomen sancti Filii tui Jesu.* Hæc erat tunc Ecclesiae oratio. Ceterum nunc postquam^Ecclesia, post tot miracula et testimonia, radicata et fundata est in fide, non sunt quærenda nova miracula, neque singulis diebus innovanda ad credendum, ne forte audiamus illud Christi Domini (Mat. xn, 39) : *Generatio mala et adultera signum queerit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonee prophetee.* Quare sufficiunt nobis signa et miracula praeterita, quorum virtute Ecclesia fundata est et tot saeculis conservata, ut ea ulterius iterare necesse non sit : cum in suo effectu appareant evidenter, id est, in conversione et conservatione fidei in tot gentibus et populis, ut optime inquit D. Thomas (I *Contra Gent.* c. 6).

4. Relicto ergo hoc praedicationis modo extraordinario et praeter regulas communes, et assumendo solum signum Jonae prophetae, id est, miracula jam praeterita, et doctrinam prophetarum atque Apostolorum : secunda et ordinaria via praedicandi et defendendi fidem contra paganos, est per viam persuasionis et disputationis. Contra sapientes enim et majores inter gentiles disputatione procedendum est, ut inter fidem nostram et eorum sectam excellentia doctrinae nostrae demonstretur. Erga minores autem et simpliciores persuasione utendum est, per varias similitudines, exempla et parabolas, per promissiones vitae aeternae terroresque damnationis perpetuae, et alia similia; nam et de ipso Domino dicitur (Mat. xiii, 34), quod *in parabolis loquebatur ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis.* Quamvis autem juxta singulas sectas specialiter disputandum sit juxta speciales errores qui in tali secta docentur, de quibus in variis materiis theologiae agendum erit : nunc solum in generali proponendae sunt nobis viae, quibus fidei nostrae excellentia respectu omnium aliarum sectarum ostendi potest, praesertim disputando cum sapientioribus gentilium qui, si reducantur ad fidem, facile ceteros simpliciores reducent, Maxime autem curandum est, ut dixit Div. Petrus ad Clementem (ut [refertur in libro primo n. i6; P G
Recognitionum), « ut fides de Christo possit omni I2I5
cum examinatione probari; et cum eum cognoverint, de reliquo cuncta ei credantur ; nec ultra discutere eum per singuia quæ docuerit, sed habere firma et sancta quæ dixit. » Quibus verbis docemur non esse laborandum in singulis

articulis fidei discutiendis pro prima prædicatione gentilium : sed maxime probandum de Christo, et de ejus fidei fundatione : inde enim facile constabit omnia alia esse credenda, quae ipse dixit.

5. Igitur triplici medio potest generaliter probari excellentia nostræ fidei contra paganos. — *Primo,* per viam negationis, scilicet solvendo rationes quibus nostram fidem impugnant et impossibilem reputant, juxta illud (I Petri ni, 15) : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ed quæ in vobis est spe.* Hoc enim nulli alteri doctrinæ contingit, quod scilicet doceat aliqua excedentia cursum ordinarium causarum naturalium, et tamen possit de omnibus illis reddere rationem et defendere quod non sit impossibile : sicut fit in fide nostra per totam theologiam, quæ ad hoc præcipue dirigitur; et ideo inquit D. Thomas (quæst. 32 cit.), quod ad sufficit defendere non esse impossibile quod prædicat fides; de quo etiam videri potest I P. q. 1, a. 8. — *Secundo,* potest procedi per rationes positivas. Nam vel gentiles errant in his quæ naturaliter de Deo demonstrantur, ut quod sit unus, quod actus purus, infinitus, etc. : et tunc per rationes naturales docendi sunt, etiam per demonstrationem, ut exinde facilius manuducantur ad credenda ea quæ sunt fidei : sicut Paulus (Act. xvii) cum Areopagi disputaret de fide nostra coram philosophis, prius per rationem naturalem et discursum probavit dari unum Deum ejusque immensitatem, deinde manuduxit eos ad mysterium resurrectionis in Christo. Si vero gentiles in his quæ Dei sunt, non errent, non oportet in hoc laborare ; sed ex his quæ per naturalem rationem de Deo sentiunt, possunt persuasive deduci ad ea quæ fides de Deo tradit. Et potest excellentia nostræ fidei ab effectibus ostendi, ut a miraculis, puritate, sapientia, integritate, etc. ; et e contra, aliarum sectarum potest ostendi vel impuritas, vel ignorantia, vel imperfectio. — *Tertio,* potest procedi contra gentiles per similitudines et exempla, quibus res fidei fiant perceptibiles, licet non demonstrabiles : sicut docet D. Thomas (I *Contra Gent.* c. 8), quod « humana ratio ad cognoscendam fidei veritatem ita se habet quod ad eam potest aliquas veras similitudines colligere, quæ tamen non sufficiant ad hoc quod praedicta veritas quasi demonstrative, vel per se intellecta comprehendatur : utile tamen est ut in hujusmodi rationibus, quantumcumque debilibus, se mens humana exerceat, dummodo desit comprehendi vel demonstrandi praesumptio; quia de rebus altissimis, etiam parvâ et debili consideratione aliquid posse inspicere jucundissimum est ».

i P. q. 32> a. i, c. m fine

cf. Aristot. i *de Part, animal.* c. 5; ed. Bekker 644 ô 32

CIRCA PRIMUM MEDIUM.

6. Ad solvendum rationes quæ in particulari possunt fieri contra singula mysteria nostrae fidei ab infidelibus, sufficient ea quæ in singulis materiis theologicis, ubi agitur de istis mysteriis fidei, tractabuntur : et a D. Thoma latissime adducuntur in libris *Contra Gentiles.* Possumus tamen ex hoc formare rationem ad probandum excellentiam nostræ fidei contra paganos et infideles, in hunc modum. Quaecumque alia secta seu doctrina infidelium, si aliquid docet de rebus divinis praeter id quod ex naturalibus effectibus et per philosophiam de prima causa demonstrative cognosci potest, labitur in fabulas, et res indefensabiles et ridiculas secundum lumen naturae; nostra autem fides plura docet excedentia captum humanum, et tamen omnia defendere potest, ita ut non contradicant principiis luminis naturalis; ergo sola fides nostra excellit supra omnem aliam doctrinam, et efficitur digna creditu supematurali modo. — Major in primis asserta est a Christo Domino (Joa. x, 8) : *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt et latrones;* quod non essent si veritatem attigissent in his quæ ad Deum pertinent. Et (Psal. cxvni, 85) : *Narraverunt mihi iniquifabulationes, sed non sicut lex tua.* Et hoc constat, quia omnes aliæ doctrinæ, vel cognoscunt unum Deum æternum et infinitum sicut ex effectibus naturalibus demonstrari potest, vel non. Si hoc secundum, ut plerique ex gentilibus etiam philosophis senserunt, existimantes dari plures deos, manifeste errant etiam in naturali scientia ; et docendi sunt, antequam fides supernaturalis eis proponatur, de errore in philosophia naturali circa cognitionem Dei : de quo videri possunt quæ adduximus circa vnx *Physicorum* (q.24), et attingemus circa quaestionem 2 D. Thomae et alias sequentes. Si vero dicatur primum, sicut revera multi antiquorum philosophorum cognoverunt dari unum solum Deum, ut videri potest apud Cyrillum *(lib. i in Julianum* Clementem Alexandrinum (Oratione exhortât, ad gentes); Lactantium (lib. 1 Divinarum Institut. c.); Theodoretum (lib. 11 Graecarum

* P G 76, pG 8 *172 sq-* ;PL6, «J» p^'g3 836 sq.

affectionum); et consuli etiam potest Seneca 1 (in lib. de Providentia,* et lib. 1 Naturalium quæstionum +, et in epistolis ad Lucilium +t), et Cicero (lib. de Natura deor. 'H+), et alii apud Eugubinum (lib. iv *de Perenni philosophia* 2); et manifeste deducitur ex illo (Rom. 1, 20-21) : *Invisibilia Dei per ea quce facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum non sicut Deum glorificaverunt.* Plures tamen ex his philosophis, circa ea quæ ad Deum pertinent erraverunt : sicut Aristoteles posuit mundum esse creatum ab æterno, et Deum agere ex necessitate naturae. Alii Deum corporeum fecerunt. Plures circa finem ultimum hominis omnino erraverunt, ponentes beatitudinem in corporalibus fortunis vel deliciis : ut etiam posuit secta Mahumetanorum, quam multas fabulas immiscuisse docet D. Thomas (I *Contra Gent.* c. 6) ; et videri potest S. Damascenus (lib. *de Hæresibus,* in fine) et Euthymius, in *Panoplia*,* ubi plures de hac secta fabulas recenset. Et eodem modo apud infideles quibus nunc praedicatur fides, ut apud Indos et Sinas aliasque nationes, mille figmenta et fabulae reperiuntur in his quæ docent de diis suis, sicut etiam fuerunt rnultæ fabulæ apud Græcos et alios gentiles, qui multa commentitia et fabulosa de diis scripserunt. Unde non fuit secta aliqua, quæ etiamsi unum deum cognoverit, non multa fabulosa et indefensabilia miscuerit, aut circa ea quæ Dei sunt, aut quæ ad mores hominum pertinent.

* C. I, 2 et passim + in praefationis fine tt praesertim ep. 41 ; rf.ep.10,16,83 H i praesertim lib. π

PG 94,770 sq. * tit. 28; PG 130, 1334, 1341 sq.

7. Minor vero argumenti facti, quod scilicet fides nostra sufficiat se defendere, et reddere rationem de his quæ docet : constat ex tota theologia ubi redditur ratio, et defenditur a calumniis quidquid fides circa mysteria divina proponit, praesertim in difficilioribus articulis Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ et similium : cum hæc omnia regulentur penes infinitatem naturae divinæ ejusque omnipotentiam et amorem, ac benignitatem erga suas creaturas; et sic fides nostra non destruit lumen naturae, sed perficit et elevat ad sentiendum de Deo et ejus operibus multo altiori modo, quam limitata et constricta natura creaturarum postulat. Unde ipsum lumen naturae manifeste docet quod, cum Dei potentia sit infinita, plus in illa latet, quam nos possimus apprehendere; et sic sublimiori et ineffabiliori modo sentiendum est de his quæ Deo attribuuntur et conveniunt, quam de his quæ creaturis : cum illa natura sit infinita, ista finita. In his autem, quæ pertinent ad ultimum finem et beatitudinem hominis, congruentissime ad lumen naturale ostendit nostra fides, nullo modo posse consistere in aliqua re hujus vitae : tum quia plena est miseriis, et sic nihil est in illa felicitatis perfectae; tum quia etiamsi omnibus bonis abundaret, tamen morte ipsa finitur; tum denique quia béatitude debet pertinere ad excellentiorem partem hominis, quæ est intellectiva, cum beatitudo sit maxima hominis perfectio : intellectus autem maxime perficitur in abstractione a rebus materialibus, cum ipse spiritualis et immaterialis sit : unde oportet beatitudinem inveniri potius in alia vita post mortem, ubi intellectus est liber ab ista corruptione et materialitate. Unde consequens est optime docere nostram fidem, id quod infidelibus et paganis durissimum est credere : scilicet omnia hujus vitae deliciosa et appetibilia contemnenda esse, cum maxime impediant et intricent hominem in his quæ ad operationem intellectûs et spiritûs pertinent, et ridiculum sit temporalibus inhærere omittendo æterna, seu immaterialia et spiritualia, in quibus perpetuo vivendum est post hanc vitam.

CIRCA SECUNDUM MEDIUM.

8. Rationes positivæ quibus res fidei possunt ostendi et explicari infidelibus, sunt in duplici genere. Quædam versantur circa ea quæ sunt praeambula ad fidem, et naturali ratione de Deo demonstrantur : ut quod Deus sit unus, et quod hominibus restet alia vita post mortem; nam quod Deus in quantum unus, et quoad ea quæ cognoscuntur de eo lumine naturali, se habeant 3 ut praeambula ad fidem, docet D. Thomas (II-II, q. 1, a. 5 ad 3). In secundo ordine sunt rationes quæ credibilitatem ipsam rerum fidei persuadent, licet veritatem ipsam de Deo non ostendant, sicut miracula, impletio prophetiarum, testimonia

1 Cave ne credas Senecam unum Deum revera statuere. Indifferenter enim, promiscue ***Deum*** vel ***Deos*** dicit mundum regere, more pantheistico divinitatem cum cælo vel universo confundens. Id quod iisdem locis erit animadvertere quæ hic quasi unitati divinæ faventia citantur.

* Libro iv, praesertim cap. 1, et adhuc lib. vi, cap. 2, 3, sq. De Eugubino autem isto, id est, Augustino Steucho, Eugubino, Sedis Apostolicæ bibliothecario (1469-1549), cf. Hiirter, ***Nomenelator*** (ed. altera) rv, 1264.

3 Omnes ut in textu : ubi sententia clara manet, licet desit correctio; intellige " quod unitas Dei et ea quæ lumine naturali de eo cognoscuntur, se habeant ut præambula " ...

martyrum et similia : quæ non sunt ratio formalis fidei, sunt tamen signa manifestantia credibilitatem fidei.

9. Quantum ad primum, antequam fides proponatur infidelibus, prius convenit scire an errent circa ea quæ ratio naturalis de Deo potest assequi. Quod si errent, existimando v. g. quod non est unus Deus sed plures, aut quid simile, oportet prius ipsis demonstrare ex ipsa naturali ratione istas veritates ; quamdiu enim *ratio in naturalibus non* est purgata et recte disposita, fidei semina minus bene percipiuntur. Et hoc modo Paulus prædicationem fidei Atheniensibus proposuit (Act. xvn, 22-32), ostendendo prius ex naturali ratione dari unum Deum immensum, et supremum Dominum, nullis idolis seu imaginibus similem : et deinde manuduxit ad res fidei, scilicet ad resurrectionem mortuorum et finale judicium; hæc enim maxime movent homines ad fidem amplectendam, quia sunt duo maxima bona, alterum timendum, scilicet judicium, alterum desiderandum, scilicet resurrectio et æterna vita. Similiter Beatus Petrus, ut refert S. Clemens (lib. iv *Recognitionum),* a providentia divina, ejusque rectitudine, incepit gentilibus prædicare. Unde optime Ambrosius (lib. vi in Lucam, circa finem, titulo de eo quod Jesus præcepit, etc.) : « Nos, inquit, cum aliqui ex gentibus vocantur ad Ecclesiam, ita præceptorum seriem formare debemus, ut primo unum Deum auctorem mundi omniumque esse doceamus in quo vivimus et sumus et movemur, cujus et genus sumus; deinde opinionem illam, quæ est de idolis, destruamus, et quod non possit auri argentique vel ligni materia vim habere divinitatis. Cum unum Deum esse persuaseris, tunc judicio ejus adstrues per Christum nobis salutem datam, incipiens ab illis quæ gessit in corpore : et ea divina describens, ut plus quam homo fuisse credatur, victam unius virtute mortem, mortuumque ab inferis suscitatum ; paulatim enim fides crescit, ut cum supra homines fuisse videatur, Deus esse credatur. » Quapropter ministrum evangelii pro infidelibus oportet in his metaphysicalibus esse satis instructum, et demonstrationes istas scire, præsertim quæ pertinent ad manifestandam Dei unitatem ejusque perfectionem : de quibus .agemus in hac prima parte a quæstione 2 usque ad 11, et aliquid tactum est in vm *Physicorum,* et late D. Thomas agit in toto primo lib. *Contra Gent.* Quod vero anima nostra immortalis sit, et post hanc vitam permaneat, late ostendimus in libris *de Anima* (q. 9) ; et D. Thomas ostendit in hac prima parte (q. 75 ; et II *Contra Gent,* a cap. 79) ; et ita circa ista duo principalia capita, scilicet unitatem Dei, totius creaturæ auctoris ;* et immortalitatem animæ, oportet maxime laborare per rationem naturalem prædicatorem evangelicum.

P G 1, 1319

n. 104; P L 15, 1696

10. Quomodo vero ex his manuducatur ad ostendendam fidei nostræ excellentiam, non erit difficile intelligere, argumento deducto ex discursu Apostoli ad Rom. (1, 18-19) ab illis verbis : *Revelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent; quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Si enim semel cognoscimus, etiam ratione naturali, dari unum summum Deum omnis creaturæ auctorem, et similiter post mortem restare nobis aliam vitam, quæ perpetua est et gubernationi etiam Dei subest : stultissimum est non acceptare illam legem «seu doctrinam tamquam inter ceteras excellentiorem, quæ de re adeo nobis necessariâ, sicut est de cognitione et cultu istius summi Dei et de felicitate vel miseriâ vitæ illius perpetuo duraturæ, principaliter curat, nosque instruit et admonet. Quod non faciunt aliæ sectæ quæ veritatem Dei in injustitia detinent; si quidem vel colunt idola, seu plures deos, et sic negant unum summum Deum, quod est contra rationem naturalem, ut ostendetur infra (circa quæst. 2 et 11 D. Thomæ) ; vel non curant de his quæ post mortem hominibus restant, sicque non glorificant Deum, neque præmia ab ipso neque poenas exspectantes ; vel si aliquas poenas et præmia post hanc vitam fatentur, mille fabulis et ridiculis narrationibus ea miscent, ut apud gentilium et Mahumetanorum fabulas videre est : nec seriosam rationem de his reddunt, sicut reddit lex nostra quæ omnino rationabiliter et pure circa illa loquitur, ut in his theologicis materiis, et præsertim tractando de visione Dei et fine ultimo, videbitur. Sed solum attendunt ad ea quæ sunt præsentis vitæ, quæ omnia sunt fortunæ casuique subjecta, et communia bonis et malis : unde in his non potest poni præmium vitæ rationalis et virtutis; sed magis vita ista est tempus exercendi merita, non habendi retributionem, quia brevissima et mille mutationibus subjecta.

' M G L C ***auctorem*** : vix ferendum || P ***auctoris*** : multo facilius.

11. Quod si ista duo persuadentur paganis, scilicet de unitate summi Dei, et de immortalitate animæ, et de vita quæ nobis restat post mortem : facile possunt manuduci ad consideranda alia attributa Dei, praesertim summam bonitatem et misericordiam : quam etiam decet esse maxime communicativam, praesertim in duobus, scilicet in reparandis defectibus et peccatis, et in manifestando se ipsum per visionem claram, in quo consistit fruitio ultimi finis, et sine quo numquam creatura intellectualis poterit habere felicitatem et beatitudinem. Et ex primo, scilicet ex reparatione defectuum et peccatorum, manuducimur ad considerandam maximam convenientiam Incarnationis, quæ propter redemptionem generis humani facta est. Et ex secundo manuducimur ad considerandam supernaturalem communicationem Dei in visione gloriae, quam exspectamus. Et ex his duobus mysteriis, tamquam ex praecipuis, dependent alia multa quæ consequuntur; tum Incarnationem ipsam, tum glorificationem, ad quæ manuduci possunt infideles, ut cognoscant nihil absurditatis et incongruentiæ esse in his mysteriis. Nam si semel intelligitur conveniens fuisse ut ipse Deus assumeret naturam humanam, et summo modo illi se communicaret propter redemptionem generis humani et satisfactionem peccati, in primis ostendi potest nihil absurdi et impossibilitatis apparere in hoc, quod persona Dei infinita et quæ eminenter continet omnes subsistentias creatas, naturam creatam terminet et assumat : ut in III P. q. 2 et 3 ostenditur. Deinde, decuit valde ut ille Homo-Deus divinis virtutibus maxime polleret, et simul abjectissima quæque pateretur, ut maximam Deo satisfactionem exhiberet, et nos viam humilitatis doceret (de quo D. Thomas III P. q. 14; etq. 40, a. 3; etq. 46). Et ex primo oriuntur mysteria illa quæ ad excellentiam Christi pertinent : ut quod sit natus de Matre Virgine, quod miracula tam multa fecerit, quod in Eucharistia nobis se reliquerit, et multa alia. Ex secundo autem deducuntur omnia mysteria quæ pertinent ad passionem et mortem Christi, quam voluntarie assumpsit, et in se permisit propter satisfactionem pro offensa Dei et reparationem totius generis humani : unde talis mors et passio, licet in se turpissima sit et valde vituperabilis in ordine ad aestimationem hujus mundi, tamen propter talem finem assumpta, scilicet ob bonum totius humani generis et summam Dei gloriam, maxime decet ipsum Deum : sicut maxime deceret aliquem regem exponere se periculo et morti propter bonum reipublicæ. Et si hoc maxime laudaremus in rege, cur debemus vituperare in Deo? Unde dixit optime Tertullianus (n *contra Marcionem)* c.27; PL « assumpsisse Deum quædam sibi indigna, nobis 316 | autem necessaria : et ideo jam Deo digna, quia nihil tam Deo dignum, quam salus hominum ».

12. Quantum ad secundum, ea quæ credibilitatem nostræ fidei maxime persuadent, ad duo capita reducuntur : scilicet ad puritatem doctrinae, et virtutem miraculorum simul cum aliis circumstantiis quas statim enumerabimus.

12bis. Et quidem puritas doctrinae et rectitudo significatur illis verbis : *Lex Domini immaculata* Ps. χvιπ, *convertens animas ;* hoc enim, inquit D. Thomas (super Psal. xvm), « ponitur ad differentiam legis humanae in qua quædam illicita permittuntur, sicut usurae et prostibula : non enim potest omnia corrigere; » sed lex Domini non est talis, sed immaculata, id est, omnia mala excludens (Psal. xi, 7) : *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Et hoc patet manifeste, quia propter quodlibet peccatum mortale, etiam in corde tantum commissum, docet poenam aeternam deberi, et propter veniale poenas temporales ; et sic *nullum innoxium derelinquit,* ut dicitur (Num. xiv, 18). Et sic fides nostra non invaluit in mundo mala aliqua permittendo, vel delicias promittendo, sicut lex Mahumetanorum et plurium aliorum infidelium : sed resistendo appetitui temporalium, et ab his praesentibus avertendo, et solam rationem sequendo ; quod est maximum signum veritatis, neque in alia secta (etiam in praedicatione Antichristi, qui tot portenta faciet) hujusmodi puritas doctrinae reperietur. Et hinc constat, quod sit *convertens animas,* quia non tantum ordinat de actibus exterioribus, sicut lex humana, sed etiam de interioribus; praecipitur enim (Mat. v, 21) non solum non occidere, sed etiam non irasci ; non solum non adulterari, sed neque videre mulierem ad concupiscendum, et alia similia. Et sic tota praedicatio fidei maxime ordinatur ad conversionem animarum, ut (Act. in, 19) : *Poenitemini igitur, et convertimini,* et (Act. xvn, 30) : *Et tempora hujus ignorantiae despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique poenitentiam agant, etc.* Quæ omnia non fiunt propter aliquod bonum corporale, aut temporale commodum hujus vitae, sed solum propter bonum spirituale animæ et ad vitam aeternam conducens ; et sic inter omnes leges est excellentior.

11. Quod si ista duo persuadentur paganis, scilicet de unitate summi Dei, et de immortalitate animæ, et de vita quæ nobis restat post mortem : facile possunt manuduci ad consideranda alia attributa Dei, praesertim summam bonitatem et misericordiam : quam etiam decet esse maxime communicativam, praesertim in duobus, scilicet in reparandis defectibus et peccatis, et in manifestando se ipsum per visionem claram, in quo consistit fruitio ultimi finis, et sine quo numquam creatura intellectualis poterit habere felicitatem et beatitudinem. Et ex primo, scilicet ex reparatione defectuum et peccatorum, manuducimur ad considerandam maximam convenientiam Incarnationis, quæ propter redemptionem generis humani facta est. Et ex secundo manuducimur ad considerandam supernaturalem communicationem Dei in visione gloriæ, quam exspectamus. Et ex his duobus mysteriis, tamquam ex præcipuis, dependent alia multa quæ consequuntur; tum Incarnationem ipsam, tum glorificationem, ad quæ manuduci possunt infideles, ut cognoscant nihil absurditatis et incongruentiæ esse in his mysteriis. Nam si semel intelligitur conveniens fuisse ut ipse Deus assumeret naturam humanam, et summo modo illi se communicaret propter redemptionem generis humani et satisfactionem peccati, in primis ostendi potest nihil absurdi et impossibilitatis apparere in hoc, quod persona Dei infinita et quæ eminenter continet omnes subsistentias creatas, naturam creatam terminet et assumat : ut in III P. q. 2 et 3 ostenditur. Deinde, decuit valde ut ille Homo-Deus divinis virtutibus maxime polleret, et simul abjectissima quæque pateretur, ut maximam Deo satisfactionem exhiberet, et nos viam humilitatis doceret (de quo D. Thomas III P. q. 14 ; et q. 40, a. 3; etq. 46). Et ex primo oriuntur mysteria illa quæ ad excellentiam Christi pertinent : ut quod sit natus de Matre Virgine, quod miracula tam multa fecerit, quod in Eucharistia nobis se reliquerit, et multa alia. Ex secundo autem deducuntur omnia mysteria quæ pertinent ad passionem et mortem Christi, quam voluntarie assumpsit, et in se permisit propter satisfactionem pro offensa Dei et reparationem totius generis humani : unde talis mors et passio, licet in se turpissima sit et valde vituperabilis in ordine ad æstimationem hujus mundi, tamen propter talem finem assumpta, scilicet ob bonum totius humani generis et summam Dei gloriam, maxime decet ipsum Deum : sicut maxime deceret aliquem regem exponere se periculo et morti propter bonum reipublicæ. Et si hoc maxime laudaremus in rege, cur debemus vituperare in Deo? Unde dixit optime Tertullianus (ii *contra Marcionem)* « assumpsisse Deum quædam sibi indigna, nobis autem necessaria : et ideo jam Deo digna, quia nihil tam Deo dignum, quam salus hominum ».

12. Quantum ad secundum, ea quæ credibilitatem nostræ fidei maxime persuadent, ad duo capita reducuntur : scilicet ad puritatem doctrinæ, et virtutem miraculorum simul cum aliis circumstantiis quas statim enumerabimus.

12bis. Et quidem puritas doctrinæ et rectitudo significatur illis verbis : *Lex Domini immaculata convertens animas ;* hoc enim, inquit D. Thomas (super Psal. xvm), « ponitur ad differentiam legis humanæ in qua quædam illicita permittuntur, sicut usuræ et prostibula : non enim potest omnia corrigere; » sed lex Domini non est talis, sed immaculata, id est, omnia mala excludens (Psal. xi, 7) : *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terree, purgatum septuplum.* Et hoc patet manifeste, quia propter quodlibet peccatum mortale, etiam in corde tantum commissum, docet pœnam æternam deberi, et propter veniale poenas temporales ; et sic *nullum innoxium derelinquit,* ut dicitur (Num. xiv, 18). Et sic fides nostra non invaluit in mundo mala aliqua permittendo, vel delicias promittendo, sicut lex Mahumetanorum et plurium aliorum infidelium : sed resistendo appetitui temporalium, et ab his præsentibus avertendo, et solam rationem sequendo ; quod est maximum signum veritatis, neque in alia secta (etiam in prædicatione Antichristi, qui tot portenta faciet) hujusmodi puritas doctrinæ reperietur. Et hinc constat, quod sit *convertens animas,* quia non tantum ordinat de actibus exterioribus, sicut lex humana, sed etiam de interioribus; præcipitur enim (Mat. v, 21) non solum non occidere, sed etiam non irasci; non solum non adulterari, sed neque videre mulierem ad concupiscendum, et alia similia. Et sic tota prædicatio fidei maxime ordinatur ad conversionem animarum, ut (Act. ni, 19) : *Pcenitemini igitur, et convertimini,* et (Act. xvii, 30) : *Et tempora hujus ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pcenitentiam agant, etc.* Quæ omnia non fiunt propter aliquod bonum corporale, aut temporale commodum hujus vitæ, sed solum propter bonum spirituale animæ et ad vitam æternam conducens ; et sic inter omnes leges est excellentior.

13. Secundum caput, scilicet ex parte miraculorum. Oportet considerare miracula non quomodocumque, ut sunt quædam portentosa opera et extraordinaria : sic enim contingit dari multa miracula fallacia, quae etiam fecerunt et facient pseudoprophetae, juxta illud (Mat. xxiv, 24) : *Dabunt signa magna etprodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi;* et de Antichristo (II Thess. n, 9) : *Cujus est adventus secundum operationem Satance in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus.* Quare miracula nude sumpta, abstrahendo a veris vel falsis, non sunt primæ probationes nostrae fidei : sed ipsa miracula etiam indigent probari utrum sint vera, vel falsa miracula. Quae discretio sumenda est, *tum ex ipsa substantia* miraculorum, quando talia sunt quae a solo Deo possunt fieri, ut suscitatio mortui, illuminatio caeci, immutatio corporum caelestium, et similia : *tum ex circumstantiis ipsis* quibus nulla miracula falsa vestiri possunt; et ex omnibus istis simul sumptis fit evidentia manifesta credibilitatis fidei nostrae super omnes alias sectas. — *Ex substantia ipsâ miraculorum* discernuntur miracula vera a falsis quando constat aliqua totam vim naturae excedere, ut sunt praedicta, et alia similia. Quod si aliquando arte daemonis videtur fieri suscitatio mortui, aut illuminatio caeci : vel non erat vere mortuus : vel non fuit vere suscitatus; sicut etiam, ut infra dicemus, si aliquando aliquis caecus est illuminatus, non fuit vere caecus. Et constat quod si quando videtur aliquod corpus mortuum operâ daemonis tamquam vivum apparere, non diu durat, nec opera vitalia exercet, sicut exercent qui a Deo vel ab ejus sanctis suscitantur. Solum enim possunt daemones facere aliqua mirabilia ex motu locali et applicatione causarum naturalium : sicut possunt facere quod ignis descendat de caelo, quod aqua non effundatur deorsum, quod ranæ vel serpentes nascantur, quod imago aliqua loquatur, et alia similia : quae non sunt miracula, licet sint mira, quia fiunt per concursum causarum naturalium. Miracula etiam dæmonum non multis temporibus continuantur, miracula autem Ecclesiae per tot saecula durant : neque enim umquam cessat in eâ donum miraculorum. Et in hoc maxime ostendit Deus veritatem fidei, quia vult eam probari per tot saecula : quod semper refugit falsa doctrina. Quare D. Thomas (III P. q. 43, a. 4) ostendit tria concurrere in miraculis Christi, quæ evidenter ostendunt fuisse vera miracula, et a solo Deo facta : scilicet substantia ipsa aliquorum miraculorum, ut suscitatio mortui, illuminatio caeci, etc. ; deinde, modus faciendi, scilicet solo imperio et propria potestate, et in tanta multitudine et continuitate miraculorum; et tertio, ex ipsa doctrina qua dicebat se Deum, faciendo talia miracula vera : Deus enim veris miraculis non confirmaret falsitatem. — 14. *Ex circumstantiis* autem cum quibus fiunt miracula, maxime ostendunt[1] illa fuisse vera, et veram doctrinam comprobasse; nam in primis oportet in miraculis attendere circumstantiam finis : fiunt enim falsa miracula ad quaerendam propriam gloriam, vera autem ad fugiendam, et ad veram virtutem quaerendam. Unde dicit Apostolus (Hebr. n, 3-4) de doctrina fidei, quod *in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus secundum suam voluntatem.* Ubi aperte significatur non esse attendenda sola miracula, sed etiam virtutes et distributiones Spiritûs Sancti : in hoc enim tendunt miracula, ut Spiritûs Sancti gratia detur et stabiliatur. At vero de miraculis Antichristi dicitur (II Thess. n, 9-10) quod *veniet in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis.* Est ergo finis illorum miraculorum iniquitatis seductio, non distributio Spiritûs Sancti. Et maxime hoc constat, quia qui similia miracula falsa efficiunt, propriam gloriam quærunt; unde dicitur quod Antichristus veniet in nomine suo, Joa. v, 41
et illum recipient Judæi. Similiter dæmones quando faciunt aliqua mirabilia, propter superbiam id faciunt, ut tamquam dii habeantur. Unde dicit Augustinus (xxn *de Civ. Dei,* c. 10), P L 41, 7;
quod si qua fecerunt dæmones mira, sicut magi Pharaonis, « fecerunt tamen illa dæmones eo fastu impuræ superbiæ, quo eorum dii esse voluerunt; faciunt autem ista martyres, vel potius Deus, ut fides illa proficiat qua eos non deos esse nostros, sed unum Deum habere nobiscum credamus. » Et subdit : « Quibus igitur potius credendum est miracula facientibus? Eisne, qui se ipsos volunt haberi deos ab his qui[2] ea faciunt; an eis qui, ut in Deum credatur, quod et Christus est, faciunt quidquid faciunt? » Quare ex fine intento in miraculis faciendis, tamquam a fructibus eorum, cognoscemus eos : quia nostra miracula non respiciunt propriam venerationem aut

1 Omnes : *ostendunt* || Videtur legendum : *ostenduntur.*

2 Omnes : *qui* || Legendum : *quibus,* cum ed. Migne.

vanitatem, sed solum gloriam Dei; miracula vero ficta, immo et quæcutnque aliæ sectae, solum gloriam propriam quaesierunt. Unde recte Cajetanus super illa verba Christi (Joa. xvn, 22) : *Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis,* admonet quod illa gloria seu claritas est « quod ipse Jesus venit non quaerens gloriam propriam, et propagaturus nomen suum, sed nomen et gloriam Patris, quæ utique etiam est sua ; et hanc claritatem contulit discipulis, ut ipsi solam gloriam Dei quaererent, solâ Dei gloriâ delectarentur; in hoc enim succubuerunt omnes philosophi et magnates mundi, quantumcumque viderentur praediti virtutibus ».

15. *Dices :* Christus Dominus etiam ad hoc miracula faciebat, ut haberetur tamquam verus Deus ; ergo in hoc nulla est discretio a miraculis Antichristi vel aliorum, qui etiam miracula faciunt ut habeantur pro Deo. Plurimi etiam Christiani propriam gloriam quaerunt in sapientia, et in virtute. — *Respondetur :* miracula Christi cum summa humilitate fuisse conjuncta, et fugâ omnis honoris, eligendo potius contemni et vilipendi, quantum attinet ad gloriam hujus mundi; unde ipse dixit : *Si ego glorifico me, gloria mea nihil est* (Joa. vni, 54); et iterum, quod *non veni ministrari, sed ministrare;* et (Joa. xvm, 36) : *Regnum meum non est de hoc mundo;* semper ergo fugit honorem mundi : unde maxime humiliavit se, usque ad turpissimam et acerbissimam mortem : et sic in manifestanda sua divinitate nullo modo quaesivit ambitionem et manifestationem honoris, sed potius tanta fuga honorum fuit testimonium proprium divinitatis, ita ut opera ipsa testimonium perhiberent de eo. Cum tantâ autem humilitate et fugâ honorum facere miracula, et ostendere se fuisse missum a Deo et esse Deum, maxima probatio est; Antichristus autem et alii similes non volunt vilipendi et contemni, sed maxime quaerunt honorari; et sic veniunt in nomine suo, non Patris. Quod vero plures Christiani quaerant gloriam propriam, non officit; quia in hoc non imitantur Christum, nec juxta ejus regulam ambulant, sed ab ea deficiunt : « Unde ex personis non aestimamus fidem, sed ex fide personas, » ut bene dixit Tertullianus.

Mat. xx, 28

de Prescript. c. 3; P L 2, 15

16. Accumulantur denique *alice circumstantiae,* quæ cum tantis et tam continuatis miraculis conjunctæ faciunt evidentiam de maxima credibilitate et excellentia nostræ fidei : nam concurrit prædictio multorum oraculorum et prophetarum et Sibyllarum, et eorum adimpletio : quod nulli alii sectæ contigit ; nam de nulla sic prædictum est sicut de nostra : si enim de Antichristo prophetatum est, ad hoc est ut caveamus ab illo. Adimpletio autem prophetiæ et prædictionis, maximum signum est veritatis, ut dicitur (Deut. xvm, 22). Unde Augustinus (xxn *de Civ. Dei,* c. 6) : « Exceptis, inquit, tot tantisque miraculis quæ persuaserunt Deum esse Christum, prophetiæ quoque divinæ fide dignissimæ præcesserunt, quæ in illo non sicut a patribus adhuc creduntur implendæ, sed jam a toto mundo demonstrantur impletæ. De Romulo autem, quia condidit Romam in eaque regnavit, auditur, legitur : non quia factum est quod ante fuisset prophetatum ; sed quod sit receptus in deos, creditum tenent litteræ, non factum docent : nullis quippe veris rerum mirabilium signis id ei vere provenisse monstratur. » Et videri etiam potest Augustinus, lib. xin contra Faustum (c. 45, in fine, tomo vi).

n.i; P L 41, 758

c. 14; P L 42, 290

17. Item est *alia circumstantia* probans veritatem nostræ fidei, scilicet tanta multitudo testium : sicut doctissimi, et sapientissimi homines et sanctissimi, qui ad hanc fidem accesserunt, idque non rudioribus sed cultioribus sæculis. Item effusio sanguinis multorum martyrum, non uno vel altero anno aut tempore, sed omnibus sæculis ; et hi omnes non adducebantur ad fidem ullo favore humano blandiente vel terrore coacti, sicut (citato loco *de Civ. Dei)* ponderat Augustinus, quod Romulus a multis recipiebatur ut deus metu Romani nominis, sicut etiam recipietur Antichristus. At vero Christus nullo metu terrente est receptus, et multo terrore persequente et urgente non est desertus : sed pro illo mortem et durissima tormenta martyres toleraverunt. Quod si aliqui etiam pro suis sectis pertinaciter occubuerunt, tamen neque talia multo tempore duraverunt, sicut martyres in omni Ecclesiæ sæculo floruerunt ; neque illis suffragabantur miracula, sanctitas et morum puritas, atque sapientia et doctrina, sicut nostris martyribus. Ad hæc testificatur nostram fidem multarum et gravissimarum persecutionum victoria, solâ patientiâ, nullâ potentiâ, non armis nec favore hominum : ipsius etiam paupertatis abjectionisque rerum sæcularium amor, et mortificatio numquam fastidita per tot et tam longa tempora. Nam contra hæc omnia fidem prævalere sine alio adminiculo, sed solâ suâ veritate propositâ, maximum signum est indubitatæ certitudinis. Accedit Apostolicæ Sedis, quæ ista omnia præ-

id est : lib. xxn, c. 6 n. 1; P L 41, 757'8

dicat atque subministrat, inter tot adversa, firmitas et perseverantia, adversus quam portæ inferi prævalere non possunt : de quo dicemus articulo tertio.

18. Denique, interior mentium inspiratio et immutatio, etiam sine novis miraculis, quod inter maxima miracula a D. Augustino et D. Thoma computatur, maximum habet robur. Nam ut argumentatur Augustinus (xxn *de Civ, Dei,* c. 5
PL 41,755,760 et 8), vel ea quæ fides nostra dicit sunt credibilia, vel incredibilia. Si credibilia, ergo credi debent : praesertim cum tam magna et caelestia promittant post hanc vitam. Si incredibilia : quomodo a tot viris, tam magnis, per tot saecula, eaque non barbara sed valde exculta, tanto examine sapientium, tanta disputatione contendentium credita sunt? Certe hoc est maximum miraculorum quod sine miraculis credatur; est enim certum indicium, inspirationis divinae. Unde ut inquit D. Thomas (I *Contra Gent.* c. 6) : « Haec tam mirabilis conversio mundi indicium est certum praeteritorum signorum, ut ea ulterius iterari necesse non sit, cum in suo effectu appareant evidenter. Etenim omnibus signis mirabilius est, si ad credendum tam ardua, et ad operandum tam difficilia, et ad sperandum tam alta, mundus absque mirabilibus inductus fuisset a simplicibus et ignobilibus hominibus. » Quem locum ponderans recte Cajetanus (III P. q. 43, a. 4) : « Adverte, inquit, ex libro I *Contra Gent.* c. 6, quod aut conceditur Christum fecisse miracula relata in evangelio, aut non. Si conceditur : habetur illius deitas, ut patet ex praedictis illis tribus conjunctis » (scilicet quod sint vera miracula quoad substantiam, quod tanto imperio et continuatione facta, quod in probationem suæ divinitatis). « Si non conceditur : tunc habetur etiam illius deitas ex hoc maximo miraculorum quod pauperculus, juvenis, indoctus, ex gente exosa (Judaeus scilicet), persecutionem cum tot injuriis et mortem turpissimam passus, derelictus, dicens se Deum, habitus fatuus a suis, a Judaeis, ab Herode, a Pilato, absque miraculis, promittens mortem et mala omnia : post mortem suam per pauperes piscatores, indoctos, exosos omnibus, morti obnoxios, et absque miraculis, contra totum mundum idola colentem pugnans superaverit. Vacate ergo, et videte quoniam ego sum Deus. » Ita Cajetanus. Quæ certe ratiocinatio demonstratio evidens est in hac materia credibilitatis.

CIRCA TERTIUM MEDIUM.

19. Tertio, pertinet ad persuadendas res fidei uti aliquibus similitudinibus seu exemplis naturalibus, sive ad explicanda mysteria fidei, sive ad informandos mores; nam optime manuducitur intellectus ex aliquibus operibus naturæ occultis et mirabilibus, ad credendum quod in Deo et in ejus omnipotentiâ multo mirabiliora et supernaturalia latent; nec magnum est si credamus de Deo et ejus potentiâ tam magna mysteria, si in operibus naturæ tam multa sunt de quibus rationem reddere non possumus; nam ut dicitur (Eccli. *xl iii, 36) : Multa abscondita sunt majora his, pauca enim vidimus operum ejus.* Sic Christus Dominus manuduxit Nicodemum (Joa. in, 8) ad credendum regenerationem spiritualem, exemplo desumpto a vento, quia *spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat; sic est omnis qui natus est ex spiritu;* et Apostolus (I Cor. xv, 36-37) explicavit futuram resurrectionem exemplo grani quod seminatur, cujus corpus revirescit in alia forma. Sic etiam sancti Patres et doctores mysteria fidei variis similitudinibus explicare conati sunt : sicut quod in mysterio Trinitatis Filius sit coaevus Patri, cf.
exemplo solis emittentis lucem, aut corporis ge- 86
nerantis imaginem in speculo : haec enim statim atque sunt, generant lucem vel imaginem. Et de nativitate Christi, salvâ matris integritate : quod fuit sicut radius transiens per crystallum. Et ad persuadendam resurrectionem et explicandam, multa exempla congregat Tertullianus in libro *de Resurrectione carnis* ;* et D. Augustinus, lib. xxi *de Civitate,* cap. 4 et 5 ; et respondet ad pl
ea quæ objiciebant infideles, lib. xxn, a cap. 13. pl
Et sic pro singulis mysteriis explicandis aliqua ex naturalibus mirabiliora possunt adduci, quæ illi mysterio vel difficultati ejus declarandæ aptiora videbuntur : quæ non possumus hic singillatim'apponere discurrendo per omnia mysteria, sed suis locis fiet, cum de quolibet mysterio disputabitur.

20. Quod vero attinet ad informationem morum, constat maxime juvari exemplis et similitudinibus. Exemplis quidem, quia sancti tot nobis exempla praebuerunt quibus accendamur ad virtutem, sicut (Judith vni, 22-23) proponuntur in exemplum Abraham, Isaac, Jacob et Moyses ; *et (I* Machab. π, 52-60) plures adducit Mathathias

1 Praesertim capp. 12 et 13 (P. L., t. n, coi. 810-11) ; cf. etiam *Apologet,* cap. 48 (P. L., t. i, col. 523, sq.).

ex antiquis ad persuadendum filiis suis ut fortiter agerent; et Apostolus ad Hebræos (xi, 4-33) plures ex patribus enumerat, qui in fide claruerunt. Similitudinibus autem proceditur ad instar Christi Domini, qui per multas similitudines et parabolas explicavit formam regni Dei, seu Ecclesiæ et fidei; quarum vim et similitudinem si quis conaretur ad vivum explicare, multum proficeret in informatione morum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

21. Primo, argui potest ab infidelibus contra certitudinem nostræ fidei : Quia licet omnibus notissimum sit Deo dicenti et testificanti esse credendum, tamen tota difficultas est in ostendendo quod Deus hoc vel illud dixerit; et ita totum argumentum fit contra instrumentum quo nobis traditur fides divina, scilicet contra propositionem Ecclesiæ et Scripturam. Cum enim dicitur credendum esse quod Deus hoc vel illud dixerit, quia in Scriptura continetur, vel Ecclesia proponit : rursum restat inquirendum unde nobis constat hanc esse veram Scripturam a Deo traditam, et hanc esse veram Ecclesiam, et regulam infallibilem; respondemus id nobis constare, quia Deus id dixit : et ita circulus committitur in verificanda ista certitudine ab Ecclesia ad Scripturam, et a Scriptura ad Ecclesiam, et ab istis ad testimonium Dei, et a testimonio Dei ad ista. — Et fortasse dicat gentilis, cur etiam similiter suis scriptis non credemus, quæ apud ipsos habentur pro authenticis, tractantque de suis diis et eorum cultu, et legibus ad eum observandum? Nam etiam ipsi dicent scripturæ illi esse credendum; aut cur potius Scriptura nostra habenda est pro authentica, quam illa?

22. *Confirmatur :* quia Scriptura nostra patet multis corruptelis et depravationibus, et translationibus : unde dicitur (II Pet. in, 16) de divinis Scripturis, quod *illas instabiles et indocti depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Et constat modo a Sixto v et Clemente vni, nostram vulgatam a multis depravationibus purgatam fuisse. Si ergo ista Scriptura erroribus subest et depravationibus, nec nobis de ejus emendatione constat certo per aliam revelationem vel Scripturam : ergo tota fides nostra nutat, si instrumentum quo nobis ministratur, id est, ipsa Scriptura, non constat nobis an sit emendata, et ab omni depravatione et errore libera.

23. *Confirmatur secundo :* quia aliquando fuit in Ecclesia dubitabile de aliquibus libris Scripturæ, an sint vel non sint canonici, et modo pro canonicis recepti sunt; ergo ista Scriptura quam vocamus regulam fidei, exposita est dubitationibus et incertitudini : sicque tota fides nutat. Et similiter fides Ecclesiæ proponentis; quia ratio quare credo propositionem Ecclesiæ, est quia continetur in Scriptura; si ergo Ecclesia dijudicat de Scriptura, an sit certa vel non, dubia vel suppositia, et tota firmitas Ecclesiæ ex eo constat quia habetur in Scriptura : sine dubio circulus committitur in hac certitudine fundanda.

24. Respondetur quod ad hoc argumentum dicemus latius infra (artic. in), eo quod maxime urgetur ab haereticis. Interim dicimus, distinguendum esse de ratione formali credendi, et de condicione requisita seu instrumento, quo nobis ratio illa formalis applicatur et proponitur. Quantum ad rationem formalem credendi, dicimus nullum committi circulum, quia ratio formalis credendi sistit in ipso testimonio divino *quia Deus dicit,* nec ultra resolvitur in ratione credendi. Ipsum autem testimonium Dei, quod scilicet locutio ista ipsius Dei sit, etiam per ipsum testimonium creditur, et non per aliud : sicut per eamdem visionem certificamur de re visa et de ipsa visione, quam non videmus sed experimur. Et in politicis, legi promulgatae credimus et obtemperamus, quia a rege est, et ministro seu notario testificanti quod a rege sit; credimus ex eadem auctoritate regis, qua illum notarium creavit, de qua tamen-nobis non constat nisi per ipsummet notarium de se etiam testificantem. Itaque quando credimus hanc legem habere auctoritatem regis, quia notarius dicit, et hunc notarium esse regis, quia rex ei auctoritatem dedit : non facimus circulum, quia proceditur in diverso genere causæ, a ratione formali ad instrumentum, seu condicionem applicantem, et e contra; ita ab Ecclesia vel Scriptura ad Deum, et e converso, non est circulus : quia in diverso genere causæ proceditur, scilicet ab instrumento applicante quod est Ecclesia, ad Deum dicentem quæ est ratio formalis, etiam pro ipso instrumento formando. nn. 13-17

25. Ceterum tota hallucinatio et æquivocatio in hac parte est, quia non solum inquiritur a nobis, unde credimus Deum dixisse; nam si quaeritur quare credimus, evidens est responsio data : quod non possumus credere nisi propter ipsam testificationem, quia in credendo non potest ulte-

rius resolvi fides, nisi in testificationem ipsam quæ est ratio credendi se et alia ; si vero ulterius resolvitur, jam non est resolutio in credendo, sed in alio genere cognoscendi. — *Sed quæritur a nobis,* non unde credimus, sed unde scimus, aut unde nobis constat Deum dixisse : quasi non sola fides, sed scientia seu evidentia aliqua habeatur de ipsa testificatione divina; sicut quando credo fide humanâ alicui mihi dicenti, saltem ipsam testificationem et vocem dicentis evidenter cognosco, licet res quas mihi dicit credam : et de hac simili scientiâ inquiritur unde nobis constet Deum dixisse, non solum unde constet credendo, sed etiam unde constet sciendo : et transimus ad aliam rationem formalem, quæ non est fidei sed evidentiæ. Et de hac ratione formali respondemus dogmatice, et secundum quod pertinet ad confirmandam nostram fidem.

26. *Ad hoc ergo respondetur,* quod de hoc non habetur evidentia per intrinsecam aliquam rationem quæ faciat evidentiam de ipso testimonio, aut de re testificata : sed quæ faciat evidentiam de credibilitate ; quod pertinet ad extrinseca motiva inducentia ad fidem. Et similiter inter ipsa instrumenta proponentia nobis res fidei, unum est alio manifestius. Itaque et est instrumentum proponens, et est motivum faciens credibilitatem. — Instrumentum proponens, aliud fuit in primis fundatoribus fidei, scilicet prophetis et Apostolis, qui quasi notarii Dei et scribæ velociter scribentes, et Scripturam authenticam Dei exceperunt et nobis tradiderunt atque Ecclesiam fundaverunt. Et hi habuerunt certitudinem, et constitit illis de certitudine fidei per lumen propheticum, et fortassis habuerunt evidentiam de ipsa testificatione Dei. Et sic dicitur (II Pet. i, 19-21) : *Habemus firmiorem propheticum sermonem cui benefacitis attendentes, etc... Non enim voluntate humana allata est prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Aliud instrumentum est in nobis, qui continuamur illis primis fundatoribus, et *superaedificamur super fundamentum Apostolorum, etc.* (Eph. n, 20). Et sic datur triplex instrumentum. Primo, Scriptura ipsa, quam tradiderunt et probarunt Apostoli et prophetæ. Secundo, ut discernamus quæ sit vera Scriptura, est Ecclesia quæ nobis eam proponit; et hæc est *columna et firmamentum veritatis* (I Tim. ili, 15). Ut autem credamus Ecclesiæ — non pro nobis, sed pro infidelibus : *Qui enim Ecclesiam non audierit, sit tibi ut ethnicus et publicanus* (Mat. xvin, 17), — exstat tertio traditio continuata ab Apostolis usque ad nos ; quam evidenter videmus continuari et practicari, eo modo quo datur-revidehtia in convictu humano. Unde Tertullianus (in lib. *de Præscript.* c. 19) PL 2,3 ostendit in istis dubiis non esse provocandum ad Scripturam, de qua tota dubitatio est unde nobis constat quod sit vera et non adulterata : sed ad Ecclesiarum traditionem, cui nos conformamur et unimur. Et subdit (cap. 22) : « Quid prædicaverint Apostoli, quid illis Christus revelaverit, et hic præscribam, non aliter probari debere, quam per easdem Ecclesias quas ipsi Apostoli condiderunt, » inter quas caput et magistra est Petri Ecclesia; de qua ibi subdit (cap. 36) : « Habes Romam unde nobis quoque auctoritas præsto est. » Ista autem continuatio et traditio per manus ab Apostolis et Ecclesia usque ad nos, ex acceptatione universali Ecclesiæ est indubitatæ et supematuralis fidei; pro iis vero qui Ecclesiam non audiunt, si negetur aut dubitetur de illa, est idem quod revocare in dubium ea quæ evidentissima sunt in convictu humano; sicut enim nobis constat de successionibus familiarum de regno Hispaniæ vel Franciæ, quod descenderit a talibus regibus, ita quod isti sint veri stfccessores eorum, per solam traditionem illius regni et monumenta antiqua quæ faciunt evidentiam moralem in convictu humano et tollunt omnem hæsitationem : ita ut qui id negaret, scilicet, hos esse veros reges et successores illorum, et hoc esse vere regnum continuatum ab illo, ut insanus haberetur et relinqueretur; ita de successoribus Apostolorum et prophetarum, et continuatione cum ipsis, nobis constat per ipsam traditionem continuatam et antiqua monumenta, quæ (præter certam Ecclesiæ acceptationem ut regitur a Spiritu Sancto) evidentiâ quadam morali in genere supernatural! probant hanc continuationem et derivationem ab Apostolis ad nos, ipsamque traditionem esse divinæ auctoritatis.

cap. ai PL 2, 3

PL 2, 4

27. Et hæc de instrumentis proponentibus. — Loquendo autem de motivis credibilitatis, ista faciunt evidentiam omnimodam non rerum ipsarum, sed credibilitatis ipsius supematuralis et divinæ, scilicet per miracula et alias circumstantias supra adductas. Quare unico verbo quando inquiritur a nobis, unde constat Deum dixisse; si per ly *constat* intelligatur, unde nobis constat credendo : non est recurrendum ad aliam rationem formalem; sed credimus, quia Deus dixit, et per propositionem Ecclesiæ tamquam per in-

stramentum et condicionem applicativam. Si autem per ly *constat* intelligamus, unde nobis constet non credendo, sed sciendo : non potest nobis constare de evidentia clara ipsius revelationis sicut fortasse constitit prophetis et Apostolis; sed constat nobis evidentiâ credibilitatis per signa et miracula, et evidentiâ ipsius continuationis usque ad ipsos Apostolos et prophetas, qui viderunt. Unde infidelibus non ostendimus constare nobis de revelatione facta a Deo, per ipsam Scripturam, vel per Ecclesiam : hoc enim esset ridiculum, quia Ecclesiam non audit cum sit ethnicus et publicanus; sed solum probatur evidentia ipsa credibilitatis, et excellentia nostræ fidei per extrinseca signa : sicut etiam probaverunt illis Apostoli quando eis prædicabant juxta illud (Hebr. n, 3-4) : *Quæ cam initium cepisset enarrari per Dominam, ab eis qui audierant, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus et Spiritus Sancti distributionibus.* Ubi manifeste ponitur id quod hucusque diximus : si quidem de revelatione divina constat nobis quia Dominus ipse enarravit; et de hoc quod enarravit, ab eis qui audierunt per derivationem usque ad nos. De hac autem derivatione, quod sit certa, non constat nobis per evidentiam in se : sed recurrimus ad evidentiam credibilitatis per miracula et signa tunc facta, et nunc in effectu et continuatione suâ permanentia, secundum circumstantias assignatas : *Contestante,* inquit, *Deo signis et prodigiis, etc.* Unde numquam committitur circulus, quia semper in diverso genere causæ proceditur.

f. supra, 8, η. 2i in fine

28. *Quando autem dicitur* quod similiter posset gentilis dicere de suis scriptis antiquis, etc. : *Respondetur* facile, id non posse dici, quia non concurrunt in scriptis gentilium, quæcumque illa sint, ea quæ in nostra Scriptura. Nam in primis non continent doctrinam ita puram et veram, sed aliquas falsitates immiscent, vel in veritate naturali vel in moralibus; aut si aliqua excedentia communem ordinem dicunt, miscent multa fabulosa; deinde veris miraculis carent aliisque circumstantiis supra * positis, quæ nostram doctrinam veram esse comprobant.

P. 313-5, *4,16-8

f. SUpra 516, n. 22

29. *Ad primam confirmationem respondetur,* quod Scriptura potest dupliciter considerari. Primo, secundum se, ut est pure instrumentum inanimatum, id est, prout invenitur scripta in chartis et codicibus, quæ secundum se patent corruptelis et depravationibus hominum : et sic, ratione hujus libri materialis in quo continetur et invenitur Scriptura, est certum quod patet multis corruptionibus et depravationibus. Alio modo sumitur Scriptura non præcise ut est in chartis et codicibus istis vel illis, in individuo, sed prout invenitur in pectore Ecclesiæ et in ejus custodia, quæ in se habet principium unde possit corrigere omnes corruptelas Scripturae ; tum propter diversitatem et antiquitatem codicum quos habet; tum propter assistentiam Spiritûs Sancti : et sic Scriptura non patet depravationibus, et corruptelis, quia subest correctioni Ecclesiæ et directioni ejus. Et ita est differentia inter hanc Scripturam individualiter sumptam in hoc vel illo codice, et de hac Ecclesia individualiter sumpta cum hoc capite, qui est successor Petri. Nam de Scriptura non constat nobis hunc vel illum codicem non esse vitiatum in individuo, ex vi ipsius Scripturae ; de ista vero Ecclesia in individuo, et de isto capite Romano Pontifice, constat in individuo esse legitimam et infallibilem Ecclesiam : tum ex ipsa Scriptura, quæ in individuo designat Petrum pro infallibili capite Ecclesiæ, et consequenter ejus legitimos successores et sine dubitatione acceptatos (quam acceptationem experimur manifeste quando datur) ; tum ex continuata, -et perpetua traditione per tot sæcula : quæ indubitatum relinquit, Scripturam illam, quæ docet Petro traditas esse claves Ecclesiæ, non esse corruptam, sed certam : quia sic semper habita et lecta est, et ab universali Ecclesia proposita, et intellecta ut jacet; de quo IIa-IIæ,[amplius dicetur.

30. *Ad secundam confirmationem dicitur,* quod licet aliquando fuerit dubitatum de aliquibus libris an essent canonici, numquam tamen dubitatum fuit esse in Ecclesia potestatem ad id declarandum, et ad confirmandum fratres in fide ; de quo articulo in sequenti. Unde illa dubitatio potuit per omnimodam certitudinem tolli, declarante id et definiente Ecclesia.

cf. supra, p. 316, n. 23

31. Secundo arguitur : Quia miracula non sufficiunt probare certitudinem nostræ fidei, quia etiam qui alias doctrinas docent aliquando faciunt signa et prodigia magna, ut dicitur (Mat. XXIV, 24); et praecipue fient in tempore Antichristi. — *Quod si dicatur* illa miracula esse falsa, et nostra vera : *Contra est,* quia de hoc ipso est dubium : si quidem multa aliorum miracula sunt omnino sicut nostra ; nam illuminatio cæci, quæ videtur esse certum miraculum, dicitur facta a Vespasiano principe, ut narrat Tacitus (lib. iv *Histor.)* Et resuscitatio mortui signi-

cap. 81

ficatur facienda ab Antichristo (Apo. xni, 3) dum dicitur : *Quoddam ejus cornu occisum, et plagam mortis ejus curatam.* Et similiter faciet
Apo. xm, 13 ignem descendere de cælo. Et a quadam virgine vestali fuisse portatam aquam in cribro, sine hoc quod aqua caderet in signum suæ pudicitiae : refert ex Varrone Augustinus [1] (xxn *de Civ. Dei,*
n. 3; p L 41, c. 11). — *Quod si dicatur* illa miracula dici falsa
774 non in se, sed quia falsam praedicant doctrinam, cui non est credendum etiam si vera miracula faciant : *Contra est,* quia in hoc enervatur tota nostra doctrina, siquidem jam fatemur posse veris miraculis confirmari falsam doctrinam. Et committimus circulum, dum probamus nostram doctrinam esse veram quia miraculis comprobatur, et rursus miracula esse vera quia nostram doctrinam confirmant. — *Confirmatur :* quia modo cessaverunt miracula, etiam cum praedicatur infidelibus; miracula autem, quæ ab initio facta sunt, illis non constant : nec possumus ea probare per Scripturam, quia infideles illam non recipiunt, sicut nec fidem; per historias autem humanas id probare, est niti auctoritate fallibili; ergo ista probatio deficit.

32. Respondetur : certissime tenendum esse quod miracula quæ fiunt a pseudoprophetis et fient ab Antichristo, esse falsa et *mendacia,* ut dicitur (II Thess n, 9). Quæ dicuntur mendacia, ut ibi explicat D. Thomas (lect. 2), vel quia deficiunt a vera ratione facti, ut cum fiunt per illusionem et deceptionem; vel quia deficiunt a vera ratione miraculi, quia scilicet non transcendunt totum ordinem naturæ, licet in se sint valde mira; vel quia deficiunt a debito fine miraculi, quia fiunt propter aliquam seductionem iniquitatis. Ad discernendum autem ea quæ sunt vera miracula, id est, supra totam vim naturæ, ab his quæ præter ordinem naturæ sed tamen per applicationem causarum naturalium ab aliquo spiritu creato fieri possunt quantumcumque mira (quod non sufficit ad rationem miraculi, ut docet D. Thomas, I P. q. 110, a. 4) : debemus attendere, vel ad ipsam substantiam rei factæ, vel ad ipsum modum faciendi. — *Ad ipsam substantiam rei factce :* sicut omnes illi effectus, qui per causas naturales non possunt induci, sicut est resuscitatio mortui et illuminatio cæci, quando vere fiunt, aut etiam immutatio corporum cælestium. Sunt etiam alii effectus magis supernaturales, ut quod duo corpora penetrentur, et corpus humanum reddatur gloriosum, quæ D. Thomas ponit inter miracula primæ classis (I P. q. 105, a. 8). Sed quia ista miracula fiunt occulte, non ita probatur per illa sensibiliter certitudo nostræ fidei sicut per miracula quæ sensibilem mutationem faciunt in corporibus. Unde D. Thomas, (III P. q. 43, a. 4) docet ex Augustino quod nulla ad i in operibus Christi videntur esse majora quam suscitatio mortuorum. Et similiter se habet illuminatio cæci a nativitate, unde dicitur (Joa. ix, 32) : *A sceculo non est auditum, quod quis aperuit oculos cæci nati.* Quare semper invenientur aliqua miracula facta in nostra fide ita excellentia, quod similia non sunt facta umquam in alia secta, nec possunt fieri nisi sola virtute divina; et illa sufficienter probant veritatem nostræ fidei : quia Deus non potest in confirmationem falsitatis miracula facere : sic enim, speciali concursu, ad peccatum et ad falsum confirmandum Deus concurreret. — *Ex modo autem faciendi miracula,* etiam discerni possunt miracula vera a falsis : quia ea quæ per causas naturales, et per motum localem applicativum earum alias fieri possunt ab Angelo vel dæmone, fiunt etiam divinitus, sed excellentiori modo : scilicet non per motum localem, et applicando activa passivis, sed solo imperio aut verbo vel visu; quod est proprium Dei, qui *dixit et facta sunt :* sicut Christo imperante ventis, cessa- Ps. cxl vit tempestas, et imperando leproso mundatus Mat. vn est, et imperando febri dimisit socrum Simonis. Luc. r

33. *Ad exempla* vero quæ in particulari adducuntur in argumento, negamus factam aliquando fuisse veram resurrectionem mortui, aut illuminationem cæci virtute diaboli; sed si quis apparenter resuscitatus est, vel non erat ille vere mortuus, sed simulatorie : vel cadaver motu dæmonis erectum fuit et videbatur ambulare, sed t cf. *i* vere non vivebat; sicut legitur de Simone mago, ss· > quod fecit hominem decollari, et postea apparuit vivus + per illusionem sensuum.Unde similes mor- *cum si* tui nec diu possunt durare, nec actiones vitales cap. a; exercere. Qui autem resuscitantur virtute divina aperte visi sunt eodem modo exercere actiones t°"n^ vitales sicut antea, idque non ad horam, sed diu 228-; et per multum tempus. Unde Augustinus (super Joan, tract. 50) loquens de Lazaro resuscitato n. 5;P 176

[1] De hac re confer adhuc Plinium lib. xxvin ***Hist. Natur,*** c. 2, § 12 (alias c. 3, circa medium); Valer. Maxim, lib. vm ***Memorabit.*** c. 1, § 5; Dionysium Halicarnass. lib. n ***Antiq. Roman.*** n. 69; Tertullian. ***Apologetic,*** c. 22 (P. L., t. i, coi. 409 et 876); S. Augustin, lib. x ***de Civit. Dei,*** c. 16 (P. L., t. xu, coi. 295).

discumbente : « Lazarus, inquit, erat unus ex recumbentibus, vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur. » Ex isto ergo exercitio vitalium actionum, veritas resurrectionis ostenditur. — De illuminatione cæci facta a Vespasiano, constat illum non fuisse cæcum simpliciter, neque a nativitate, sed obnubilatos habuisse oculos ; ut enim ibidem refert Tacitus, Vespasianus consuluit medicos, an talis cæcitas et debilitas ope humanâ superabiles forent. Et medici dixerunt huic non exesam vim luminis, et redituram si pellerentur obstantia. Quare illa non fuit cæci illuminatio, sed curatio oculorum ab impedimentis ad videndum, quæ arte medica, licet difficulter, curari poterant ; sed arte dæmonis facillime procuratum est. Fortasse etiam totum illud fuit impostura aliqua Apollonii Thyanæi, insignis magi, Vespasiano amicissimi, cujus imposturas refert Philostratus (in Apollonio, in, vj, indicatque Baronius, anno Christi 72 (c· 7 ’ tom· J)· — De cribro gestante aquam, dicitur illud non esse simpliciter miraculum, quia potuit per vim Angeli detineri aqua ne caderet. Et s^m’^ter ignis de cælo potest dejici per motum localem Angeli vel dæmonis, sicut per causas naturales dejicitur fulmen. — Plaga autem mortis curanda ab Antichristo non est mortui resuscitatio, sed vulnus lethale quod potest curari aliquando medicamento occulto nobis ignoto, quod tamen a dæmone facile præstari poterit. Et multa similia sunt, quæ per applicationem causarum naturalium, ab Angelo vel dæmone sine vero miraculo fiunt.

b. iv *Histor.* c· 81

'ita Apollonu, lib. v as-J3? * 42' lib. iv, c. 10- π, 20, 43- c5' etc VI '43ec'

34. Quod vero aliqui dicebant apud Augustinum (epist. 3) quod etiam vera miracula non sufficienter ostendunt veram divinitatem, quia respectu Dei parva sunt : hoc ridiculum est. Nam licet omne quod creatum est, modicum sit respectu Dei : tamen quia aliqua sunt quæ solâ divinâ potentiâ fieri possunt, hæc sufficienter ostendunt omnipotentiam divinam ; non quia illi sint æqualia, aut non parva, sed quia nullâ aliâ potentiâ fieri possunt.

ep. 137, c. 4 1.13;PL 33, 521

35. *Ad confirmationem respondetur :* etiam modo jn Ecclesia non deesse vera miracula, quia quotidie fiunt ad invocationem sanctorum in cælo, vel servorum Dei in terra; sed simpliciter non requiruntur nova miracula pro conversione infidelium, quia modo non plantatur fides in mundo, sed plantata propagatur : unde sufficiunt miracula antiqua, de quibus ad minus per fide dignas historias et traditionem constat, sicut apud ipsos gentiles constat de factis suorum majorum ; nec oportet quod de istis miraculis constet per fidem divinam, sed per humanam, vel per experientiam ; et, ut dixit D. Thomas (I *Contra Gent.* c. 6), illa manent in suo effectu, scilicet in hac conversione tot populorum quam videmus, qui per tot sæcula credunt in hanc fidem, ut jam supra ex hoc loco et ex Cajetano ponderavimus, Huic autem operi qui non credit, cui miraculo crediturus est? — Nec obstat quod secta Mahometis, et aliquorum similium diu duravit : dicitur enim quod hoc fuit innitendo potentiæ sæculari et favori humano, et laxando frena deliciis : quorum totum oppositum est in fide nostra; neque illa secta per totum mundum diffusa est et prædicata, neque a sapientibus viris approbata, et sanguine martyrum firmata, aut per rationes et disputationes discussa, nec miraculis confirmata sicut nostra.

cf. supra, ’· 319, n. 31 in ne

in ni’’· p. 43. a. 4

36. Tertio arguitur : Quia testimonia prophetarum in quibus maxime nititur fides nostra, non omnino nobis constant; nec possumus certo cognoscere, an sint completa, nec quando complebuntur : ut plurima quæ continentur in Apocalypsi, et multa quæ sunt in Isaia et aliis prophetis : quæ tantâ obscuritate dicuntur, ut non possit litteraliter assignari quid significent, quomodo et quando complebuntur. Ergo frustra ex obscuris prophetiis probare volumus nostræ fidei certitudinem : si quidem obscuritas illa non permittit nos scire, quænam sint impleta quæve implenda; sed videtur hoc esse sicut oracula falsorum deorum, quæ ambiguitate sua non intelligebantur. Immo cum aliquando Scriptura ipsa ambigue loquatur, et subintellectis quibusdam condicionibus, unde constat nobis quod ea quæ de facto ut proposita ab Ecclesia credimus, non sint sub tali ambiguitate dicta? immo quod ipsa promissio infallibilis assistentiæ facta Ecclesiæ sit absoluta, non sub l aliqua ambiguitate vel condicione aliqua subintellecta? — Quod vero fuerint impletæ prophetiæ in Christo, non ita constat : cum ipse venerit in magna abjectione et obscuritate; et sic remansit obscurum quomodo illæ prophetiæ impletæ fuerunt. — *Et confirmatur :* quia Christus venit ut cognosceretur tamquam Deus, et tamen sustinuit ea quæ maxime nos elongant a cognitione Dei : quia

r Omnes : ***non sit absoluta, sed sub aliqua...*** : at nullo, ut videtur, probabili sensu.

venit in magna abjectione et vituperio, ita ut morte turpissimâ condemnatus sit, et sic multis fuit occasio ut existimarent stultum in talem credere; ergo nostra fides inconvenienti modo tradita est. — *Confirmatur secundo :* quia res quas proponit sunt valde incredibiles et disconformes rationi naturali : sicut ea quæ promittit nobis in vita futura; quod homines vivent similes Angelis, et modo quodam invisibili sine indigentia exteriorum rerum ut cibi, respirationis, etc.; quod cremabuntur in inferno sine morte; quod corpus Christi sit in Sacramento sicut spiritus : quæ omnia lumen rationis ita dure accipit, ac si corporalia nostra mutarentur in spiritualia : quod est perdere substantiam suam et essentiam.

37. Respondetur : in oraculis prophetarum aliqua perspicue et clare poni, alia obscure; et quæ clare ponuntur, etiam impleta dicuntur in evangelio, et in historiis legimus. Unde sæpius in evangeliis dicitur : *Ut impleretur quod dictum est per* talem, vel talem *prophetam.* Et multa non esse obscure dicta, constat manifeste : ut de nativitate Christi ex Virgine, Isaiæ vu : *Ecce virgo concipiet, etc.;* de miraculis Christi, Isaiæ XXXV : *Tunc aperientur oculi cœcorum, etc. ;* de morte Christi, Isaiæ lui et Danielis ix, et alia multa quæ longum esset percurrere, et ad litteram satis intelligibilia sunt; de quibus exstat pulcher tractatus apud S. Prosperum in libro *de Prædictionibus Dei* (par. m, et in *Dimidio temporis).* Quod vero aliqua obscure dicta sint, non est mirum : nam etiam in libris philosophorum et in scientiis naturalibus multa sunt valde obscura, et quæ magna indigent inquisitione et labore. Unde si terrena dicuntur nobis, et non intelligimus, quid mirum si non statim caelestia apprehendamus? Si nobis non est connaturale, ut res naturales sine ulla obscuritate nobis tradantur : quomodo erit connaturale nobis, ut supernaturalia quæ dicta sunt a prophetis, in omnibus aperte dicantur? præsertim cum fides ex suâ natura obscura sit : et in omnibus apertam claritatem habere, potius est praemii in patria quam meriti in via. Denique, Apocalypsim et alias prophetias obscuras non est necesse quod omnes et omni tempore intelligant; sufficit quod aliqui, et eo tempore quo Deus disposuerit. Unde optime Augustinus (super Psal. cxlvi, ad illa verba *Suscipiens mansuetos Dominus)* inquit : « Honora Scripturam Dei, honora verbum Dei, etiam non apertum ; differ pietate intelligentiam, noli protervus esse, accusare aut obscuritatem aut quasi perversitatem Scripturæ; perversum hic nihil est, obscurum autem aliquid est, non ut tibi negetur, sed ut exerceat accepturum. » Et infra : « Noli recalcitrare adversus obscura, et dicere : melius diceretur si sic diceretur. Quando enim potes tu dicere, aut judicare quomodo dici expediat? Sic dictum est quomodo dici debuit; non corrigit æger medicamenta sua. Novit ea medicus modificare : ei crede qui te curat. » Videndus est etiam super Psalm, cxlvii, ad illa verba *Mittit crystallum suam sicut buccellas,* ubi optime id prosequitur. — Quod vero dicitur : unde nobis constet hæc aut illa, sub ambiguitate non esse dicta, aut non subintellectâ condicione? respondetur id constare tum ex modo loquendi, qui aliquando nullam habet improprietatem aut tropum, sed valde manifestus est, sicut cum (Joa. xvi, 29) dixerunt Apostoli : *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis ; nunc scimus quia scis omnia, et non opus est ut quis te interroget;* tum ex traditione et usu et declaratione Ecclesiae, cui non est promissa assistentia Spiritus Sancti sub aliqua ambiguitate, quia dictum est (Joa. xvi, 13) quod *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.* Non posset autem docere omnem veritatem si sub ambiguitate, et aliqua condicione subintellectâ, esset promissus : quia tunc de nulla certificaremur. — Quod vero dicitur de primo adventu Christi, fuisse obscure et latenter impletum : respondemus id quod dicit Paulus (Act. xxvi, 26) ad Agrippam : *Latere eum nihil horum arbitror; neque enim in angulo quidquam horum gestum est.* Et Dominus (Joa. xvin, 20) dixit : *Ego palam locutas sum mundo.* Itaque in hac passione et abjectione, quæ etiam praedicta fuerat, dignitatem suam satis aperte ostendit verbis et miraculis, et prophetarum oraculis.

38. *Ad primam confirmationem dicitur,* quod Christus venit ut Deus Salvator et satisfaciens pro peccatis, et consequenter ut patiens, et subjectus opprobriis et doloribus. Unde non debuit venire in manifestatione gloriæ : quia *si cognovissent, numquam Dominum glorice crucifixissent.* Nec conveniebat quod venisset ad ostendendum gloriam, 'si veniebat ad satisfaciendum poenaliter pro peccatis. Quod si semel pati debebat, potius erat conveniens quod valde indigna pateretur,

Mt. iv, 14, etc.

Isa. vn, 14

Isa. xxxv, 5

Dan. ix, 26

PL 51, 817 sq; 837 sq.

in Ps. CXLVI, 6, n. 12; PL 37, 1907

in Ps. cxiv 17; PL 5 1914-5

i Cor. 11, i

* Omnes : ***invisibili*** : forte pro ***impassibili*** aut ***incorruptibili.***

quia sid› potius ostendebatur fortitudo divina in sustinendo tantam indignitatem. Unde dicit Ten
c.j;PLi, tullianus (in lib. *de Patientia)* : « Hinc vel
I254 maximéPharisæi Dominum agnoscere debuistis : patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret. » Vidêndus est D. Thomas (III P. q. 46, a. 1, et 2, et 3) ubi pulcre ostendit convenientias passionis in Christo. Et denique maxima gratia et liberalitas Dei in hoc enituit; ut egenus fieret propter nos in natura assumpta, sicut dicitur (II Cor vni, 9) : *Scitis gratiam Dei, quoniam propter vos egenus factuS est, ut illius inopia divites essemus.* Videatur D. Thomas ibidem, q. 40, a. 3. Hoc etiam conveniebat ad doctrinam suam, quæ tota tendit ad ea quæ conducunt ad alteram vitam et ad gloriam ætemam. Unde debuit docere abjectionem et contemptum omnis gloriæ temporalis, quæ impedit valde assecutionem æternæ, cum temporalia spiritualibus contrarientur, et virtus deliciis et vanitati : hæc enim virtus moderatur; ergo si hoc venit docere, oportuit et facere : alias imprudenter doceret, si careret illâ virtute patiendi et sustinendi. Et in hoc maxime constabit Antichristum, et omnes qui ex eo sunt, falsa docere, quia maxime inhiant vanitati et gloriæ temporali : et sic non dirigunt nos ad æterna, et ad ea quæ post hanc vitam debemus inquirere,

39. *Ad secundam confirmationem dicitur :* illa omnia non esse incredibilia respectu omnipotenc e. i, 37 tiæ Dei apud quem non est impossibile omne verbum ; maxime autém decet Deum, qui summe omnipotens et magnificus est, res facete in quibus excellentissima ejus potentia et gloria ostendatur. Illa autem contradictionem non involvunt, neque mutant substantiam et essentiam corpoream, sed qualitates et extrinsecâs perfectiones. Quod enim corpus reddatur lucidum, agile, incofruptibile, non ab intrinseco, sed pèr gloriam : totum hoc pertinet ad qualitates. Et multô difficiliora his a gentilibus credebantur de suis diis, quos ex hominibus transferri dicebant ad stellas et ad cælum, et commutari in sidera. Oportuit autem, eos quos Deus suamet visione beatos faciet, habere in suis corporibus longe excellentiores qualitates modumque vivendi, quam in vita praesenti imaginari pqssit. Quod vero dicuntur
Mat. xxii, 30 futuri similes Angelis. : id erit ratione divinae visiopis in anima, non quantum ad substantiam corporum; licet hæc etiam grunt perfecte subjecta spiritui, et ideo spiritualia dicuntur, et in incorruptione Angelis similia.

40. *Quod si adhuc dicatur* quod non videtdr conveniens credere, Deum tam multa fecisse et passum esse propter tantam paucitatem electorum : neque enim magnfis aliquis artifex in aliquo opere magnos sumptus impendio si majori ex parte suo intento frustrandus est; at major pars hominum, immo et Christianorum damnatur; frustra ergo videtur tantum pretium; a Deo effusum, et ipsam Dei vitam datam pro tam paucis hominibus.

41. *Respondetur,* quod licet pauci sint qui salvantur quantum ad numerum, sunt tamed magni in qualitate et pretio; magnum aùteni pretium non solum convenienter expenditur pro multitudine, sed etiam pro pretiositate rei, etiam si parva- sit : omne enim quod pretiosius est rarius esse debet. In hoc autem non frustratur Deus suo intento, quia licet exhibuerit pretium sufficiens pro omnibus propter suam maximam excellentiam, non tamen fuit ejus intentum ut applicaretur omnibus. Unde dicitur IV Esdrae vm (licet liber non sit canonicus) : *Hoc sæculum* ÿ- 1-3 *fecit Deus propter multos, futurum iautem propter paucos. Quomodo interrogabis terram, et dicet tibi quoniam dabit terram multam magis, unde fiat fictile, parum autem pulveris, unde aurum fit.* Itaque sicut non est inconveniens, quod in terra plus generetur de luto quam de auro : ita nec quod pauciores salventur, qui sunt quasi aurum, quam quod condemnentur qui sunt quasi lutum. Et hoc fuit conveniens in natura humana, quæ est corruptibilis, et ex se prona ad malum; et consequenter major pars corruptioni cedit eo quod in rebus corruptibilibus defectus est ut in pluribus, bonum autem ut in paucioribus.

E contra vero de Angelis, qui sunt perfectiores, plures salvantur. Et tamen maxime lucet misericordia Dei, quod etiam ex natura corruptibili misericorditer hos paucos liberavit a qua tam multi deficiunt : id enim maxime commendat Dei misericordiam, ubi tam grandis est miseria. Videatur: de ..hoc Div. Thomas (1 P. q. 23, a. 7,; ad 3).

ARTICULUS ir "'· ·'·;

Ostenditur fidem nostram esse veram contra Judceos.

Testimonium Domini fidele; justitia Domini recta, latificantes corda (Psal. xvm, 8, 9).

Excaca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude (Isa. vi, 10).

Feriam domui Israel et domui Juda fadus novum, non secundum pactum quod feci patribus eorum (fer. xxxi, 81-2).

1. *ontra Judaeos et haereticos, fidei uostrae* veritas probanda est per certitudinem, ducendo argumenta contra ipsos ex Scripturis et principiis fidei quæ admittunt. Sed tamen, quia multi ex ipsis Scripturas depravant, et non omnes admittunt : ideo oportet quod disputaturus contra Judæos vel haereticos, prius statuat quasnam Scripturas admittant, et quare non omnes ; sic enim Jacobus frater Domini cum Judæis disputaturus, ut refert beatus Clemens (lib. i *Recognitionum* circa finem), hoc primum statuit : « Requiramus, inquit, primo ex quibus potissimum Scripturis disputationem habere oporteat. » Quod si non constet, nec aliquid certi statuatur seu admittatur ab ipsis de Scripturis, vix potest disputatio ulla cum adversariis liaberi, nisi vel ostendendo talem vel talem Scripturam pro canonica haberi apud antiquos, et apud auctbres quos ipsi admittunt : aut saltem quod rationem reddant cur Scripturam istam rejiciant potius quam alias; præsértim quia, cum constet fidem traditam esse a Deo in Scriptura, si pro libito posset quis negare vel abjicere Scripturam In partem vel in totum, aut varias corruptelas vel mutilationes adhibere, nec in hoc esset aliqua certa et firma regula a Deb relicta per quam possint ista corrigi et ad verum sensum reduci, omnia essent confusa, et esset perinde ac nullairt habere fidem. Ista autem regula non est alia quam Ecclesia, quæ in veteri lege gubernabatur per sacerdotes, quorum judicio standum erat (Deut. xvn, 8-11). Et ad ipsos pertinebat judicare de lege et mandato, ut habetur II Paralip. xix, lb. In nova autem lege id commissum est Petro, et ejus successoribus (Luc. xxn, 32) : *Confirma fratres tuos;* et (Joa. xxi, 17) : *Pasce oves meas;* qU0 amplius dicetur sequenti articulo.* Et sic reduci debent disputatores haereticorum vel Judaeorum, ut admittant Scripturas quas ab antiquo Ecclesia admittit. Vel si Scripturas quas Ecclesia admittit, nolint admittere Judæi vel haeretici : saltem videndum est an Scrîpturæ, quas ipsi habent et admittunt, in aliquo concordent cum nostris : et saltem [an] aliquem articulum fidei admittant, ex quo possit deduci argumentum contra illos in eo articulo quem negant, ut D, Thomas docet (I P. q. 1, a; 8). Et constat exemplo Christi Domini qui rogatus a Sadducaeis, qui non admittebant nisi libros Moysi, circa articulum resürrectionis, illos redarguit loco petito ex eisdem libris : *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob : non est Deas mortuorum, sed vivorum* (Mat. xxii, 32). Petendum est etiam ab ipsis an saltem velint admittere Scripturas! in eo statu et modo quo tempore Apostolorum habebantur, et temporibus antiquorum doctorum, ut Tertulliani, Cypriani, Athanasii, et aliorum qui cum Judæis disputabant, et tamen in Scripturarum admissione conveniebant; neque e^s negabant Judæi, sed convincebantur ex illis, ut multis locis Actuum Apostolorum habetur quæ infra citabimus, et ex eisdem modo etiam possunt redargui. Quod si neque in hoc velint convenire, certissimum indicium est ipsos depravasse Scripturas, non nos; quia cum, temporibus Apostolorum, ipsi et Apostoli convenirent in Scripturis, modo nolunt in illismet, antiquis convènire sicut citantur ab Apostolis. A quo ergo habent novas istas Scripturas, et talem legem, cum pareant sacerdote, judice, et republic^. a quibus possit id quod ambiguum fuerit in lege et mandato, .discerni et judicari?

2. Quod si his omnibus nolit acquiescere Judaeus vel haereticus, sed solum suo privato spiritu et auctoritate Scripturas admittere vel rqjjcere habendi sunt sicut ethnici et publicani qui JEcçlesiam non âudiupj; çÇ.sic vel omnino relinquendi sunt, vel tractandum Cum illis sicut cuni,gentilibus, et melius est à disputatione abstinere. Unde Tertullianus (lib. de *Prascript.* c. 17) optjmam statuit regulam, quæ maxime observanda est in disputationibus cum haereticis nostri temporis, qui tot Scripturarum corruptiones^ mutilationes;

n. 68,- p g i, 1244

* cf. infra, art.3,n.3sqq.

Mat. xvm, 17

c. 17-19;! 1.2. s0^|

translationes et adjectiones faciunt : « Nihil », inquit, proficiet congressio Scripturarum, nisi plane ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas : et si recipit, quas adjectionibus et detractionibus ad disputationem instituti sui intervertit. Et si recipit integras, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Quid promovebis, exercitatissime Scripturarum? cum, si quid defenderis, negfetur ex diverso; si quid negaveris, defendatur. Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione; nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione. Ille vero, si quis est cujus causa in congressum descendis Scripturarum ut eum dubitantem confirmes : ad veritatem, an magis ad hæreses deverget? Hoc ipso motus quod te videat nihil promovisse, æquo gradu negandi et defendendi diversa parte statutum. Certe de pari altercatione[2] incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet. Hæc utique, et ipsi habent in nos retorquere; necesse est enim, et illos dicere a nobis, potius adulteria Scripturarum, et expositionum mendacia inferri, qui proinde sibi defendant veritatem. Ergo non ad Scripturas provocandum est, neque in his constituendum certamen : in quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parum certa. » Sic Tertullianus.

3. Igitur tota cum Judaeis controversia ex illo unico puncto dependet : an Christus in lege promissus jam venerit, et sit illa singularis persona quæ dicitur Jesus, filius Mariæ; in hoc enim Paulus convincebat Judaeos, affirmans : *Quia hic est Christus* (Act. ix, 22). Exinde autem facile probari poterit, quod lex antiqua per Moysen data finiri debuit in Christo, ut late prosequitur Apostolus in epistola ad Hebræos. Et secundo, quod regnum Messiæ non erat futurum in sola gente Judaeorum, sed in omni terra; nec delicias et divitias terrenas promittebat, sed cælestes, et per mortem suam acquirendas.

4. *Testimonia ergo contra Judaeos sunt in triplici genere. — Primo,* sunt testimonia quæ absolute promittunt Christum venturum, non designando tempus, neque circumstantias. — *Secundo,* sunt testimonia designantia tempus circa quod veniret Christus, licet non diem neque horam determinate. — *Tertio,* sunt testimonia tales circumstantias designantia quod non nisi illi singulari personæ, filio Mariæ, convenire possunt; ex his enim circumstantiis probarunt Apostoli hunc Jesum esse Christum, ut in [1] *Recognitionum* S. Clemens testatur, de quo infra. Et ex his etiam manifestum erit quantum erraverint Manichæi, aliique hæretici dicentes nullas prophetias veteres loqui in singulari de Christo, contra quod dicitur (Act. x, 43) : *Huic omnes prophetae testimonium perhibent;* et (Rom. 1, 2, 3) : *Sicut promisit in Scripturis sanctis de Filio suo;* et (Joa. v, 46) : *Si crederetis Moysi crederetis et mihi, de me enim ille scripsit.* nn. 36,57.60 68-9>pg i, I229, I238'40

5. Circa primum, promissus est Christus venturus in libris Moysi, in Psalmis et prophetis, ut ipse Jesus dixit (Luc. xxiv, 44). — In libris Moysi promittitur (Gen. xn, 3 et xxn, 18), quod *in semine Abrahce benedicerentur omnes gentes.* Quod non potest intelligi, quia omnes gentes benedicant ipsum Abraham, ut dicunt Judæi : quia non promittitur benedictio in ipsomet Abraham, sed in semine ejus, quod est Christus; nec modo, universæ gentes benedicunt Abraham, sed Christum. Item (Gen. xlix, 10) expresse promittitur Christus in illis verbis Jacob : *Non auferetur sceptrum de Juda, etc.,* de quo infra dicemus; et (Deut. xviii, 15) : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus,* quo testimonio usus est Stephanus (Act. vn, 37). — In Psalmis habetur (Psal. 11, 7) promissio de Christo : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te;* quo testimonio utitur Apostolus (Hebr. v, 5). Et in Psal. xliv per totum fit locutio de Christo, ubi vocatur « Deus » : *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus et adorabunt eum,* quod non potest convenire Salomoni, nec alteri regi. Et Psal. cix aperte fit locutio de Christo, quod sit futurus *sacerdos secundum ordinem Melchisedech,* et quod sedebit ad dexteram Dei; et Psal. cxxxi fit repromissio ad David : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* — In prophetis manifeste fit prædictio de Christo (Isa. vu, 14) : *Ecce virgo concipiet, et parietfilium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel;* et (ix, 6-7) : *Parvulus natus est nobis, etfilius datus est nobis; et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri saeculi etc.; super solium David et super regnum ejus sedebit, ut corroboret illud amodo et usque in sempiternum.* Quæ verba de nullo alio Ps. xliv, 12 Ps. cx, 4; i Ps. cxxxi, n

[1] Tertullianum exscribimus, uti apud M invenimus, licet textus editionis Migne in pluribus a nostro discrepet.

[2] MG *alteratione* il 1.CP (et ed. Migne) *altercatione.*

rege, vel regno temporali possunt intelligi : quomodo enim dici potest aliquis illorum regum *Deus,* et *Pater futuri sceculi?* aut quomodo confirmabit regnum David usque in sempiternum? cum regnum temporale David omnino sit destructum : neque in sempiternum durare posset, cum tandem totus mundus sit finiendus. Item (Isa. un) apertissime fit sermo de passione et morte Christi per quam a peccatis eramus liberandi. Item (Bar. m, 36-8) : *Hic est Deus noster, etc.; post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Et (Dan. ix, 24-6) clarissime fit prædictio de Christo qui vocatur Sanctus sanctorum, et occidendus dicitur, et quod finem accipiet peccatum : de quo testimonio statim dicemus. Et (Agg. II, 7-8) : *Adhuc modicum, et ego movebo ccelum et terram, etc. Et veniet desideratus cunctis gentibus :* quod non potest quadrare alteri quam Messiæ. Et alia multa sunt testimonia quae statim citabimus.

6. Ad haec non possunt Judaei respondere negando quod loquantur ista testimonia de vero Messia : cum apertissime vocetur Deus, vel Filius Dei, et dicatur venturus in benedictionem omnium gentium et redemptionem hominum, et regnum ejus futurum aeternum : haec enim nulli regi terreno aptari possunt. Solum possent dicere (omittendo fabulas eorum, quæ potius ridendae sunt quam impugnandae) verum esse quod Christus fuit promissus in lege, sed sub condicione si non obstarent peccata populi, ut constat ex illo (Psal. cxxxi, 11-2) : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia hæc quæ docebo eos.* Quo loco ad litteram loqui de Messia constat ex interpretatione Petri (Act. π, 30). Ergo cum ista condicio non fuerit impleta ex parte populi Judaici, sed potius aggravaverint peccata sua, non est cur dicamus fuisse impletam condicionem de adventu Messiæ. — Respondetur : hanc promissionem factam fuisse omnino absolute, ut constat Jer. x x x iii, 20-21 : quia omnino facta est secundum immobilitatem consilii sui, ut Paulus dicit (Hebr. vi, 17-8); et hoc constat quia fuit promissus Messias ut occidendus in redemptionem peccatorum, ut'manifeste patet Isaiæ l iii et Danielis ix, 26; ergo propter nulla peccata ista promissio frustranda erat, cum in remissionem omnium promittebatur Christus^ venturus. Nullum etiam peccatum grandius fuit quam ipsa occisio Christi tam crudeliter facienda; ergo si propter illud non erat promissio ista frustranda (quia potius promittebatur et praenuntiabatur ipsa occisio, sine qua non erat futura redemptio), propter nullum aliud ejus impletio omittenda erat. Praeterea Judaei fuerunt ducti in captivitatem propter peccatum idololatriae, et non custoditum testamentum Dei, atque adeo jam tunc non impleverant condicionem sub qua dicitur facta illa promissio; et tamen etiam post captivitatem facta est promissio et revelatio de Messia, absolute et sine ulla condicione : ut patet Danielis ix, 24-6 in prophetia septuaginta hebdomadarum; Aggæi π, 8 : *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria; ergo* promissio Messiæ non est facta sub condicione. Et ad illum locum Psalmi cxxxi, *12 : Si custodierint filii tui, etc. :* dicitur illam condicionalem referri ad clausulam subsequentem : *Filii tui in sæculum sedebunt super sedem tuam,* non ad antecedentem in qua fit mentio et promissio de Messia omnino absoluta, ut patet in illis verbis : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : de fructu ventris tui, etc.*

7. Secundum genus testimoniorum loquitur de tempore Messiæ, quo venturus erat. De quo tempore duo constant ex Scriptura. — Primum, non venisse Christum immediate post captivitatem Babyloniae : cum prophetæ qui post talem captivitatem prophetaverunt, ipsum adhuc ut venturum praedixerint, ut patet (Agg. u, 8) : *Veniet desideratus cunctis gentibus;* et (Zach. ix, 9) : *Ecce rex tuus veniet tibi justus, et salvator, etc.;* et (Mal. m, 1) : *Ecce ego mitto Angelum meum, et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, etc.* — Secundo, constat Christum non venturum post totalem destructionem templi et reipublicæjudæorum. Nam Christus promissus est venturus ex illa gente Judaeorum ut (Mich. v, 2) : *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Jada : ex te enim exiet Dux qui regat populum meum Israel.* Et dicitur venturus templo adhuc stante, ut patet loco citato (Mai. m, 1) : *Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis;* et (Agg. n, 8) : *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria.* Cum ergo totaliter destructam cernamus illam rempublicam et ejus templum, non est amplius exspectandus adventus primus Messiæ. Nec potest dici, quod Messias venturus est ad restituendum illud regnum et templum; quia si nasci? turus est ex illa gente, et adhuc eorum republica temploque stante : manifestum est ante ejus

ortum debere.exstitisse·templum ijlud etrempublicam,,ut in üla nascatur. ⁞ , . j.Ⅲ ;

8. *Tertib, ergo magis in particulari* designatur tempiis quo Christus veniret, in duobus Scripturaal locis quæ famosiora sunt in hac parte, scilicet Genes, xux, 10 et Danielis ix, 24-26. —'"Nam primo loco sic dicitur : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium.* In Hebræo aütem sententia hæc ad verbum sic transfertur ab Oleastro : *Non recedet* ***virga*** *de Juda, et scribere faciens de subter ⁞ pedes ejus ^quequo veniet siloh, et illi oboedientia populorum.* Ubi expresse fit sermo de Messia, ut etiam interpres Chaldaeus fatetur, dum sic interpretatur : *Non auferetur sceptrum, etc. donec veniat Messias.* Aliqui tamen Judaei negaverunt loqui hanc prophetiam de Messia propter obscuritatem illius verbi *siloh,* cujus pene significatio nescitur; et ideo varie translatum est; nam septuaginta legunt : *Donec veniant reposita ei;* vel : *Donec veniat cui ille.* Communiter autem dicitur significare quietum seu pacificum, aut securum; vel ut alii dicunt, significat *missum,* sicut de piscina Siloe dicitur (Joa. ix, 7) : *Quod interpretatur missus;* et sic transtulit noster vulgatus : *Donec veniat qui mittendus est.* Et utrumque singulariter convenit Messiæ, qui et missus est a Deo, et pacificus atque quietus futurus praedicitur (Isa. x l ïi, 1-4 ; et l x i, 1). Maxime autem probat hunc locum de Messia intelligendum illa particula : *Et ipse erit exspectatio gentium,* seu *erit illi oboedientia populorum :* quod utique non convenit nisi Messiæ, de quo dicitur (Isa. xi, 10) : *Erit radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Nec possunt Judæi invenire regem aliquem seu ducem ex antecedentibus cui ista prophetia conveniat.? Non Saulem, quia hic non fuit de tribu Juda, sed de Benjamin. Non Davidem, aut Salomonem; quia cum ipsi venerunt, bon defecit sed potius incepit sceptrum in Juda. Nohjetoboam, tum qüiâ per ejus adventum non defecit sceptrum in Juda,; sed in Roboam et aliis règibus continuatum est; tum quia ille non fuit .exspectatio gentium, si-quidem ultra terminos regni Israelitici nihil habuit. Nec denique Alius ex regibus Judæorum fuit exspectatio gentium, aut illi data est oboedientia a gentibus. Etgo Messias, quicumque ille est, non fuit aliquis ex praecedentibus regibus;'.et ahas, in vi illius

Comment, in Pentateu- ^ "7 €taT xux, io

prophetiae jam venit, quia jam a longo tempore defecit sceptrum Judaeorum et sic illa prophetia jam impleta est. ?»- Nec tamen potest dici, quod fuit impleta in >Sedecia, qui fuit ultimus regum Juda, ut objiciebat Julianus Augustus; tum quia post Sedeciam fuerunt multi duces in illo populo, ut Zorobabel et alii, licet non cum titulo regis; prophetia autem illa non solum loquitur de regibus, sed etiam de ducibus : *Et dux de femore ejus;* tum etiam quia, ut supra ponderavimus, etiam post Sedeciam et captivitatem, tempore Zorobabel prophetatus fuit Messias ut venturus (Agg. π, 8 et Zaeh. ix, 9); ergo non fuit impleta ista prophetia in Sedecia.

in opere deperdito " Adversus„ Chn' cyrili. Alex, *Contra Ju-* 'pGTe &)7

9. *Alter loctis* est Danielis ix, 24-27 ubi Angelus loquens Danieli prædixit tempus quo erat venturus Messias his verbis : *Septuaginta hebdomades abbreviatce sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur proevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum.* Deinde subdidit Angelus, occidendum esse Christum, et negandum a suo populo, et desolandam esse civitatem ultima desolatione.

10. In hac prophetia circa determinationem præcisam hujus temporis adventus et mortis Messiæ, tria sunt certa, et unum valde dubium. — Primo, est omnino certum loqui in hoc loco de vero Messia, expresse enim nominat ipsum ibi : *Usque ad Christum ducem,* et : *Occidetur Christus, etc.* Nominatur etiam *Sanctus sancto^rum,* et quod peccatum delendum est, et prophetiae adimplendae : quæ omnia non possunt quadrare nisi in verum Messiam; et ita intra illud spatium septuaginta hebdomadarum, assignanda est aliqua persona cui hæc omnia competant : quod sit Sanctus sanctorum, quod occidendus sit et negandus a suo populo, quod finem accipiat 2 peccatum et impleatur visio et prophetia;? quod in nullo ex regibus Judæorum, vel ex principibus Romanorum, aut alio quovis rege mere temporali, intra 'spatium illius temporis poterit inveniri ,vel) assignari. Optime autem quadrant in illo Jesu filio Mariae, qui apparuit, in maxima sanctitate, fuit occisus et negatus a suo populo, ut dicitur (Act. in, 13) : *Quem vos tradidistis, et negastis coram Pilato;* ex tunc cessaverunt omnes prophetiae, praedicavit paenitentiam et remissionem peccatorum,: idque maximis

Dan.ix, 25.26

I ; &· ■■ -.a,.?., : ›

1 Ita omnes ‖ Oleaster vero habet : ***de infer*** (ed. ***Antverp.*** 1568).

1 3 Ôoines „ ***-accipiet*** ‖ ***accipiet.*** [illegible].

miraculis confirmavit, ut testantur evangelia et omnes hrstori», etiam Josephi Judæi, et constantissima traditio; et vixit intra tempus illarum septuaginta hebdomadarum; ergo in illâ singulari personâ, intelligenda est impleta ista -prophetia.

11. Secundo, certum est istas hebdomades non esse dierum, sed antiorum, quia frequens eràt in Scriptura et in usu illius reipublicae Judaeorum nominare hebdomadam cursum septem annorum, sicut nominatur hebdomada spatium septem dierum : expresse enim nominatur hebdomada annorum (Lev. xxv, 8 et Exo. xxm, 10-11). Nec alias hebdomadas licet fingere, quia non constat fuisse in usu nisi istas; Angelus autem loquebatur Danieli eo modo numerandi qui erat in usu apud Hebraeos; sicut etiam loquèbatur de annis solaribus et ordinariis : ex istis enim cbnstabant hebdomades apud Hebraeos, nam constat quod numerabant sex annos ad serflinandam terram, septimum ab sabbatizandum : quadraginta novem annos ad venditiones, qui faciebant septem hebdomadas, et annum quinquagesimum ad jubilaeum, ut patet Levitici xxv, 8-10. Si autem illi anni essent lunares, multum detraheretur sementi terrae, et multum damnificarentur Contraçtus, quia in triginta quatuor annis, vel paulo minus, consumeretur urius annus : qüia lunaris annus habet undecim dies minus sola'ri. Quare numeratio per hebdomadas annorum apud Hebraeos necessario excludit annos lunares, et solum constat ex solaribus. Et ita septuaginta hebdomades annorum constituunt decem jubilaea (quia quodlibet jubilaeum erat ex septem hebdomadibus) et efficiunt 490 annos.

12. Tertio, certum est hos annos jam nunc esse transactos, et consequenter non posse jam sperari illum Messiam, qui intra illos annos praedicitur venturus; nam illa periodus annorum 490 habet ibi determinatum initium et terminum,

Dan. IX, 25 cum dicitur : *Ab exitu sermonis, ut iterum cedificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, etc. :* iste autem sermo, seu decretum de reaedificanda Jerusalem necessario debet supponere Jerusalem esse desolatam et indigentem reaedificatione. Haec autem desolatio quæ reaedificanda erat, vel est illa quam tunc patiebatur in captivitate, et pro qua abbrevianda tunc *orabat Daniel; vel est* illa quæ tempore Machàbæorum facta est jussu Antiochi Epiphanis, et postea aedificaverunt, seu purgaverunt templum (IMacbfiv, 36 sqq.); vèl denique potest intelligi 'de desolatione ultima quam tempore Vespasiani et Titi, et postea tempore Hadriani, passa est jerusalem,: a qyo tempore usque nunc non est iterjum aedificata abipsis Judaeis, sed calcata a gentibus; ut omittam expugnationem factam aPompeio, et expilationem templi a. Crasso, quia tunc ραα esit desolata Jermsalem, licet capta : undeanon indiguit reaedificatione, neque ad id 'exiit aliquod decretum. Si primo vel secundo modo intelligatur desolatio et decretum reædificationis facietid&Vi jam transact» sunt non solum septuaginta hebdomades, sed plus quam ducentæ, vel trecentae·; Si auteni de ultima desolatione loquamur, et exspectatur a Judæis iterum ædificanda Jerusalem, et ex illa ædificatione computandas esse septuaginta hefr domades, ut veniat Messias cum jam ab ilia desolatione Titi et Vespasiani transacti sint anni fere mille sexcenti, certe non sunt hebdomades abbreviatæ, sed nimis prolongat» super populum illum et urbem sanctam; et nihil certi Angelus diceret Danieli, si in tam longum tempus, quod durabit usque ad finem mundi, exspectandûm' est decretum de reædificanda Jerusalem et postea ab illo usque ad adventum Christi computand» sunt septuaginta hebdomades, et deinde post mortem Messi» dicitur dissipandum populum et vastandam urbem, et quod deficiet hostia et juge sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis. Quomodo ergo tale decretum de reædificanda Jerusalem exspectandum est usquç ad finem mundi? si post illum, tam multa sæcula evolvenda sint ad adventum usque Messi», et ut dissipetur populus, et veniat statuta desor latio, Immo nec modo potest exspectari in futurum, cum videamus nostris oculis jam impletum a tempore Titi et Vespasiani : defecit enim templum et illud juge sacrificium, et dissipatus est populus Judaicus; ergo jam sunt implet» ili» septuaginta hebdomades, et jam Christus venit; nec amplius potest exspectari siquidem venturus prophetabatur durante illo templo (Agg. n, 8) : *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria; ergo* cum a tam longo tempore illud templum penitus eversum sit, non potestJam amplius exspectari Christus, qui *illud* templum impleturus erat gloria; et sic in ipso suo adventu et nativitate supponi debet quod exsistat illa respublica

et templum, non quod sic l eversâ jam et desolatâ veniet ut restauret illam, sed ut restauret regnum Dei.

13. Quod autem valde dubium est et controversum, est in assignando praeciso articulo temporis quo incipiunt numerari istæ hebdomadæ : quod non potest a nobis in praesenti latius expendi, pertinet enim magis ad expositivos +. Verumtamen breviter dicam quod probabilius apparet, gUja etjam pQterit hoc aliquo modo conducere ad convincendos Judaeos. Igitur ex Scriptura constat, post captivitatem Judaeorum quatuor vicibus sermonem seu decretum exiisse de aedificanda Jerusalem vel templo. Duae pertinent ad deductionem coloniae, quæ etiam propriissime dicitur ædificatio (nostro vulgari sermone *poblar)·*, duæ aliæ ad materialem ædificationem templi et murorum ex lapidibus. Primum decretum ad deducendam coloniam fuit tempore Cyri primi Persarum monarchæ, ut constat I Esdræ i et n. Secundum decretum ad deducendam coloniam fuit septimo anno Artaxerxis, ut constat I Esdræ vn, 7-8. Et iste Artaxerxes est alius ab illo qui (I Esdr. iv) nominatur etiam Artaxerxes et Assueras, siquidem iste Assuerus fecit intermitti opus templi ; et intermissum est usque ad tempora Darii * : tempore autem Darii iterum prosecutum est (I Esd. vi, 6-15) et deinde (c. vn, 1) dicitur : *Post hæc verba in regno Artaxerxis, etc. ; ergo* si fuit post hæc verba, utique ille Artaxerxes fuit post Darium, atque adeo post illum primum Artaxerxem qui fuit ante Darium. Primum decretum ad prosequendum opus templi, factum est anno secundo Darii, ut patet I Esdræ vi. Secundum decretum pro reparando templo et muris, fuit anno vigesimo Artaxerxis in quo missus est Nehemias, ut patet II Esdræ n, 1. Ex his quatuor articulis, diversi auctores sumunt initium numerandi istas hebdomadas, et omnes vix possunt se expedire a difficultatibus.

1 id est .*Sacra; Scripiuræ expianatores*

* i Esd. iv, 20-24

cf. i Esd. iv, 2*

14. Nos ergo dicimus certius videri incipiendos esse istos annos numerari ab illo secundo decreto deducendi coloniam Judæorum in septimo anno Artaxerxis. Moveor ad hoc, quia numerando annos istos ab illo articulo, sine ulla violentia intelliguntur compleri anni' 490 in ipsa morte Christi ; et convenienter ad litteram textûs nominatur istud secundum decretum *exitus sermonis ut iterum actificetur Jerusalem :* est enim proprie ædificatio quando deducitur colonia ad aliquem locum inhabitandum : et fuit decretum ad ædificandum iterum, seu secunda vice, Jerusalem quia, ut dictum est, fuit secundum decretum de hac re; et sic consonat verbis Angeli dicentis : *Ab exitu sermonis ut iterum adificetur Jerusalem, etc.* Quod autem ab isto anno numerentur septuaginta hebdomades usque ad mortem Jesu filii Mariæ, quem nos dicimus Christum, et in quem concurrunt omnes illæ condiciones quas ponit Daniel de vero Messia, ut jam supra ponderavimus : constat ex duobus principiis apud historicos notissimis. — Primum, quod mors illius Jesu accidit olympiade 202 currente, anno ejus quarto, eo quod iste annus concurrit cum anno 18 completo Tiberii, currente anno 19; fuit autem Christus baptizatus anno 15 imperii Tiberii Cæsaris, ut patet Lucæ m, 1, et ab ejus baptismo usque ad mortem intercesserunt tres anni completi. — Secundum principium est, quod annus septimus Artaxerxis incidit olympiade 80 in anno ejus secundo. Quod principium non possunt negare etiam illi qui sumunt initium istorum annorum a vigesimo anno Artaxerxis, ut sunt Julius Africanus (apud S. Hieronymum, in cap. ix Danielis), Rupertus ;* Beda ", et alii : quia assignant vigesimum annum Artaxerxis in olympiade 83, anno ejus tertio; a quo, subducendo tredecim annos qui interveniunt ab anno septimo usque ad vigesimum, remanet annus secundus Olympiadis 80, ut constat ex ipsa numeratione : cum in qualibet olympiade sit spatium quatuor annorum. Et fundamentum hujus est, quia apud omnes historicos constat, quod initium monarchiæ Cyri in Perside fuit olympiade 55, ipso primo anno ejus quo celebrata est, ut constat ex Eusebio (vi *de Praparat. evang.)* et citatur a D. Hieronymo loco citato t. Quod intelligitur de principio regni Cyri in Persia, non in Babylonia; hanc enim cepit olympiade 58 vel circiter ut constat ex Herodoto, et Solino ++; et exinde numeratur primus annus Cyri in libro I Esdræ, scilicet primus in Babylonia, et tunc fuit soluta captivitas Judaica. Sed tamen primus annus Cyri in Persia fuit olympiade 55. Regnavit autem Cyrus triginta annis, Cambyses ejus filius octo, Darius Hystaspis qui illi successit triginta sex, Xerxes ejus filius viginti uno. Huic autem successit Artaxerxes de

i Esd. vn, 7,8

P L 25, cf. P 609, -PL 151 -- de T rutn ral c. 66, an di 3529 90, j

rectius : Detnoi evang. 22, 61f PG 21 tPL 2 t+ Polj c.i,circa

l Omnes : ***supponi debet...non quod sit eversa jam et desolata veniet ut restauret illam, sed ut restauret regnum Dei*** || Legimus : ***sic eversâ... et desolatâ*** || Alio tamen modo libenter sententiam restitueremus : ***supponi debet... non quod sit eversa jam et desolata ; veniet non ut restauret illam, sed ut restauret regnum Dei.***

quo loquimur, qui dictus est Longimanus. Quæ omnia apud historicos sunt notissima, et sumi possunt ex Herodoto t qui in historia regum Persarum usque ad annum septimum Xerxis, fidelis valde habetur; ex Diodoro Siculo tt; ex Thucydide *. Videatur Eusebius (vin *de Prceparatione* f* citatus a S. Hieronymo t in ix cap. Danielis; Bellarminus, *de Scriptoribus Ecclesiasticis,* in brevi chronico; et generaliter omnes chronologi, Salianus tt, Tornelius t+t, et alii. Et sic ab initio regni Cyri in Persia usque ad initium regni Artaxerxis, currunt 95 anni; quibus addendo septem (quia septimo anno ejus exiit decretum de secunda aedificatione Jerusalem per Esdram, ut constat I Esdræ vn), fit manifestum quod ab olympiade 55 in qua omnes historiae ponunt initium regni Cyri usque ad septimum annum regni Artaxerxis currant 102 anrti qui éfficiunt viginti quinque olympiades et duos annos : quas addendo super 55 olympiades, manifestum relinquitur quod annus septimus Artaxerxis incidit olympiade 80, .anno ejus secundo.

lib. I, c. 214; in, c. 66; Vll, c. 4 •ft lib. xi, c. 69

* nihil tale ibetThucyd. 'rectius : vni Jemonstrat. v.; PG 22, 613 sq. + PL25, 544 sq. t in *Annal. Vet. Test.* ▪f in *Annal. sacris*

15. Ex his duobus principiis sic probatis, manifeste deducitur quod a septimo anno Artaxerxis, quo dictum secundum decretum exiit de aedificanda Jerusalem, usque ad mortem Christi, intercedunt praecise et abbreviate 490 anni qui faciunt septuaginta hebdomadas concisas, abbreviatas, punctuates. Patet hoc, quia ab olympiade 80 in anno secundo, usque ad 202 in anno quarto ejus, intercedunt 122 olympiades, et duo anni : quæ efficiunt 490 annos praecisos, numerando in qualibet olympiade quatuor annos. Et sic optime dictum est-quod fuerunt abbreviatae 'septuaginta hebdomades usque ad consummationem passionis Christi, in qua *deleta est iniquitas, et finem accepit peccatum,* ut ibi dicitur (Dan. ix, 24 sq.), computando ab exitu sermonis, seu decreto de secunda aedificatione Jerusalem usque ad occisionem Christi septuaginta hebdomades. Quare autem ibi Angelus computet, tractando de morte Christi, istas hebdomades per partes, scilicet septem, et sexaginta duo, et unam : dicemus in solutionibus argumentorum.

16. Et ex hoc constat omnes alias supputationes, vel a primo anno Cyri, vel a secundo Darii, vel a vigesimo Artaxerxis, non potuisse exacte explicare quomodo ista supputatio annorum in Christo terminata sit. Nam qui a primo edicto 4 Cyri regis numerant, non possunt pervenire per 490 annos usque ad mortem Christi : fluxerunt enim fere 600 anni, videlicet ab olympiade 58 vel circiter quo capta est Babylon a Cyro et prolatum edictum de restitutione Judaeorum, usque ad Olympiadem 202 qua mortuus est Christus; unde septuaginta hebdomades multo ante terminantur; nec possunt inveniril in quo verificentur illa verba de Sancto sanctorum, et impletione visionis, et fine peccati, etc. Similiter Eusebius qui a secundo anno Darii Hystaspis numeravit has hebdomadas, non potuit illas perducere usque ad Christum, quia multo ante terminantur; et ideo non intellexit illàs de Christo, sed de pontificibus Judaeorum usque ad Hyrcanum. De quo tamen non potuit verificare, quod fuerit Sanctus sanctorum, et quod populus ejus eum negaverit, et quod deleverit peccatum, et quod per ejus mortem deficeret2 juge sacrificium, quod totum dicitur in hac prophetia. Qui autem a vigesimo anno Artaxerxis supputant istos 490 annos, perducunt numerationem eorum ultra mortem Christi, videlicet usque ad sextum annum Claudii in olympiade 206. Quo anno non constat occisum esse aliquem, cui competant illæ condiciones positæ in hac prophetia. Quod videns Africanus t dixit illos 490 annos esse lunares non solares, ideoque dici illas hebdomadas abbreviates, id est, breviores solaribus. Sed hoc non dicitur aliquo solido fundamento : cum non fuerit consuetudo apudjudæos numerare hebdomades annorum per annos lunares, quia sic multum detraheretur sabbatismis et jubilaeis, ut jam supra ponderavimus; immo etiam faciendo lunares illos 490 annos, adhuc non pervenitur ad annum mortis Christi, quia 490 lunares habent quindecim annos minus quam solares; et ita computando a vigesimo anno Artaxerxis istos annos, pervenitur ad decimum septimum Tiberii : iste enim annus est decimus quintus ante sextum Claudii; Jesus autem passus est decimo octavo Tiberii, vel decimo nono currente. Qui vero perducunt istas hebdomades usque ad primum annum Vespasiani, in quo eversa est Jerosolyma, et fuit viginti duobus annis post sextum annum Claudii, non possunt invenire principium supputandi istas hebdomades : nec in anno vigesimo Artaxerxis : neque in trigesimo secundo vel trigesimo quarto, in quibus solum inveniunt isti auctores aliquod vestigium decreti de aedificanda aut beneficianda urbe Jerosolyma; quia a nullo

lib. vili Demonstr. evang.; P G 22, 617-21

Dan. rx, 24-27

tapudHieron. PL2S, 543; P G 22, 612

et. Euseb., Demonstr. 'ang.lib.viu; G 22, 612-7

* Omnes : ***inveniri*** n Certe, ***invenire*** clarius foret.

a Omnes : ***deficeret*** u Forte legendum ·, ***defecerit.***

ex istis principiis perveniri potest per 490 annos usque ad primum annum Vespasiani, qui fuit septuagesimus a Christo nato et vigesimus secundus post sextum Claudii. Solum ergo subsistit supputatio a nobis facta a septimo anno Artaxerxis.

17. Ultimum genus testimoniorum, quæ probant Dominum Jesum esse verum Messiam, constat ex eo quod in illâ singulari personâ impleta sunt omnia quæ de vero Messia prædicta sunt. — Nam dicitur Christus egressurus ex Bethleem Juda, ut dicitur Michææ v, 2 : et sic erat communis intelligentia apud Judæos, quia sic ipsi dixerunt Herodi, ut patet Matthæi II, 5; et similiter (Joa. VII, 42) dixerunt : *Quia ex castello Bethleem Christus venit.* Constat autem Jesum natum esse in Bethleem (Luc. II, 4, 7, et Mat. II, 1) et ibi quæsitus est ab Herode ad mortem, occidendo omnes pueros qui erant nati in Bethleem. — Item Messias dicitur venturus et impleturus gloria domum illam, seu templum quod erat in Jerusalem (Agg. II, 8; Mala, III, 1) : hoc autem impletum est in Jesu, qui in templo oblatus est infans a Matre Virgine, et vir factus sæpissime in illud templum intravit, illudque suæ præsentiæ ac prædicationis et miraculorum gloriâ replevit. Nunc autem jam impossibile est, quod veniat aliquis Messias qui adimpleat hanc prophetiam, quia jam illa domus seu templum de quo loquebatur Aggæus funditus eversum est. — Item prædictum est de Messia, quod in ipso benedicentur omnes gentes, et erit eorum exspectatio, et in ipsum credent ; quod idola cessabunt, quod respublica Judæorum destruetur. Hadb omnia impleta videmus in illo Jesu. Ergo ipse est verus Messias. Major constat manifeste ex repromissione facta Abrahæ (Gen. XII, 3 et XXII, 18) : *In te benedicentur omnes gentes;* et (Gen. XLIX, 10) : *Ipse erit exspectatio gentium;* (Psal. II, 8) : *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam;* (Isa. XI, 10) : *Erit radix Jesse, qui exsurget regere gentes, in ipsum gentes sperabunt;* et (XLIX, 6) : *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et faces Israel convertendas; ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra ; (Agg.* II, 8) : *Veniet desideratus cunctis gentibus.* Minor vero probatur : quia ante Jesum per nullum hominem ex judæis natum, aut in ejus nomine, gentiles cognoverunt Deum Israel, aut crediderunt in eum, aut idola abjecerunt; post Jesum autem videmus, a mille et sexcentis annis, gentiles Deum illum cognoscere et adorare, qui erat notus in Judæa : idola abjicere, Scripturas venerari, converti ad Deum etiam extrema terræ, et hæc omnia in nomine illius Jesu crucifixi a Judæis ; ergo ille singularis homo est per quem gentes cognoverunt Deum, benedictionem accipiunt, et idola fugantur; et sic ipse est Christus. Item vastitas et eversio reipublicæ Judæorum quæ prædicta est (Dan. IX, 26-27) futura post mortem Messiæ, impleta est post mortem illius Jesu, sicut etiam fuit prædicta ab ipsomet Jesu (Mat. XXIV, 2, 15) et per ejus discipulos confirmata fugiendo a Judæa ut ipse præceperat; ergo ipse est Christus.

Mat. II, 16

18. Ultimo, modum vitæ et mortis qui de vero Messia a prophetis prædictus est, videmus omnino completum in Jesu filio Mariæ. Nam prædictum est quod veniret humilis et pauper et mansuetus (Isa. LII, 9 et LIX, 1-3; et Zach. IX, 2-4) : *Ecce Rex tuus veniet tibi justus et salvator; ipse pauper, et adscendens super asinam et super pullum.* Quæ omnia impleta sunt in Jesu filio Mariæ; nam ipse pauperrime vixit, ita ut diceret de se : *Filius hominis non habet ubi caput reclinet;* ipse super asinam sedens ingressus est Jerusalem; ipse consolatus est omnes mærentes et tristes, quia dicebat : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos;* quod etiam testatur multitudo beneficiorum ejus, quia *pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo,* ut dicitur (Act. X, 38); nullum despexit, omnium necessitatibus subvenit, febres abegit, dolores resolvit, mansuete respondit etiam ad gravissimas injurias provocatus, ut constat ex historia evangelii ; ergo modus vivendi qui in Messia futurus prophetabatur, in Jesu impletus est. — Item etiam miracula, quæ a Messia dicuntur facienda (Isa. XXXV, 4-6) : *Deus ipse veniet, et salvabit nos, tunc aperientur oculi cacorum, et aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut cervus claudus, etc.* Hæé omnia manifestissime in Jesu impleta sunt, ut constat Matthæi XI, 4-5 : *Ite, dicite Joanni qua audistis et fidistis : caci vident, claudi ambulant, surdi audiunt,* etc., ostendens esse impleta in se illa signa Messiæ. — Modus etiam mortis Messiæ maxime impletus est in Jesu, nam (Isa. L, 6) dicitur : *Dedi corpus meum percutientibus, et genas meas vellentibus; faciem autem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me;* et (Isa. LIII, 5) dicitur quod *vulneratus est propter peccata nostra, attritus est propter scelera nostra, in livore ejus sanati sumus;* quod non nisi de vero Messia dici potuit, solus

Mat. VIII, 20

Mat. XXI, 5

Mat. XI, 28

Isa. un, 2, 8 enim ipse salvare poterat a peccatis. Et iterum dicitur quod *non fuit in eo species neque decor,* et quod *abscissus est de terra viventium, et de angustia et de judicio sublatus est.* Item dicitur *potandus aceto et felle* (Psal. lxviii, 22). Item, quod *manus ejus et pedes fodiendæ erant, et omnia ossa dinumeranda, et vestimenta dividenda* (Psal. xxi, 17-19). Sic moriturus describitur Messias in primo suo adventu. Quæ omnia in morte Jesu fuisse completa, nemo qui legat historiam ejus in evangelistis et in aliis auctoribus, ignorat. Concordant ergo in Jesu omnia quæ de Messia prophetata sunt in nativitate, in vita, in miraculis, in morte, in vocatione gentium, in vastatione reipublicæ Judæorum ; neque possunt ista signa jam impleri in alio : præsertim quia illud templum jam est destructum, et totum illud regnum desolatum, ad quod venturus prædicitur Christus; ergo non potest amplius sperari venturus,
p L 2,638 Unde nervose Tertullianus (lib. *contra Judceos,* cap. 13) : « Hæc igitur, inquit, cum pati prædicarentur Judæi propter Christum, et passos eos esse inveniamus, et in dispersione demorari cernamus, manifestum est propter Christum Judæis ista accidisse, conspirante sensu Scripturarum cum exitu rerum et ordinis temporum. Aut si nondum venit Christus propter quem hæc passuri prædicabantur, cum venerit ergo patientur. Et ubi tunc filia Sion relinquenda, quæ nulla hodie est? Ubi civitates exurendæ, quæ jam in tumulis exustæ sunt? Ubi dispersio gentis, quæ jam extorris? Redde statum Judææ, quem Christus inveniat, et alium contende venire. » Ita Tertullianus.

19. Ex dictis patet legem Judæorum finiendam esse per Messiam (ut late Apostolus probat in epistola ad Hebræos), translato ab illa sacerdotio, ut exsurgeret alius sacerdos secundum ordinem Melchisedech : et propter imperfectionem talis legis, quæ justificare non poterat : nam *si ex*
Gal. n, 21 *lege* posset esse *justificatio, gratis Christus mortuus esset* pro peccatis ; moriturum vero pro illis apertissime dicitur (Dan. ix, 24; et Isa. un, 4-8) : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, et livore ejus sanati sumus ; posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, propter scelus populi mei percussi eum.* Si autem mors Christi necessaria fuit ad perficiendum quod non poterat lex antiqua, ergo post mortem Christi non erat amplius duratura illa lex, quæ solum præfiguràbat Christum venturum, et non poterat perficere quod ipse perfecit. Unde licet Scripturam antiquam veneremur, quia a Deo dictata, et præcepta ejus moralia etiam servemus : non tamen cæremonialia quæ tunc observabantur, nunc observamus ; quia illa non fuerunt data ut perpetua, sed quousque venirent hæc quæ in illis præfigurabantur, ut bene prosequitur Augusti- p L 42, 243-4
nus (lib. x *contra Faustum).*

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

20. Primo arguitur : Quia Messias dicitur venturus, ut sedeat super sedem David, et restauret regnum ejus, ut dicitur (Psal. cxxxi, 11) : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam;* et (Amos ix, 11) : *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit;* (Luc. 1, 32) : *Dabit illi Dominus Deus sedem David, patris ejus.* Sed Jesus filius Mariæ non habuit sedem David, neque regnum ejus ; sed valde pauper homo fuit, et crucifixus. Ergo non fuit verus Messias. — *Confirmatur :* quia in adventu Messiæ maxima Dei misericordia futura prædicitur; sed hæc futura est in ultimis sæculis mundi, ut dicitur (Psal. xci, 11) : *Exaltabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in misericordia uberi; ergo* pertinet adventus Messiæ ad ultimum tempus, quod est senectus mundi. Item quia Jacob quando prænuntiavit filiis suis de Messia (Gen. xlix, 1), dixit : *Congregamini, ut annuntiem vobis quæ ventura sunt in diebus novissimis;* ergo adventus Messiæ pro ultimis sæculis exspectandus est. Denique, *re-*
staurandum dicitur *tabernaculum David, quod ce-* Amos ix, 11
cidit, sicut in diebus antiquis; sed maxime cecidit in destructione facta per Titum et Vespasianum ; ergo cum fuerit ædificatum sicut in diebus antiquis, tunc veniet Messias.

21. Respondetur, quod Christus non prædicitur venturus ut sedeat super regnum terrenum David, quia David solum regnavit in Judaea et Palæstina; Messias autem prædicitur regnaturus super omnes gentes et totum orbem (Psal. n, 8) : *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terree;* et (Psal. lxxi, 8) : *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum;* non ergo regnum David accipi potest ita materialiter et determinate sicut fuit in David, sed pro spirituali regno ejus, in vera fide et religione sicut floruit tempore David. Et quod hoc dominium et regnum in omnes gentes, non sit dominium temporale, neque modo temporali, constat : tum quia (Dan. vn, 14) dicitur de regno Messiæ, quod

potestas ejus erit potestas æterna, quce non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur; ergo non erit regnum temporale neque corruptibile, sed aeternum in alia vita; tum quia (Isa. ix, 6-7) dicitur quod erit *pater futuri sæculi, et multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis; super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut corroboret illud etc. :* ergo ipsa Scriptura clare significat quod loquitur de regno David spirituali, siquidem ad regnum istud pertinet quod sit pater futuri saeculi. — Cur autem specialiter vocetur regnum David hoc regnum spirituale Christi? Dico quod reges inde solent denominare regnum suum, ubi primum fundamentum regni ponitur, et leges publicantur. Fuit autem lex evangelica promulgata in monte Sion, ubi erat arx et palatium David; et in Jerusalem fuit primum fundamentum regni spiritualis Christi, juxta quod dicitur (Isa. π, 3) : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem;* et (Mich. iv, 7) : *Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc et usque in æternum.* Hoc autem ad litteram impletum est, cum super discipulos congregatos in monte Sion, a Christo missus est Spiritus Sanctus; quia ut dicitur (Psal. cix, 2) : *Virgam virtutis tuce emittet Dominus ex Sion;* quod in missione Spiritûs Sancti impletum est, ut optime observat Cajetanus super istum psalmum : eo quod virga regni Christi est virga virtutis, id est, spiritûs et gratiæ; et sic sedit super solium David, dum ex Sion ubi fuit solium David, missus est Spiritus Sanctus, mediante quo regnat in cordibus omnium gentium. Et hoc totum propriissime convenit Jesu filio Mariæ; quia ipso resurgente et adscendente in cælum, misit
Act. π, 1-4 Spiritum Sanctum in discipulos, ut testatur historia actuum Apostolorum; et hoc publicissimum fuit apud ipsos Judaeos : quia omnes illo die viderunt et audierunt Petrum et Apostolos loqui variis linguis, et constanter praedicare resurrectionem Domini Jesu, et hoc fuit effectus Spiritûs Sancti.

22. Ad confirmationem respondetur, quod ille
i's. xct, 11 locus de *senecta uberi* metaphorice loquitur, cum in Deo senectus non sit. Metaphora autem multis modis potest intelligi : et in primis dicitur *senectus in misericordia uberi,* non quoad ipsam Incarnationem, quæ potius dicitur futura in medio annorum (Hab. m, 2) : *In medio annorum notum facies;* sed quantum ad effectus aliquos Incarnationis : quia in ultimo tempore conver-

tentur Judaei ad Dominum, cum veniet Elias et restituet omnia; et quia in ultimo tempore erit plena glorificatio in resurrectione, in qua ostendetur uberrima misericordia Dei. Secundo etiam dicitur *senectus in misericordia uberi,* intelligendo de ipso tempore Incarnationis, quod dicitur senectus, seu ultimum tempus mundi, quia lex gratiæ est ultima lex quæ durabit usque ad finem mundi, nec restat alia lex et beneficium Dei dandum in hoc sæculo. Ultima enim et plena glorificatio jam non erit in tempore, sed ultra tempus; et sic dicitur tempus legis gratiæ *novissima hora* (I Joa. n, 18) et dicuntur *dies novissimi* (Gen. xlix, 1); videatur de hoc D. Thomas, III P. q. 1, a. 6. Locus autem adductus ex Amos non loquitur de Amos, ix, aedificatione regni et sedis David materiali, sed spirituali, ut interpretati sunt Apostoli (Act. xv, 14-17), et ex ipso textu deducitur, quia subdit : *Erigam illud, ut requirant ceteri hominum Dominum;* ergo loquitur de regno complectente omnes gentiles, quod utique non est regnum materiale David sed spirituale.

23. Secundo arguitur : quia locus ille (Gen. xlix, 10) : *Non auferetur sceptrum, etc.,* non probat venisse Messiam eo tempore quo natus est Jesus; ergo neque quod sit ipse Christus. — Antecedens probatur : nam sceptrum non defuit a tribu Juda, illo tempore quo natus est Jesus, sed vel ante, vel post; nam si loquamur de sceptro pro titulo regio, certum est defecisse in Jechonia, seu Sedecia, post quem cessaverunt reges in Judæa *. Unde dicitur (Jer. xxu, 30) dejechonia : *Scribe virum hunc sterilem : neque enim de semine ejus erit vir, qui sedeat super solium David, et potestatem habeat ultra in Juda;* ergo cessavit sceptrum et potestas in Juda a tempore Jechoniæ. Item temporibus Machabæorum certum est ipsos fuisse principes in Judaea, et tamen non erant de tribu Juda; dicitur enim (I Mac. n, 1) quod Mathathias, cujus filii postea regnaverunt, erat sacerdos de filiis Joarib : sacerdotes autem erant de tribu Levi; ergo cessavit sceptrum in tribu Juda, etiam quoad titulum ducis, et non solum regis. — Quod si dicatur ipsos saltem per maternum genus descendisse a tribu Juda : Contra hoc fit fortius argumentum, quia si sufficit maternum genus ut dicatur non cessasse sceptrum in Juda, quibus de jure competebat regnum, et earum filiis : non verificatur defecisse sceptrum tempore Jesu; constat enim, quod tempore Herodis, et

* Omnes : ***Judcea*** a Rectius legeretur : ***Juda,*** cum Herodes regis titulo decoratus sit in Judæa, non tamen ex tribu Juda.

multo tempore post, adhuc fuerunt qui ex materno genere descendebant de tribu Juda, et habebant jus ad regnum; ergo non defuit sceptrum in illo tempore quo natus est Jesus, sed multo

Ipost. Antecedens probatur : nam in primis Herodes erat ex matre Judæa, ut dicit Cyrillus (lib.

p g 76. 898 vin *contra Julianum),* licet pater ejus esset alienigena; deinde quia duxit uxorem Mariamnem, neptem Hyrcani pontificis, quæ erat legitima heres regni, et ex illa natus est Aristobulus, ex quo Herodes Agrippa, qui regnavit apud Judaeos tamquam legitimus rex, post mortem Jesu (Act. xii et xxvi). — Nec obstat, quod Judaei tunc erant sub Romanis, qui erant principes totius regni; nam etiam tempore Persarum, Persae erant domini totius Judaeae et Palaestinae, ut constat ex libris Esdræ; et tamen adhuc remanebat sceptrum in Juda, licet subjectum sceptro Persarum, ut patet in Zorobabel et aliis successoribus : alias tunc defecisset sceptrum in Juda, et debuisset venire Messias. — Quod vero Judæi dixerunt :

joa. xix.. 15 *Non habemus regem, nisi Cæsarem,* hoc non sufficit : tum quia fuit privatum dictum, non juridicum; tum quia fuit dictum tempore passionis Jesu : unde si tunc primo defecit sceptrum, ergo antequam defecit jam venit Jesus : quod est contra prophetiam. — Denique, Herodes non erat rex, sed tyrannus; verus autem rex erat, qui ex Antigono vel ejus fratre Hyrcano, qui fuerunt veri reges, descendebat, ut Mariamne uxor Herodis, et si quis alius; ergo non verificatur quod defecerit sceptrum de Juda tempore Herodis, siquidem tunc erat legitimus heres regni de tribu Juda, licet violenter et tyrannice oppressus ab Herode.

24. Respondetur : defecisse sceptrum de tribu Juda eo tempore quo natus est Jesus, non ante; nec post. — Non ante, quia licet in Jechonia defecerit filius qui sederit super solium David, titulo et majestate regis, non tamen qui sederit ut princeps seu dux; constat enim, quod Zorobabel et deinceps ejus successores descendebant ex Jechonia, ut dicitur Matthaei 1, 11-13 et I Paralipomenon in, 16-19; fuit autem Zorobabel dux in Juda, ut dicitur Aggæi 11, 3; prophetia autem Jacob non restringitur ad titulum regis, sed etiam ducis [1], dum dicitur : *Non deficiet sceptrum*

Gen. xux, io *de Juda et dux de femore ejus;* vel communiori vocabulo in Hebraeo : *non deficiet virga de Juda,* id est, principatus. Quod vero attinet ad Machabaeos, seu Asmonæos[2], constat quod licet essent ex tribu sacerdotali, tamen etiam de tribu Juda descendebant; et sic in Scriptura vocantur *viri Juda,* quod solum dici solet de descendentibus ex tali tribu; dicitur enim (I Mac. v, 62-3) de quibusdam : *Ipsi non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel, et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel :* qui utique non sunt alii quam Machabæi, quia per ipsos facta erat illa salus. Constat autem quod tribus sacerdotalis cum tribu Juda copulabatur, quia Elisabeth dicitur cognata Mariæ (Luc. i, 36) : et tamen Elisabeth erat de filiabus Aaron, ut ibidem dicitur, et Maria ex tribu Juda, Luc. 1, ; sicut Joseph vir ejus. Et (Exo. vi, 23) dicitur quod Aaron accepit uxorem Elisabeth filiam Aminadab, qui erat de tribu Juda : sed tamen tunc nondum erat lata lex de tribubus non miscendis.

25. *Ad replicam* vero contra istam responsionem dicitur, quod tempore Herodis totaliter defecit sceptrum de tribu Juda, tam ex genere paterno quam materno, quia Herodes fuit Idumaeus et gentilis, licet postea proselytus. Quod vero Cyrillus dicit fuisse ex matre Judæa, id videtur errore librariorum positum et legendum ex matre Idumaea; nam ut refert Josephus (lib. alias, cap. xiv *Antiquit.* cap. 12), Antipater Herodis pater n 3 duxit uxorem Arabicam, Cypron nomine, ex qua sustulit quatuor filios, quorum unus Herodes fuit. Quod vero ipse Herodes duxerit uxorem Mariamnem ex sanguine regio tribûs Juda, nihil obstat : quia ipsi personae Herodis collatum est regnum, et non uxori ejus. Primo quidem ex senatus consulto, et beneficio Caesaris Augusti : tuncque exstincto Antigono, qui ex familia Asmonaeorum ad regnum adspirare poterat, tota illa familia deleta est, ut inquit Josephus (lib. xiv, cap. ultimo) cap. 16 saltem in linea masculina : remansit enim Mariamne, quæ Herodi nupsit. Deinde vero, quia adhuc non sufficiebat iste titulus si populus non voluisset eum habere pro legitimo rege (remaneret enim solum tyrannus), dicimus quod tunc propriissime defecit sceptrum de Juda, quando populus consensit et acceptavit illum in regem, oboedientiam et juramentum ei praestando : quod fecit populus, ut refert Josephus (lib. xvn alias, cap. *Antiquit.* cap. 3); et hac de causa animadvertit η· 6 Herodes in quosdam Pharisæos, quia noluerunt ei oboedire, ut ibidem testatur Josephus. Hoc autem

1 Ita omnes ‖ Intellige : ***sed comprehendit etiam titulum ducis.*** De qua dicendi ratione, agimus in Praefatione.

3 Omnes : ***Assamonæos*** : ita enim scribebatur in antiquis Josephi editionibus.

juramentum et oboedientia non est facta uxori Herodis, sed ipsi personæ Herodis; et sic cum usque ad illud tempus pro illegitimo rege haberetur, nec verificaretur defecisse sceptrum de Juda : tamen ex quo populus consensit, sine dubio translatum est sceptrum de tribu Juda ad Herodem. Contigit autem hoc juramentum et acceptatio populi illo ipso anno quo natus est Jesus ex Maria; nam Eusebius in *Chronico* 1 ponit illud in eadem olympiade, qua natus est Christus; et Philo in libro *de Temporibus* 2 (si ejus est) ponit illud in anno trigesimo principatûs Herodis, numerando hunc principatum ab illo anno quo Augusti beneficio illud obtinuit post devictum Antonium ; ab illo enim anno regnavit Herodes triginta septem annos, et septimo anno Christi mortuus est : si quidem septem annorum erat puer Jesus cum relatus est ex Ægypto, Herode mortuo, ut videri potest apud Baronium (i tomo
an. 8, cap. 13 *Annal,* an. Christi 7). Quare trigesimus annus principatûs Herodis a tempore Augusti Cæsaris concurrit cum primo anno Christi : et sic praecisus articulus adventûs Messiae fuit illomet anno quo defecit sceptrum de Juda. Unde quando dixerunt
joa. xix, 15 Judæi : *Non habemus regem nisi Cæsarem,* non dicitur quod tunc primo receperunt illum pro rege; sed potius ista verba supponunt jam antea ipsos habuisse illum in regem et recepisse, scilicet quando juraverunt Herodi, qui erat factus rex a Caesare. Quod numquam fecerant Judæi quando erant subditi Persis; sed tunc habebant suos peculiares duces de tribu Juda, ut Zorobabel et alios; non vero alienigena aliquis illis praeficiebatur a Persis, neque acceptabatur ab ipsis.

26. Denique, nihil refert quod Herodes Agrippa, qui descendebat de tribu Juda per lineam maternam, scilicet ex Mariamne, postea regnaverit : nam semel ablato sceptro a tribu Juda, ut factum est in primo Herode, jam adimpleta erat prophetia quod debebat venire Messias, quia so-
Gen. xLix, 10 lum dicebat quod *non auferetur sceptrum quousque veniat;* quod vero semel ablatum iterum rediret ad tribum Juda, hoc jam non pertinebat ad prophetiam.

27. Tertio arguitur contra locum allatum ex capite ix Danielis, ex quo propter sui obscuritatem non videtur posse aliquid probari tamquam de fide. Nam in primis ipsa computatio per hebdomadas extraordinaria est, et patens variis expositionibus et opinionibus; nec apparet qua ratione introducta sit ad tantum mysterium explicandum, vel potius occultandum. — Deinde, quia non ponitur Christus venturus determinate hebdomadâ septuagesimâ, sed quod post 62 hebdomadas occidetur Christus; qua autem hebdomadâ determinate non dicitur; qui enim dicit « post talem diem veniet », non continuo determinat qua die veniet, sed indefinite pronuntiat. — Ad hæc, major obscuritas est quando dicitur : *Usque ad Christum ducem hebdomades septem,* Dan. ix, 2
et hebdomades sexaginta duæ erunt; et post sexaginta duas hebdomades occidetur Christus. Ad quid illa partitio hebdomadarum, septem et sexaginta duae? In principio etiam dixerat, quod *septuaginta hebdomades abbreviates sunt usque* ibidem, 2
quo ungatur Sanctus sanctorum; non autem in morte sua unctus est Christus, sed in conceptione sua in qua fuit unctus divinitate; et tamen septuaginta hebdomades terminantur in morte, non in conceptione Christi. — Denique, dicit quod *confirmabit pactum multis hebdomada una, et in* Dan. ix, 2
dimidio hebdomadis deficiet hostia et juge sacrificium. In quo non apparet quæ sit illa hebdomada una ; nam si est ipsa ultima et septuagesima, non verificatur quod in dimidio illius deficiet hostia : si quidem septuaginta hebdomades non complentur in dimidio illius, sed in ultimo, id est, in 490 annis; si autem est alia distincta, corruit totum nostrum fundamentum, quia nescimus quæ sit illa hebdomada, et ubi terminetur. — Ut omittam quod hæc nostra sententia supponit in regno Graecorum, quod incepit in Alexandro, fluxisse usque ad Joannem Simonis filium, qui est Hyrcanus, 194 annos : et exinde ad Christum 100; cum tamen constet (ex I Mac. xvi, 14) solum fluxisse 177 annos in regno Graecorum : et sic est error fere viginti annorum 3, ut notavit Suarez (i tomo III partis, disp, i, sect. 2).

27bis. Respondetur : supputationem istam per hebdomadas fuisse admodum familiarem et notam Judaeis, eo quod juxta legem (Lev. xxv, 3-8) singulis septem annis, qui faciebant unam hebdomadam annorum, terra vacabat ab agri-

1 Ita omnes. In Eusebii Chronico, nihil tale invenimus : cf. P. G., t. xix, coi. 521-3, 529; et t. xxn, coi. 617, 621, 624.

2 Hunc librum sub titulo « Philonis Breviarium de temporibus » primus vulgavit Joannes Annius (qui et Nannius vocitatur) O.P. in suo opere ***Antiquitatum variarum volumina xvn.*** At omnium fere judicio eruditorum, suppositítium habetur istud Breviarium (cf. Echard, 11, 4-7). Locus ab auctore nostro citatus invenitur in editione Parisina (1512, apud Joannem Parvum) fol. 101*l*°.

3 Omnes : ***annis.***

cultura; et dicebatur annus ille *sabbaticus,* quia terra sabbatizabat, id est, non laborabat agricultura; et ex septem hebdomadis annorum, quæ sunt quadraginta novem anni, fiebat jubilæus in quo omnes possessiones venditæ ad priores dominos revertebantur. Unde maxime iste computus jubilæorum attendebatur pro contractibus et venditionibus celebrandis. Anni autem septuaginta captivitatis dispositi sunt a Deo, ut terra toto illo tempore sabbatizaret, ut dicitur (II Par. xxxvi, 21) : *Cunctis diebus desolationis egit terra sabbatum;* et sic implevit decem annos sabbaticos, qui sunt 70 anni. Cum ergo Daniel (illo cap. ix, 2-20) oraret Deum pro abbrevianda illa captivitate 70 annorum, qui sunt decem anni sabbatici, non fuit quoad hoc exauditus; sed revelatum est ei quo tempore fieret liberatio captivitatis totius generis humani per mortem Christi, computando non decem annos sabbaticos, qui sunt 70 anni, sed decem jubilæa, quæ sunt 490 anni seu hebdomades 70. Et convenientissime per computationem jubilæorum exprimi debuit, eo quod tempus illud redemptionis Christi fuit summum jubilæum in quo totum genus humanum ad pristinam possessionem paradisi reductum est.

28. Quod vero dicitur non poni tempus determinatum, quo Christus moreretur : respondetur Angelum prius diffinite determinasse tempus redemptionis faciendæ in morte Christi, dicendo :

Dan. jx, 24 *Septuaginta hebdomades abbreviatce sunt super populum tuum, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et impleatur visio, et ungatur Sanctus sanctorum;* ubi omnes istæ actiones ad nostram redemptionem pertinentes consummandæ dicuntur in illis 70 hebdomadibus abbreviatis seu præcisis; postea vero fecit divisionem istarum hebdomadarum propter rationem

ibidem, 25-6 statim adducendam. Et ita, cum dixit quod *post septem et sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus,* ly *post* non relinquit tempus indeterminatum, sed intelligitur immediate post, id est, hebdomada septuagesima : eo quod jam superius dixerat 70 hebdomadas esse abbreviatas, ita quod ultra illas non poterat hoc extendi; ergo cum dicitur *post septem et sexaginta duas,* intelligitur immediate post.

29. Quando autem dicitur : ad quid Angelus numeravit per partes illas hebdomadas, dicendo :

Dan. ix, 25-6 *Usque ad Christum ducem hebdomades septem et sexaginta duce erunt; et rursum cedificabitur platea et muri in angustia temporum, et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus?* — Respondetur, id consulto fecisse Angelum, ut designaret Danieli tempus in quo erat reædificanda Jerosolyma juxta paupertatem et angustiam illorum temporum; quia enim Daniel postulaverat a Deo liberationem captivitatis et reædificationem Jerosolymæ, voluit etiam in hoc Deus illi revelare non quidem terminationem captivitatis (quia hæc jam erat expressa apud Jeremiam, quod facienda Jer. xxv. 11 erat post 70 annos), sed reædificationem civitatis post captivitatem. Et ad hoc prædixit illi a quo tempore erant numerandæ 70 hebdomades, seu decem jubilæa, usque ad liberationem captivitatis humanæ per redemptionem Christi : scilicet, quod inciperent numerari ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem : seu a secundo decreto reædificationis ejus, quod datum est septimo anno Artaxerxis, ut ostensum est.* Sed cum hac distinctione, quod intra primas septem hebdomadas, * cf. supra p. 328'9. nn. 13-15 seu intra primum jubilæum ab illo secundo decreto computandum, ædificabitur murus et platea Jerusalem : in hoc enim plures anni consumpti sunt, cum a vigesimo anno Artaxerxis et deinceps ædificatus sit murus a Nehemia, ut dicitur (II Esd. i et ii). Exinde vero post illas septem primas hebdomadas, quibus ædificabitur murus et platea Jerusalem, restabunt usque ad occisionem Christi 62 hebdomades, ita quod immediate post illas occidetur. Et sic oportet applicare singula singulis : scilicet quod ædificatio plateæ et muri correspondeat primis septem hebdomadibus post annum septimum Artaxerxis, id est, post secundum decretum : quasi hæc ædificatio facienda sit intra primum jubilæum post illud secundum decretum : occisio vero Christi non intra, sed post 62 hebdomadas ultra illas septem priores, id est, in ipsa septuagesima hebdomada annorum. — Quod vero dicitur unctionem Christi non esse in morte ejus, sed in conceptione : respondetur, quod loquitur de unctione non ut præcise sanctificante humanitatem Christi, sed ut consummante redemptionem nostram, et sanctificante nos; quod fuit quando unctus est sanguine suo, ut redemptor in cruce.

30. Ad ultimum de illis verbis : *Confirmabit* Dan. ix, 27 *autem pactum multis hebdomada una, etc.,* fateor verba esse obscurissima, et quæ valde torquent expositores. Certum tamen videtur, loqui ibi de confirmatione pacti, seu testamenti novi, quod intercedente morte Christi testatoris confirmatum est, et disruptum antiquum : sicque cessavit hostia et sacrificium antiquum, expleta jam redemptione facta per hostiam Christi. Relictis

ergo variis interpretationibus, quod probabilius videtur, et inhærentius litteræ, est quod Angelus declarans Danieli tempus venturi Messiæ computando per hebdomadas seu annos sabbaticos et jubilæa, oportuit declarare quomodo istæ hebdomades et jubilæa non concurrebant, nec pari cursu numerabantur cum annis ordinariis sabbaticis et jubilæis, quæ in populo celebrabantur et notabantur pro venditionibus et cessatione agriculturae et aliis similibus juxta legem (Lev. xxv, 2-33). Revera enim annus quo mortuus est Christus non fuit annus sabbaticus terræ, sed quartus, vel circiter a sabbatico currente : et hoc fuit mori in dimidio hebdomadis ordinariae et currentis pro cultura terræ, licet esset in fine hebdomadis computandae ab initio illarum septuaginta de quibus loquebatur Angelus. Constat hoc, quia ultimus annus sabbaticus terræ qui in Scriptura notatus reperitur, est I Machab. vi, [20, sq.,] ubi dicitur quod anno centesimo quinquagesimo regni Graecorum obsedit Judas arcem Jerusalem, et venit Antiochus Eupator contra eum cum exercitu validissimo et elephantis; subditque sacer textus, quod *erant tunc sabbata terree;* et infra : *Escæ autem non erant in civitate, eo quod septimus annus esset.* Ab illo autem anno usque ad mortem Christi fluxerunt anni 194, paulo plus : qui faciunt 27 sabbaticos, et quatuor annos, paulo plus; et sic annus mortis Christi non fuit sabbaticus, sed fuit in dimidio sabbatici, paulo post : quod est in dimidio hebdomadis currentis pro sabbato terræ. Quod autem tot anni fluxerint, patet : quia regnum Græcorum juxta quod fit supputatio in libris Machabæorum, non incepit a morte Alexandri : in quo hallucinatus est Pater Suarez (ubi supra); sed incepit a Seleuco Nicatore, a quo fundatum est regnum Græcorum in Syria post obitum Alexandri, id est, olympiade 117, ut affirmat Eusebius +, et Sanctus Hieronymas (super cap. ix Danielis *); quod etiam patet ex inscriptione Concilii Nicaeni i ;** quod fuit celebratum anno 325 Christi nati : dicitur autem m eodem Concilio, quod fuit aera Alexandri 636. Unde fit, quod Christus natus est æra 311 Alexandri, subtrahendo 325 a numero 636. Quod non potest esse ab obitu ipso Alexandri, sed a Seleuco Nicatore, qui fundavit regnum Græcorum in Syria, et ex eo computantur anni regni Græcorum in Machabæis. Alexander enim mortuus est circa olympiadem 114 et Christus natus est Olympiade 194 anno ejus secundo : unde intercedunt ab obitu Alexandri usque ad Christum plus quam 80 olympiades, id est, plusquam 320 anni, non 311. Computando ergo 311 usque ad natum Christum in æra Alexandri seu regni Græcorum, ut sumitur ex supputatione Concilii Nicæni, currebat ex istis annus 150 illo anno qui fuit sabbaticus I Machab. vi, 20, 49, 53; ergo ab illo sabbatico numerantur usque ad Christum natum 161, et addendo 33 vitæ Christi, currebat in morte ejus annus 194 ab illo sabbatico Machabæorum; qui, ut diximus, efficiunt 27 sabbaticos, et quatuor annos paulo plus ‡ et sic passus est Christus in quarto anno sabbatici, id est, in dimidio hebdomadis currentis et ordinariae pro populo. Quare sic videntur intelligenda illa verba : *Confirmabit pactum multis hebdomada una,* id est, hebdomada ultima illarum septuaginta : tunc enim confirmatum est pactum, seu testamentum novum. *Et in dimidio hebdomadis,* non illius septuagesimae (hæc enim fuit completa in morte Christi), sed hebdomadis currentis et ordinariae pro agricultura terræ (eo quod non fuit annus sabbaticus, sed dimidium illius) : tunc *deficiet hostia et sacrificium,* id est, hostia et sacrificium antiquum, per hostiam et sacrificium Christi in cruce. Quando autem subdit : *Et erit in templo abominatio desolationis,* hoc non pertinet ad illam dimidiam hebdomadam in qua deficiet hostia et sacrificium, sed ad illa verba antecedentia : *Et post finem belli statuta desolatio;* miscentur enim diversae clausulae et interponuntur in hac prophetia, quarum singulae singulis applicari debent, et ordinate disponi. Abominatio autem desolationis et statuta desolatio pertinet ad tempus quo a Tito civitas desolata est, quia illa fuit desolatio statuta, id est, firma et perpetua. Et sic videntur constare omnia, quæ in ista prophetia dicuntur; licet propter sui magnitudinem profunda sit et obscura valde, ideoque indigeat magna attentione et advertentia.

31. An vero ille annus quo mortuus est Christus, fuerit annus jubilæi currentis apud Judæos : an vero in dimidio jubilæi, ut undique constet in dimidio hebdomadis tam sabbaticæ quam jubilæi defecisse hostiam antiquam : licet hoc nobis necessarium non sit, sed quæ dicta sunt sufficiant pro dimidio hebdomadis explicando : nec modo disputare possimus, quando incepit primum jubilaeum computari — an a primo vel secundo anno post ingressum primum filiorum Israel in terra promissionis, quando primo comederunt fructus terræ, et consequenter agriculturam inceperunt : an vero post divisionem terræ totaliter jam devi-

i Mac. vi, 49
ibidem, 53

Dan. ix, 2;

ibidem, 26

tin *ckron.,* oiymp. 117; P θ J9;/9?'4

** Mansi vi, 955

ctæ et acquisitæ — : tamen sustinendo nunc ut probabilius, quod immediate post ingressum terræ incepit computari primum jubilaeum (ut videtur probari juxta litteram textûs Levitici xxv, 2, 8 : *Cum ingressi fueritis terram, sabbatizes sabbatum Domino; numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, etc.;* tunc enim vel saltem sequenti anno inceperunt colere aliquam partem terrae, ut habere possent fructus, licet tota terra non nisi post quinque annos a primo ingressu fuerit devicta) : et ab exitu Israel de Egypto usque ad Christum natum computantur 1503 anni vel circiter, et consequenter ab ingressu terrae (qui fuit quadragesimo anno egressionis vel anno sequenti) incepit primum jubilaeum, et computantur usque ad Christum natum anni 1462 vel 1463 : inveniemus quod triginta jubilaea efficiunt annos 1470, dando cuilibet jubilaeo quadraginta novem annos plenos, ut dicitur Levitici xxv, 8 : et sic jubilaeum trigesimum completum est anno septimo vel octavo Christi; et sic quando crucifixus est, erat annus vigesimus sextus vel vigesimus quintus [1] jubilaei trigesimi primi currentis : quod fuit fere in dimidio jubilaei, paulo plus; atque adeo in dimidio jubilaei, et in dimidio hebdomadis anni sabbatici defecit hostia et sacrificium, et confirmatum est pactum novi testamenti.

ARTICULUS III

Ostenditur contra hæreticos, solam fidem catholicam esse veram'

Prceceptum Domini lucidum illuminans oculos (Ps. xvin, 9).

Qui superbierit, nolens oboedire sacerdoti et decreto judicis, morietur homo ille (Deut. xvn, 12).

Hcereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, cum sit proprio judicio condemnatus (ad Tit. Ill, 10-11).

1. *tr* ATERiA hæresum varia est et multiplex, et ideo non possumus contra singulos errores in praesenti tractare, sed contra illos agetur in diversis materiis theologicis prout occurrerit occasio in materiis circa quas erratur; at vero forma, seu formalis ratio in quam hæreses omnes conspirant, est oppositio ad Ecclesiam quatenus est proponens res fidei : cujus judicio et determinationi in proponendo, stare nolunt. Ut enim inquit Cyprianus (epist. 55) ad Cornelium Papam : « Non aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus judex vice Christi cogitatur. » Et in libro *de unitate Ecclesiæ* : « Hoc, inquit, eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec Magistri cælestis doctrina servatur. Quæ si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum : Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super istam petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non vincent eam. » Et infra : « Hanc Ecclesiæ unitatem, qui non tenet, tenere se fideip credit? Qui *Ecclesiæ renititur et resistit, qui cathedram Petri* super quam fundata est Ecclesia deserit, in Ecclesia se esse confidit? »

ep. 12; P L 3, 802-3

c. 3, 4; P L 4, 498-500

2. Quod ergo in hac pàrte difficultatem facit, est argumentum quod omnes partes urgere videtur. Nam catholici dicunt normam, seu canonem regulandi fidem, esse Scripturam; judicem vero in difficultatibus, expositionibus, translationibus et aliis similibus controversiis, esse Ecclesiam seu Pontificem : et utrumque esse infallibile. Hæretici vero, præsertim puritani hoc tempore, et alii, volunt nos debere stare puro Dei verbo, et tamquam judici, et tamquam normæ seu [2] regulæ fidei. — Contra catholicos fit illtid argumentum vulgare, quia videntur circulum vitiosum committere; quærenti enim unde scimus Scripturam esse infallibilem, respondemus : quia Ecclesia proponit. Et rursum quærenti unde constat Ecclesiam esse infallibilem, respondemus : quia Scriptura id dicit; quod est circulum committere.

1 MC *vigesimus septimus* || Mm GLP *vigesimus quintus* : ut videtur, melius.

2 M *sue* || GLCP *seu.*

2bis. E contra vero haeretici validius urgentur, cum inquirimus ab ipsis : unde constat hanc Scripturam, cui tamquam puro Dei verbo credunt, esse divinam et legitimam et non corruptam? Unde hoc discernunt? Vel ex ipsa Scriptura id judicant, vel ex alio principio praeter Scripturam. Si ex ipsa Scriptura, petitur principium; hoc enim est quod inquirimus, unde constat nobis hanc Scripturam esse legitimam, esse bene translatam, bene expositam, non depravatam, neque corruptam : cum his omnibus defectibus subjaceant libri in quibus Scriptura continetur. Si ex alio principio præter Scripturam : in primis jam non statur puro Dei verbo, sed ad aliud principium devolvimur. Et secundo, inquiro quodnam sit illud principium, unde hoc infallibiliter judicatur? Vel enim constat illis certo hanc esse legitimam Scripturam ex proprio cujuscumque spiritu. Vel quia sic acceperunt illam a Judæis et Synagoga, cui primo tradita est. Vel quia illam acceperunt ab Ecclesia nostra visibili. Vel quia illam acceperunt a sua Ecclesia invisibili quam fingunt. — *Primam* stare non potest; quia si proprio spiritui credendum est, contradicitur ipsi Scripturæ cum dicit : *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi pseudopropheta exierunt in mundum (IJoa. rv, 1)* *et* redit difficultas unde probandi sunt isti spiritus. Et cum tot sint spiritus et sententiæ quot capita, et inter se valde;dissentiant et opponantur ipsæ sententiæ, multo major confusio orietur et incertitudo : cum non sit major ratio cur credatur mihi, quam tibi vel aliis. Et quomodo committeret Deus rem ita infallibilem et certam, sicut est fides, rei incertissimæ et defectuosissimæ et inter se contradictorie repugnanti, sicut est varietas spirituum in unoquoque homine? — *Si secundum :* quomodo credunt Synagogæ, et non Ecclesiæ? Unde constat Synagogam non potuisse errare in tradendis Scripturis, cum jam sit ejecta et repudiata, et Ecclesiam potuisse? Et præsertim evangelium et novum Testamentum a Synagoga accipere non potuerunt, sed a nostra Ecclesia : ergo saltem in illo tradendo Ecclesia non errat; aut si potest errare, non ergo ipsi sunt certi quod habent purum Dei verbum in novo Testamento. Et ab eo tempore ex quo Synagoga defecit usque ad nos : unde constat hanc Scripturam quam modo habemus, non esse depravatam in tot translationibus, controversiis, expositionibus? Et ipsi Judæi pleni sunt mille erroribus et depravationibus Scripturæ; et ipsa hebraica littera multis patet versionibus et depravationibus. — *Si tertium :* jam fatentur Ecclesiam nostram errare non posse in tradendis et proponendis veris Scripturis, si ideo illis credunt quia ab Ecclesia acceperunt. — *Si quartum :* in primis non constat quæ sit ista Ecclesia invisibilis, nisi sint proprii spiritus cujuscumque : qui in unum congregati ut faciant Ecclesiam invisibilem, non unum quid sentiunt, sed tot sententias (easque contradictorias) habent quot capita; fides autem debet esse una, quia vera. Et sic reditur ad primam difficultatem; vel quidquid aliud sit, restat eadem difficultas : unde constat illam Ecclesiam invisibilem deficere non posse, et habere nunc sincerum Dei verbum, sicut dicunt nostram defecisse paulatim et inadvertenter? Quod si potest deficere : unde constat quod non defecerit? Quare undique manent hæretici perplexi, et confusi in sua fide. Et tandem multi videntur desperare, non invenientes in quo quiescant, et potius eligunt nihil credere, et incidunt in atheismum; vel putant in quacumque fide quemlibet posse salvari : quo nihil pejus, cum varietas fidei tollat ejus unitatem, et consequenter veritatem : veritas enim una est, non contradicens sibi; quandoque autem una istarum sectarum contradicit alteri, cum tamen sit *unus Deus, una fides,* et *sine fide impossibile sit placere Deo,* ut inquit Paulus, et consequenter neque salvari. Eph. iv, 5,6; Heb. », 6

3. QUARE OMNINO DICENDUM EST dari in Ecclesia judicem infallibilem in proponenda et discernenda doctrina fidei, et ejus controversiis; licet Scriptura habeat vim regulae et normae secundum quam jüdicatur· de istis. Et talis judex est successor Petri, Romanus Pontifex. — In qua conclusione unanimiter catholici conveniunt : immo per eam solum ab hæreticis discernuntur. Eam vero acceperunt ex ipsa Scriptura, ex traditione viva, ex Patrum consensu, ex ratione. Et sic constat omni probatione qua potest res fidei constare, et præsertim illa e cujus certitudine dependet omnis securitas doctrinæ fidei.

4. Et IN PRIMIS, CONTRA HÆRETICOS PROBATUR ad hominem hæc conclusio. Nam ipsi volunt Scripturam esse judicem in controversiis fidei, et solum verbo Dei scripto standum esse; sed Scriptura ipsa, quam hæretici recipiunt, docet Ecclesiam errare non posse, et quod ad ipsam pertinet confirmare nos in fide, et controversias ejus sedare; ergo sicut acceptant Scripturas quoad alia,

cur non acceptant quoad istum articulum? — Minor probatur: nam in primis in.lege veteri erat potestas in Ecclesia ad discernendum controversias de lege, de caeremoniis, de mandato, quod totum pertinebat ad ipsam Scripturam, et generaliter de quocumque judicio ambiguo (ut constat Deut. xvn, 12); et qui non obœdierit decreto sacerdotis morte condemnatur. Et quod posset determinare de mandato, de lege, de caeremoniis, etc., constat II Paralip. xix, 10 : *Omnem causam quæ venerit ad vos, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, ostendite eis. — Quod si dicas :* in illo loco Deuteronomii non solum dici recurrendum esse ad sacerdotes, sed etiam ad judices terrae : ergo vel judices laici debebant cognoscere de causis fidei, quod non admittemus, vel non est ibi sermo de causis fidei cum datur recursus ad judicium sacerdotis : *Respondetur :* ibi fieri sermonem in generali de omni judicio ambiguo, sive sit saeculare et pertineat ad laicos, sive ecclesiasticum et pertineat ad sacerdotes; postea vero discernitur, quid pertineat ad unumquemque; nam in illo loco (II Par. xix, 6, 7) judicibus constitutis per civitates dicitur : *Ut exerceant Judicium sine acceptione personarum, et munerum.* De levitis vero et sacerdotibus dicitur specialiter quod *omnem causam inter cognationem et cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus, ostendant fratribus suis.* Pertinebat ergo ad judicium sacerdotum determinare et explicare populo dubia, seu quaestiones de lege et mandato : quæ utique ad Scripturam pertinent; et hoc ita infallibiliter, ut qui non obœdierit, morte morietur : et sic non erat solum doctrina privata, sed auctoritativa. Quod ipsum approbat Christus Dominus (Mat. xxin, 2,3): *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi; quæcumque ergo dixerint vobis, servate et facite;* ergo ad ipsam cathedram pertinebat judicare de his quæ servanda sunt : in quibus utique res fidei continentur.

5. Ex novo autem Testamento idem constat expressius quam in veteri, nam (Mat. xvi, 18) dicitur ad Petrum : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Si autem Ecclesia posset deficere in fide proponenda et judicanda, portæ inferi adversus eam praevalerent : siquidem deciperent eam, et deciperentur alii per eam, hoc ipso quod in fide non subsisteret, sed deficeret; ergo, etc. Item (Luc. xxii, 32) dicitur ad Petrum : *Ego rogavi prô te, ut non deficiat fides tua; et tu .aliquando conversus confirma fratres tuos ;* sed hæc confirmatio fratrum et indeficientia in fide, non solum erat necessaria in persona Petri et durante ejus vita, sed pro tempore toto quo Ecclesia durat : cum non minus sint dubia et controversiæ in fide nunc, quam tunc; ergo ad Petrum, et ad successores Petri recurrendum est pro confirmatione et judicio fidei. Et eadem ratione dicitur Ecclesia *columna, et firmamentum veritatis* (I Tim. in, 15); veritas autem maxime continetur in his quæ sunt fidei; ergo fides per Ecclesiam firmanda est. Denique, id ostendit praxis Apostolorum; nam cum magna quæstio insurrexisset inter fideles de observatione legalium, recurrerunt ad Apostolos et seniores (Act. xv) qui quæstionem determinaverunt, et præceperunt Ecclesiis observare; et sic Paulus, ut dicitur in eodem capite, perambulabat *confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum et seniorum.* Ergo in Ecclesia, seu prælatis ejus, potestas est ad declarandas controversias fidei, qualis erat hæc de obligatione observandi legalia. Igitur si hæretici volunt standum esse puro Dei verbo et Scripturæ, quare Scripturam non observant, quæ talem Ecclesiæ et Petro defert auctoritatem? Act. xv, 41

6. Ex hac Apostolorum praxi, constat per CONTINUATAM SUCCESSIONEM ET TRADITIONEM IN Ecclesia, hanc veritatem comprobari. Nam in omni controversia de fide semper recurrebatur ad Concilia et ad Sedem Apostolicam, et per ejus judicium terminabantur controversiæ fidei; similiter per ipsos condemnatae sunt hæreses usque ad hæc tempora; quorum errores etiam hæretici nostri temporis abominantur, ut Arii, Nestorii, Macedonii et similium, quos errasse constat quia Ecclesia illos ut hæreticos condemnavit. Est ergo potestas in Ecclesia ad discernendum et judicandum quæ sit vera fides, et quis sit error in fide; quod si id infallibiliter non faceret, numquam certi essemus quod ille esset error, et ista esset fides vera. — *Quod si dicatur :* hos errores non ideo tamquam hæreses haberi quia Ecclesia condemnavit, sed quia juxta Scripturam condemnavit, quod quilibet facere poterat : *Sed nos dicimus :* qüod Scriptura est norma seu regula, Ecclesia vero est judex hanc regulam applicans, et declarans nobis ea quæ fidei sunt. Non potest autem quilibet hoc declarare, resolutorie determinando et infallibiliter : cum de hoc ipso sit tota controversia, an contineatur in Scriptura id

quod Ecclesia sic proponit et declarat : et quidam negent, alii affirment; unde si quilibet posset hoc declarare, quilibet pro sua parte pronuntiaret, et manerent omnes in eadem confusione; ergo oportet quod ipsa declaratio et propositio Ecclesiæ careat omni suspitione et fallibilitate : alias semper dubitaremus, an ita contineatur in Scriptura. Quod si est infallibilis, obligat ut teneatur.

6bis. *Respondent haeretici :* fuisse in Ecclesia potestatem hanc, aliquanto tempore, scilicet primis 400 vel 600 annis, quibus purum Dei verbum retinuit; sed postmodum defecisse, cum ad traditiones se convertit, nec solo verbo Dei innixa est. — *Sed haec responsio omnem evacuat certitudinem* et securitatem doctrinae fidei, et manifeste falsa est. *Primo,* quia est contra expressam promissionem Christi, qui dixit (Mat. χχνπι, 20) : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi;* et (Mat. xvi, 18) : *Portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Si autem semel tota Ecclesia deficeret a fide, utique contra eam prævalerent portae inferi, et Christus non permaneret cum ipsa usque ad consummationem saeculi ; neque enim sufficiebat ad hoc verificandum, quod Christus subrogaret aliam Ecclesiam, et istam relinqueret; nam eadem ratione dici posset quod manet cum Synagoga, et non reliquit eam usque ad consummationem saeculi : siquidem licet repudiaverit illam, subrogavit tamen Ecclesiam; ergo non sufficiet ad velificandam illam promissionem Christi, dicere quod Ecclesiam primam deseruit, et reformatorum Ecclesiam subrogavit.

6ter. *Secundo,* quia Ecclesia illis primis 400 annis etiam sequebatur traditiones non scriptas sicut modo; constat enim quod Stephanus Papa, in Concilio in quo condemnavit episcopos Africae in articulo de baptismo haereticorum non revalidando, solum ex traditione id definivit; ut etiam refert ipse Cyprianus, qui oppositum sensit (epist. xiiJgxk (jib. v *contra Donatist.* c. 23 et seqq. Gessit autem pontificatum Stephanus sub Gallieno et Valeriano principibus. Et Patres qui illis temporibus vixerunt, aperte traditiones receperunt juxta praeceptum Apostoli (II Thes. n, 15) : *State et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram :* ubi aperte distinguit traditionem sermonis a verbo scripto per epistolam. Easdem traditiones aperte testatur Tertullianus in libro *de Corona militis,* et in libro *de Praescriptionibus adversus haereticos* (c. 19 et seqq.) ubi ostendit, quando agitur contra haereticos, relinquendam esse controversiam de Scripturis, neque ad eas provocandum, sed ad Ecclesias fundatas ab Apostolis et ad traditiones earum. Videri etiam potest Epiphanius (lib. *de Hceresibus,* hær. 62); Basilius (lib. *de Spiritu Sancto,* c. 27 Augustinus (loco citato; et epist. 28 ad Vincentium 2; et epist. 128) : qui omnes Patres fuerunt illis primis 400 vel 500 annis, quibus haeretici fatentur Ecclesiam non defecisse; et tamen, si propterea defecit postea, quia non est secuta purum Dei verbum sed etiam traditiones : manifestum est quod tunc etiam debuisset deficere, quia eas etiam tunc habuerunt; nec modo nos habemus alias, quam eas quas tunc ipsi nobis tradiderunt.

7. Denique, non propter traditiones hominum debuit statim Ecclesia repudiari a Christo, et alia nova erigi in istis reformatis, contra promissionem suam quod maneret nobiscum usque ad consummationem saeculi; neque enim durius ageret [3] Christus contra Ecclesiam suam, quam agit contra Synagogam, quam de facto repudiavit, quia impletae sunt figuræ veniente veritate. Constat autem quod Synagoga observabat plures traditiones seniorum, etiam *transgrediendo mandata Dei propter traditiones suas,* ut dicitur (Mat. xv, 3) : et tamen tolerabatur a Deo; nec repudiata fuit ob hoc solum, quousque implerentur omnia quæ ipsum promittebant et figurabant; et tunc novum Christi evangelium praedicatum est in mundo, *contestante Deo veritatem ejus multis si-*
«.t wtutifcfss,.,‹&. Çjÿxsiss, *Sancti distributionibus,* ut dicitur (Heb. n, 4) : cum tamen etiam in ipsis prophetis praedictum fuisset, Synagogam non duraturam nisi usque ad

cf. P L 3, 1009-12

ep. ad Pompeium; P L 3, 1128, sq.; 102

[1] MG *et* : quod tolerari nequit || PLC *sit* : non male.

[3] Ita omnes. Epistolam olim vigesimam octavam (hodie vero ep. 166) scribebat Augustinus ad Hieronymum, de anima disserens ejusque origine : quæ nihil habet de traditionum non scriptarum in Ecclesia pondere ac auctoritate. Epistola autem ***ad Vincentium*** (olim 48, hodie 93) multa quidem, et praeclara valde, contihet de Ecclesiæ unitate, necnon de schismate et hæresi, præsertim cap. 9, ŋ. 28 et sqq., parum tamen de traditionibus. Opinamur ergo Joannem a S. Thoma respicere ad epistolam 54 (olim 118; quæ etiam dicitur « lib. i ad Januarium »), cap. 1, ‡ et sqq.; P. L., t. xxxm, col. 200 sq. — Idem dicendum de ep. olim 128 (hodie 112; P. L., t. xxxni, col. 428), ubi quicquam ad rem præsentem pertinens frustra quæsivimus.

[5] Ita omnes. Forte legendum : ***durius agere,*** subaudiendo ***debuit.*** Adhuc, paulo infra, libenter mutaremus ***agit*** in ***egit.***

hær. P G 41 c. cf. c. 10 P G 32

P L 2,

Christum, et feriendum esse novum pactum seu testamentum cum domo Israel, ut Apostolus probat in epistola ad Hebraeos. Quomodo ergo credendum est Christum Ecclesiam suam deseruisse et novam fundasse, ex eo quod sequebatur traditiones; non exsistente de hoc aliqua determinati temporis designatione usque ad quod duraret, sed potius quod usque ad finem sæculi; non exsistente etiam speciali revelatione, nullis miraculis, signis aut virtutibus rem tantam confirmantibus; contra expressum Christi Domini verbum et promissionem, quod portae inferi non praevalerent adversus Ecclesiam quam tunc fundabat, et quod maneret cum ea usque ad consummationem saeculi? sed solum propter nudum et simplex dictum haereticorum, qui hoc sine ullo fundamento affirmant, moventur tot homines ad relinquendam antiquam fidem et Ecclesiam Dei, nihil certi habentes quod sequantur, nisi vanitatem et caecitatem suorum ministrorum.

capp. vπ-χ

8. Quod attinet ad consensum sanctorum Patrum, longum esset omnes referre qui hanc doctrinam constantissime tradunt, quod Ecclesia in omnibus sit sequenda, et quia hæreses inde oriuntur quia Ecclesiae non credunt. Videatur Tertullianus loco citato *de Praescriptionibus* (cap. 19 ad longum) et S. Cyprianus (epist. 55 +; et lib.de *Unitate Ecclesiae* quem supra citavimus; et S. Hieronymus (epist. 57 ad Damasum) : « Ego, inquit, beatitudini tuae, id est, cathedrae Petri communione consocior : super illam petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est; si quis in arca Nœ non fuerit, peribit regnante diluvio. » Et (epist. 58) : « Ego interim clamito : Si quis cathedrae Petri jungitur, meus est. » Ergo haeretici omnes hujus temporis, qui cathedrae Petri resistunt et Papam dicunt esse antichristum, Hieronymi socii non sunt. Item Augustinus, in libro *contra Epistolam fundamenti* (c. 5) : « Ego quidem evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae moveret auctoritas. Quibus ego obtemperavi dicentibus : Credite evangelio; cur eis non obtemperem dicentibus mihi : Noli credere Manichaeo? » Et hæc ratio, quia validissima est contra haereticos hujus temporis, sic illam urgeo ex ipsis verbis Augustini ibidem : « Elige, inquit, quid velis. Si dixeris, inquit, Crede catholicis; ipsi me monent ut nullam fidem accommodem vobis. Si dixeris : Noli catholicis credere; non recte facies per evangelium me cogere ad Manichaei fidem (vel reformatorum nostri temporis) : quia ipse evangelio catholicis praedicantibus credidi. Si autem dixeris : Recte credidisti catholicis laudantibus evangelium, sed non recte illis credidisti vituperantibus Manichæum : usque adeo me stultum putas, ut nulla ratione quod vis credam, quod vis non credam? Multo quippe justius et cautius facio, si catholicis quoniam semel credidi, ad te non transeo : nisi me non credere jusseris, sed manifestissime atque apertissime scire aliquid feceris. Quocirca si mihi rationem redditurus es, dimitte evangelium. Si ad evangelium te tenes, ego ad eos me teneam, quibus præcipientibus evangelio credidi : et his jubentibus tibi omnino non credam. Quod si forte in evangelio aliquid apertissimum de Manichaei apostolatu (de haereticis reformatis) invenire potueris, infirmabis mihi catholicorum auctoritatem, qui jubent ut tibi non credam : quâ infirmatâ jam neque evangelio credere potero, quia per eos illi credideram; ita nihil apud me valebit, quidquid inde protuleris. » Ita Augustinus, qui hac ratione manifeste constringit haereticos, ut supra contra ipsos arguebamus; quiaevangelium cui ipsi credunt, est idem quod nostrum, et tam ipsi quam nos ab Ecclesia illud accepimus. Unde si credunt hoc evangelium esse legitimum et infallibile, necesse est quod credant Ecclesiam in ipso proponendo et discernendo errare non posse; nam si potuit errare, unde constat non errasse in tali evangelio proponendo? et consequenter incerti sunt de ipso evangelio. Si autem Ecclesia) errare non potuit : ergo neque in aliis fidei decretis quæ nobis proponit, et praesertim in hoc quod ipsis haereticis non credamus. Si autem aliunde acceperunt evangelium quam ab Ecclesia, a quocumque acceperint, eadem manet difficultas : unde certificantur de infallibilitate talis proponentis, quod non erravit in proponendo illo evangelio tamquam rem de fide?

C. 19 sq.; PL 2, 31-3

+ ep.i2; PL 3, 802-3

* c. 3 et 4; PL 4,498-500

**ep. 15,n.2; PL 22, 355

ep. 16, n. 2; P L 22, 359

9. Ultimo, deducitur hoc ipsum ratione : quia etiam stante Scriptura et puro Dei verbo, nihilominus multae et diversae hæreses oriundae praevidebantur, juxta illud Apostoli (I Cor. xi, 19) : *Oportet et hæreses esse;* depravationem etiam Scripturarum a multis fieri dicitur (II Pet. in, 16); ergo de se Scriptura patet depravationibus, corruptionibus variisque interpretationibus juxta cujusque libitum, et quilibet suam

n. 6; P L 42, 176

1 LCP (et edd. Augustini) *ita nihil* || MG *et mihi* : quod vix intelligitur.

sententiam Scripturæ conformem esse existimat; ergo si in tanta confusione et contrarietate sententiarum non esset constitutus a Deo aliquis judex qui posset veram et legitimam fidem discernere, et spuriam seu erroneam condemnare infallibiliter, non esset provisum a Deo sufficienter circa rem adeo necessariam sicut est legitima et infallibilis fides ejusque determinatio, ne semper fluctuemus.

10. Quod si admittatur debere dari hoc judicium certum et infallibile in fide discernenda : restat videre in quo resideat ista auctoritas; nam vel fieri debet nova revelatio, et hanc neque videmus, neque experimur; immo etiam si daretur, cum etiam multi sint prophetae falsi, semper restat eadem difficultas : quomodo discernenda sit vera revelatio a falsa? et cum inter haereticos et nos sit ista controversia de determinatione circa rem fidei : cuinam debet fieri ista revelatio? Si utrique parti, certe nos illam non sentimus, multo minus haeretici; si alteri parti tantum, certe altera illi non credet, nec facile cedet ; nec est major ratio cur isti detur revelatio illa specialis, quam alii. Multo minus ex privato cujusque judicio res ista fidei discernenda est, cum sit tam incertum et varium privatum judicium, ut aperte videmus : neque est major ratio, cur iste debeat credere spiritui alterius, quam e converso; si autem unusquisque judicium proprium sequitur, tot erunt fides, et tam contrariae, quot sunt sententiae et capita; et sic oportet multa ex illis esse mendacia, cum duae contradictoriae numquam possint esse simul verae. In mendacio autem nullus potest salvari, sed est de numero eorum qui dixerunt (Isa. xxvin, 15) : *Quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Solum autem in vera fide salus esse potest. Quod si est vera, etiam una.

11. Si autem dicatur ipsam Scripturam esse judicem sui, et illos solum fidem rectam habere qui puro Dei verbo inhaerent, neque Ecclesiam audiunt : tunc manifeste petitur principium. Nam cum Scriptura possit bene et male intelligi, et a multis depravari juxta illud (II Pet. in, 16) : *Quæ instabiles et indocti depravant, sicut et ceteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem* : inquiro, an purum Dei verbum et Scriptura debeat esse judex istarum controversiarum, ut depravata, aut ut legitime intellecta? Primum est manifesta perditio. Secundum est id de quo dubitatur : unde enim constat-ex tam· multis intelligentiis et translationibus, sententiis circa Scripturam, quaenam sit vera et legitima? cum omnes dicant se Scripturam sequi, et hanc translationem esse legitimam non illam, hunc librum esse canonicum non illum : omnes enim haeretici, quotquot fuerunt, ex Scriptura conantur probare suos errores, sicut et modo haeretici intendunt. Ergo ipsa Scriptura per se sola non potest judicare de controversiis et dubitationibus cirCa ipsam (cum de se tot depravationibus et intelligentiis pateat), nisi aliquis sit qui juxta illam judicet, et explicet legitimam intelligentiam Scripturæ. Igitur purum Dei verbum et Scriptura ipsa, cum de se indifferenter pateat multorum depravationibus et calumniis, impossibile est quod constet et manifestetur nobis quodnam sit purum Dei verbum, nisi prius istæ depravationes et calumniæ tollantur : quod certe Scriptura sola non facit, sed qui illam explicat.

12. Concludamus ergo hunc perniciosissimum errorem quod solo puro Dei verbo est credendum, ad hoc maxime tendere ut omnes sint summe perplexi et obscuri, neque umquam assecurari possint de sua fide : siquidem licet verbis dicant se sequi purum Dei verbum, tamen in re dantur multæ contentiones, depravationes, intelligentiæ translationes circa hoc purum Dei verbum ; multi admittunt hos libros canonicos, alii rejiciunt; verba Scripturæ quidam sic intelligunt, alii aliter. Quis ergo judicabit quodnam sit purum Dei verbum? Aut quis ex catholicis erit, qui non velit etiam adhærere puro Dei verbo? Sed tamen assecurari volunt prius quodnam sit hoc purum Dei verbum inter tot contentiones et controversias de illo : et pro hac securitate recurrimus ad Ecclesiam. Unde optime dicit Augustinus (xxxii *contra Faustum,* c. 19), similes alloquens hæreticos : « Videtis id vos [2] agere, ut omnis [3] de medio Scripturarum auferatur auctoritas : ut suus cuique animus auctor sit, quid in quaque Scriptura probet, quid improbet : id est, ut non auctoritati Scripturarum subjiciatur [4] ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subjiciat; non ut ideo illi placeat aliquid quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur, sed ideo recte scriptum videtur quia illi placuit. » Quare hæretici non possunt

PL

[1] Omnes : ***depravationes intelligentis*** : forte tolerabile.

[2] GLP (et edd. Augustini) ***vos*** || MC ***nos*** : male.

[3] C (et edd. Augustini) ***omnis*** : prorsus necessarium || MGLP ***omnes.***

[4] LP (et edd. Augustini) ***subjiciatur*** : melius || MGC ***subjiciantur.***

certificare et assecurare homines de sua fide, quia non agnoscunt judicem a quo certificentur; soli vero catholici de hoc securitatem et certitudinem habent, quia cognoscunt judicium infallibile Ecclesiæ in Petro, ejusque successoribus legitimis, cui dictum est : *Non deficiet fides tua; confirma fratres tuos;* immo si volumus credere puro Dei verbo, et in ipsâ Scripturâ Ecclesia dicitur *columna et fundamentum veritatis* (I Tim. ni, 15) et quod ab ipsa fide Petri indefectibili *confirmandi* sumus; quare hoc etiam non sequuntur, qui puram Scripturam et verbum Dei dicunt se sequi, cum Scriptura ipsa testimonium perhibeat de Ecclesia? Qui ergo nolunt ab Ecclesia et a Petro confirmari in fide, oves Petri gon sunt : et consequenter neque Christi, qui Petro oves suas commisit; sunt ergo hirci diaboli. — Denique, vel ipsi proponunt purum Dei verbum et judicant quid tenendum sit ex illo fallibiliter : vel infallibiliter. Si fallibiliter : nec ipsi, nec qui eos sequuntur, securi sunt de sua fide; et sic salvari non possunt, quia *sine fide* vera *impossibile est placere Deo,* sed *qui non credit jam judicatus est.* Si infallibiliter : ergo jam fatentur in proponendo Dei verbo, et judicando hoc quod proponunt esse purum Dei verbum, posse dari infallibilitatem in hominibus; cur ergo id denegant Ecclesiæ, cui promissiones istae factae sunt?

Luc. xxn. ,a

Luc. xxii, JJ

Joa. xxi, 16-8

Heb. xi, 6

Joa. m, 18

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

13. Primum argumentum sumitur ex ratione dubitandi supra posita, quæ reducitur ad illam difficultatem de circulo a Scriptura ad Ecclesiam, et e contra.

Ad quod jam respondimus (art. 1) in praesenti non esse locum circulo, quia proceditur in diverso genere causae; semper enim ratio formalis credendi est unica, scilicet *quia Deus dixit :* nec ista reducitur ad alteram. Propositio autem Ecclesiæ non est ratio formalis credendi; sed credimus illi tamquam proponenti infallibiliter, et instrumento applicanti nobis revelationem Dei quæ est ratio formalis credendi. Requiritur tamen infallibilitas etiam in ipso proponente et applicante, tamquam in condicione requisita; quia si condicio applicative deficeret, non maneremus certi de re proposita per illam. Sicut in lege promulganda requiritur tamquam ratio formalis, auctoritas legislatoris; deinde, in ministro promulgante vel denuntiante talem legem, requiritur fidelitas omnimoda : non quidem factiva legis, sed tamquam scribae signantis et discernentis quaenam lex sit vera et legitima, ne decipiatur populus proponendo ei unam legem pro alia. Unde notariis datur auctoritas a rege et a lege, ut credatur ei quod ipsi signaverint. Sic Ecclesia non habet auctoritatem faciendi fidem : sed se habet tamquam Dei notarius, et instrumentum applicans. Unde sicut nullus est circulus in lege humana, et in obtemperando legi, quia lex jubet, quæ a ministris proponitur, et quia a ministro publico promulgatur, quem lex auctorizat; ita neque in credendo fidei, quia Ecclesia proponit, et quia Deus dicit, non committitur circulus vitiosus. Sicut ergo legi a principe scriptae creditur et obtemperatur, dummodo tamen sit a legitima auctoritate signata per ministrum publicum : sic etiam nos puro Dei verbo credimus, sed signato a legitimo ministro publico, id est, ab Ecclesia : quæ non potest sic depravari, sicut scriptura et libri materiales et inanimati, qui patent injuriis hominum et temporum, nec possunt fideliter custodiri nisi per homines. Isti autem ut fideliter id faciant et cum infallibilitate determinent, cum sint instrumenta viva, possunt habere infallibilem assistentiam Spiritûs Sancti, qui fecit Ecclesiam *columnam et firmamentum veritatis* (I Tim. ni, 15) et fundavit supra petram, *contra quam portæ inferi non praevalerent* (Mat. xvi, 18).

cf. supra, p. 316'8' n. 21-29

14. *Quod si instes :* in hoc ipso nos committere circulum, quia probamus Ecclesiam auctoritatem habere ex Scriptura, cui non credimus nisi quia signata est ab Ecclesia; ergo in tradenda infallibiliter fide, reducimur de Ecclesia ad Ecclesiam. — Quod si recurratur, non ad solam Scripturam, sed ad traditionem apostolicam et continuatam semper in Ecclesia, et ad acceptationem communem qua videmus hanc Ecclesiam tamquam veram Ecclesiam haberi, et hunc Pontificem ut legitimum acceptari : Contra est : quia non constat nobis hanc traditionem esse legitimam, nisi quia Ecclesia illam pro legitima habet; sicut Scriptura quam acceptat Ecclesia, habetur pro legitima. Et similiter acceptatio Ecclesiæ nihil aliud est, quam ipsamet auctoritas Ecclesiæ, de qua est tota difficultas. — Quod si recurratur ad ministros, scilicet prophetas et Apostolos, quibus primum locutus est Deus et per quos ministravit sermonem : adhuc non evacuatur difficultas, quia restat videre unde constat nobis illos fuisse veros ministros, et istos, qui modo sunt, illis legitime succedere.

15. *Respondetur :* hoc argumentum inquirere certitudinem in re credenda et in fide, reducendo id âd aliquam evidentiam : quod est rationem fidei tollere. Nam mirabile est, quod in fide humana nullus dubitet in credendo id quod auctoritate publica alicujus ministri designatur : et tamen in rebus divinis credendis non acquiescimus auctoritati publicæ quam Deus constituit, scilicet Ecclesiæ? Unde dicit Augustinus (vi
p L 32, 722 3 *Confess,* c. 5) : « Consideravi, quam innumerabilia crederem qüæ non videram, neque cum gererentur affuissem; sicut tam multa in historia gentium, tam multa de locis atque urbibus, quæ non videram; tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis, quæ nisi crederentur, omnino in hac vita nihil ageremus. Postremo, quam inconcusse fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus essem : quod scire non possem, nisi audiendo credidissem. Persuasisti mihi non qui crederent libris tuis, quos tantà in omnibus fere gentibus auctoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos; nec audiendos esse, si qui forte mihi dicerent : Unde scis illos libros unius veri et veracissimi Dei Spiritu esse humano generi ministratos? Id ipsum enim maxime credendum erat. » Sic Augustinus; ubi illa ratio : « Id ipsum maxime credendum fuerat, » valde formalis est; quia illud non potest sciri, sed necessario debet credi : cum sit totum principium credendi hoc ipsum quod Deus dixit : neque hoc sit sciendum, sed maxime credendum, et primo. Itaque sicut in aliqua republica, tamquam stultus haberetur et derideretur, qui publicis tabulis et scripturis manu publici ministri signatis recusaret fidem adhibere, dubitando de auctoritate ministrorum, et dicendo quod committitur circulus : quod credimus et oboedimus his quæ a rege ordinantur, quia ejus ministri sic proponunt : et credimus istos esse ministros, quia rex illos instituit; et rursum, unde constat illos instituisse? et similia; totum hoc in politicis habetur tamquam ridiculum, et in divinis admittitur dubitatio de publico ministro qui est Ecclesia, et ejus auctoritate, etc.

16. Itaque dicimus, quod quando auctoritatem Ecclesiæ probamus per Scripturam ab ipsa Ecclesia propositam et acceptatam, non committimus circulum : quia tam Scriptura quam Ecclesia in diverso genere causæ se habent, ut dictum est, et quaelibet illarum propter suam supremam auctoritatem est ratio sui et aliorum : Ecclesia in genere ministeriali, et in proponendo : Scriptura in genere formali, et in testificando. Ulterius autem nititur traditioni, non Scripturae, quæ per successionem et acceptationem Ecclesiæ decurrit; de qua, quod traditio ita antiqua sit, per ipsam continuatam successionem constat; quod vero sit traditio supernaturalis et vera, non constat nobis per intrinsecam evidentiam, sed per extrinseca inductiva, quæ ejus credibilitatem evidenter ostendunt : quia sic semper reputata est ab initio Ecclesiæ, eo quod primi qui illam tradiderunt, fuerunt Apostoli et prophetae, quibus Deus locutus est per se ipsum : et illis constitit de ipsa locutione divina per altius lumen, scilicet per propheticum; atque ita sicut Ecclesia est modo instrumeatum publicum proponens nobis Dei verbum, ita ipsi fuerunt publici ministri Dei proponentes Ecclesiæ veram fidem per lumen immediate a Deo acceptum, quod pertinuit ad prophetiam. Exinde vero tamquam res supernaturales et a Deo dictæ, per continuam successionem ab Apostolis et prophetis per successores eorum in Ecclesia usque nos, sine intermissione decurrit. Unde optime dixit Augustinus (xxxin *contra* pi. 42. $i4
Faustum, c. 6), similes haereticos perstringens : « Unde constat, eos qui nunc habentur Hippocratis nobilissimi medici esse libros, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore usque ad hoc tempus successionis series ita commendavit, ut de his dubitare dementis sit? Platonis item, Ciceronis, Varronis, aliorumque hujusmodi auctorum libros, unde noverunt homines, quod ipsorum sint : nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? » Quare si quaeratur a nobis unde sciamus Apostolorum esse istas litteras, breviter respondemus : ex fundatissima Ecclesiæ attestatione a temporibus Apostolorum usque ad haec tempora, certis successionibus producta.

17. Deinde secundo, Ecclesia et fides habent confirmationem extrinsecam. suæ infallibilitatis ab effectibus : scilicet a miraculis, eo modo factis et cum illis circumstantiis quas diximus articulo cf. supra,
primo. Et hæc se habent tamquam rationes p· 3'3'5
inductivæ ostendentes evidenter credibilitatem n' 13 '
fidei, non veritatem in se. Sic enim Apostolus (Heb. ii, 3-4) docet derivari fidem et continuari in Ecclesia, dum inquit : *Cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab iis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus et Spiritus Sancti distributionibus.* Ubi tangitur et ratio formalis credendi, scilicet enarratio Domini; et instru-

mentum publicum proponens, scilicet illi qui a Domino audierunt, et derivaverunt ad nos; et confirmatio extrinseca per miracula et portenta, non quæcumque, sed cum virtutibus et Spiritus Nancti distributionibus facta. Hæc tria solum videmus reperiri in Ecclesia catholica, quia sola ipsa credit ministris Dei et Ecclesiæ, et confirmationem habet per vera miracula. Utroque vero carent hæretici.

18. Secundo, arguitur ex aliquibus locis Scripturæ, quæ totum judicium de veritate fidei ad Scripturam et ad legem reducit, non ad Ecclesiam. — Nam (Isa. vin, 19-20) dicitur : *Numquid non populas a Deo suo requiret pro vivis a mortuis? Ad legem magis, et ad testimonium. Quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux;* ergo quando populus requirit aliquid circa fidem, non est remittendus ad Ecclesiam vel Papam, sed ad legem vel testimonium. — Item Christus Dominus ad probandum se esse Messiam remittit Judæos ad Scripturam (Joa. v, 39) : *Scrutamini Scripturas, et ilice sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et ipsi Judæi ad cognoscendum de Christo, non ad summum sacerdotem vel ad Synagogam remittebant, sed ad Scripturas, ut (Joa. vu, 52) : *Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilcea propheta non surgit;* et (Act. xvu, 11) laudantur Beroeenses : *quia quotidie scrutabantur Scripturas, si hæc ita se haberent,* et non recurrebant ad Ecclesiam vel Papam. — Denique, (Gal. i, 8) dicitur : *Si nos aut Angelus de cælo evangelizaverit vobis praeter id quod evangelizavimus, anathema sit;* ergo si non potest Ecclesia aliquid amplius addere vel ponere, quam quod jam est evangelizatum, frustra recurrimus ad ipsam in dubiis fidei. Et eodem spectat quod dicitur (Deut. iv, 2) : *Non addetis ad verbum quod ego vobis loquor, nec auferetis ex eo, etc.;* et idem habetur Deuteronomii xn. Ergo quæcumque judicia Ecclesiæ circa controversias fidei, vel aliquid addunt, vel non. Si non, ergo sufficit ipsa Scriptura, et superfluit Ecclesiæ judicium; si autem aliquid addit, facit contra hoc praeceptum Scripturæ allatum.

Dent, xn, 32

19. Respondetur : hæc omnia solum probare quod Scriptura est regula et norma, secundum quam debet fieri judicium; non tamen quod sit judex ipse qui in dubiis pronuntiaturus est, et confirmaturus fideles. — Ad primum ergo testimonium, dicitur ibi moneri fideles ne quærant aliquid a pythonibus et divinis, sed magis convertantur ad legem ; non tamen per hoc excluditur Ecclesia et sacerdotes, per quos lex tradebatur et explicabatur, juxta illud (Mat. xxui, 2-3) : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi; quæcumque ergo dixerint vobis servate et facite;* et (Mal. n, 7) : *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus.* Sicut non valet hoc argumentum : in Scriptura dicitur quod debemus Deum amare, virtutes colere, vitia, usuras, adulteria fugere; ergo non debet esse aliquis gubernator vel princeps, qui ista admoneat, praecipiat vel castiget; consequentia omnino est nulla. Adde, quod in eodem capite paulo ante dicitur : *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis;* ergo testimonium Scripturæ signatur et ligatur in discipulis : et sic per ipsos nobis proponitur, et non aliter.

Isa. vm, 16

20. Ad secundum locum dicitur : eodem modo Christum remisisse ad Scripturas, tamquam ad canonem et regulam per quam probaretur fides de ipso, sicut modo etiam ex Scripturis agimus contra Judæos et hæreticos : sicut qui in litibus recurrit ad legem, non negat judicem ; neque e contra, qui ad judicem provocat, legem non [1] negat. Et similiter Judæi remittebant ad Scripturam ut ad regulam et legem, secundum quam debebat judicari illa controversia de Messia, non ut ad judicem : hoc enim pertinebat ad sacerdotes, qui et ipsi *miserunt ad Joannem, at interrogarent eum : Tu quis es* (Joa. i, 19). Beroeenses etiam laudantur, quia Scripturas scrutabantur tamquam regulam et canonem veritatis ; nec tamen vituperantur, sed etiam laudantur alii, qui in controversiis et quæstionibus de fide recurrerunt ad Ecclesiam et ad Apostolos (Act. xv, 2-3).

21. Ad ultimum locum ex epistola ad Galatas, respondetur quod Ecclesia non evangelizat aliud evangelium quam quod evangelizatum est, sed idem explicat ; aliud est ergo evangelizare, aliud evangelium explicare ; evangelizare enim praeter id quod evangelizatum est, est aliud evangelium condere : quod omnino prohibet Apostolus : explicare autem evangelium, est circa illius intelligentiam melius se habere. Apostolus autem non dixit : *si quis vobis explicaverit evangelium;* sed : si *quis evangelizaverit;* alias enim qui Ecclesiam non audierit, jubetur haberi tamquam ethnicus et publicanus (Mat. xvui, 17); et ipsi Apostoli in Concilium convenerunt ad determinandas

[1] Ita omnes [2] De superfluitate hujus negantis particulae, consule Prsefationem, ubi de auctoris stilo.

controversias de fide (Act. xv). Eodem modo respondetur ad illa loca Deuteronomii : quod prohibet aliquid addere vel auferre ad verba legis per modum legis et Scripturae, non per modum declarationis : quæ non est additio, sed explicatio. Prohibetur etiam addere aliquid vel auferre (etiam per modum explicationis) personis particularibus : non sacerdotibus et ministris, quos posuit Deus ad judicandum ubi fuerit judicium ambiguum (Deut. xvn, 8-13). Denique, non addere seu auferre ad verba legis, idem est quod integre servare legem, nec per excessum peccando, nec per defectum ; non autem excluditur ibi explicatio in ambiguis et difficilibus quæstionibus.

22. Ultimo arguitur argumento quo familiariter hæretici utuntur : Nam auctoritas Ecclesiæ est creata et humana, cum non nisi ex hominibus constet; ergo deficere potest; ergo quidquid ipsa declarat, ita manet in dubio sicut ante, quia falli potest; vel si creditur, non fide divinâ, sed humanâ creditur; ex alia autem parte, Scriptura est infallibilis; ergo magis ipsi credendum est, immo ipsi soli, et non Papæ. Prima consequentia constat ex illo (Rom. m, 4) : *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax,* id est, mendacio et deceptioni subjectus ; ergo cum Papa sit homo, et Ecclesia multitudo hominum, omnes sunt deceptioni subjecti et errare possunt. — *Confirmatur :* quia fides est de invisibilibus; id autem quod Ecclesia nobis repraesentat et ipsa etiam Ecclesia, visibilis est; ergo neque de ipsa, neque de propositis ab ea, est fides.

23. Respondetur : in primis hoc argumentum retorqueri in hæreticos. Nam si Ecclesiæ credendum non est, quia ex hominibus est, et ejus auctoritas est humana : ergo similiter, neque ipsis reformatis, aut eorum auctoribus Calvino et Luthero et similibus credendum est, dicentibus se reformatum evangelium praedicare : quia homines sunt, et eorum auctoritas est humana; cur ergo ipsis credunt et non nobis? — Dicunt : quia ipsi tradunt purum Dei verbum, et non mandata hominum. — Replico : et unde constat quod purum Dei verbum afferunt? nonne ex ipsorum dicto, quia sic ipsi affirmant? Ergo possunt in hoc mentiri et falli, cum homines sint : præsertim cum ex puro Dei verbo libros quos volunt admittunt, quos volunt rejiciunt. Deinde, cum tam multa in suis libris commentantur circa intelligentiam Scripturæ et circa impugnationem catholicorum, et cum Ecclesiam non audiunt nec subjici volunt Petro : unde innotescit quod praecipit purum Dei verbum? Vel ea dicunt ut homines, vel ut Deus. Non ut Deus, ut de se patet. Si ut homines : ergo in his quæ contra catholicos dicunt, credendi non sunt. — Nos ergo respondemus Ecclesiam Dei, ejusque caput Romanum Pontificem posse considerari, vel ex propriis, vel ex his quæ habent ex assistentia Spiritûs Sancti et promissione Christi infallibili. Primo modo auctoritas ejus humana est et fallibilis, et comprehensa sub illa universali : *Omnis homo mendax;* sicut etiam prophetæ et canonici scriptores deficere poterant ut homines, non prout regebantur a Spiritu Sancto. Secundo autem modo non potest Ecclesia deficere, nec modo humano operatur, sed Spiritu divino juxta promissionem factam Petro : *Non deficiet fides tua ;* et Ecclesiæ fundatæ supra Petrum, quod *portce inferi non prævalebunt adversus eam;* et quod Ecclesia est *columna et firmamentum veritatis;* et quia *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem* (Joa. xvi, 13) : ergo excludet omnem falsitatem, scilicet in pertinentibus ad fidem et salutem. Quam assistentiam Spiritûs Sancti cognoverunt Apostoli in Concilio congregati (Act. xv, 28), cum dixerunt : *Visum est Spiritui Sancto et nobis, etc. ;* ergo quod videtur Ecclesiæ, non videtur solum hominibus, sed etiam Spiritui Sancto.

Luc. χχπ, 3 Mat. xvi, i: i Tim. in, i

23bis. *Ad confirmationem respondetur :* nos credere Ecclesiam esse visibilem, non quia credamus aliquid ut visibile, cum fides sit de non visis; sed quia in re visibili (qualis est collectio hominum ex quibus Ecclesia constat, et ejus caput qui est homo visibilis) [credimus] 1 non solum haberi 2 naturalem et politicam auctoritatem, sed supernaturalem gubernationem et assistentiam Spiritûs Sancti et gratias Sacramentorum et similia multa invisibilia, sine quibus Ecclesia non constat (licet homines qui Ecclesiam componunt, aliquid visibile sint) ; sicut credimus de Christo, quod sit homo visibilis, licet non visibilitatem credamus : sed quod illud visibile unitum sit divinitati invisibili. Et Sacramenta sunt signa sensibilia : et tamen credimus esse Sacramenta, et invisibilem habere virtutem.

1 Omnes omittunt ***credimus*** : quod tamen censemus ad claritatem necessarium.

2 Omnes : ***habere.***